

U POTRAZI ZA JUGOM

SARA TVRDIĆ

SADRŽAJ

LAURA	4
Pravila igre	5
Prazne djevojke	17
Retrogradni Merkur	22
Alergija	28
Kosa	33
TENA	39
Okus šutnje u božićnoj pečenki	40
Kuća	45
Lisice	49
Nešto kao sloboda	55
Barem nam nije kao njima	63
Greška u sustavu	67
Znak	76
Novi počeci	81
EMA	86
Pjevati na Mjesec	87
Atomi različitih zvijezda	91
Nevinost	95

Grijev	99
Vrijeme odluke	104
Raskrižje	108
Krivnja	112
RITA	116
Kameleonka	117
Prešutjeti svemir	128
Prave boje	132
O autorici	141
Impresum	142

LAURA

PRAVILA IGRE

Čim Toni izađe iz kuće, krećem u akciju. Mobitel, novčanik i ključevi prvi idu u torbu. Na njih bacam donje rublje, pidžamu i papuče. Na trenutak oklijevam kod dezodoransa, sigurno će ga sestra imati, ali ga ipak stavljam, za svaki slučaj. Na vrh ubacujem četkicu za zube, kalodont i češalj. Uхватim odraz u kupaonskom ogledalu, treba mi trenutak da se prepoznam. Nemam vremena za šminku, ali svejedno stavljam malo korektora ispod očiju, da prekrije nijanse modre i ljubičaste. Spuštam kosu iz neuredne punđe, kovrče mi skrivaju lice. Svaka pomoć u izbjegavanju pogleda je dobrodošla. Spremam i neseser sa šminkom i na torbi jedva povlačim patentni zatvarač. Gledam udubinu od njegove šake, puknuo je barem zid kad nije znalo srce. Oblačim najdražu haljinu, onu crnu i rastezljivu, a na noge obuvam tenisice za trčanje. Stavljam i sunčane naočale, nema veze što je oblačno. Srce mi lupa kao da i ono nastoji pobjeći iz kaveza, oznojeni dlanovi se tresu dok traže nešto, bilo što, da se uhvate, da ih prošlost ne odnese. Udah – izdah, udah – izdah, dahćem kao životinja koja spašava goli život. Sat otkucava. Pogled mi leti preko groblja našeg zajedničkog života. Nemam vremena za žaljenje. Toni će se brzo vratiti.

Iz ladice grabim dokumente i diplomu. Iz jedne fascikle ispada slika s proslave mog dvanaestog rođendana. Osim mojih prijateljica Tene, Eme i Rite, na slici je samo moja obitelj. Baka, ponosna kao kraljica majka, na čelu je stola. Do nje je mama, pogled joj je prazan i dubok, kao beskonačno ništavilo koje prijeti da sve proguta. Na krhkoj građi jasno se ističe trudnički trbuh. Preko puta nje je otac, gleda u mamu s izrazom očaranosti i straha. Pored oca je brat koji je tek krenuo u školu, a od aparata mu je zanimljiviji autić u njegovim rukama. S druge strane, pored mame, sjedimo sestra i ja, kopije rođene u razmaku od dvije godine. Cijelo djetinjstvo ja sam bila ta koja se brinula za nju, a sad se ona brine za mene.

Moja baka, koja nigdje nije išla bez zlatnog križa oko vrata, nije dopuštala mojoj mami da se viđa s momkom. Mama je zato napravila jedinu stvar koje se dosjetila s nepunih dvadeset godina: ostala je trudna i pokazala svojoj mami da se sve loše stvari stignu napraviti i do devet navečer, kad se morala vratiti kući. Tako je moj otac postao moj otac, a baka nije imala drugog izbora već nakon proslave mature organizirati i vjenčanje. Dandanas priča o količini pečenja i kolača koje je pripremila za taj dan. Na slikama s vjenčanja, moj otac, upadljivo manje atraktivan od svoje nevjestice, ima izraz šoka što je netko tako nestvarno lijep kao moja mama uopće obratio pažnju na njega. Kraljica maturalne i kralj žaba.

Bračni par uselio se u stan nedaleko od bakinog. Da opravda baki svoje životne izbore, mama je, kako priliči dobroj katolkinji, rodila još troje djece koje je otac uspio napraviti u pauzama između dvaju ukrcaja na brod. Zajedno s mlađom braćom i sestrom, učila sam hodati na prstima i tiho disati.

„Voli me, ne voli me“, govorim sebi u bradu, a bijele latice padaju svuda oko mene. Rezultat je uvijek drugačiji.

Iako sam obožavala knjige, nikad nisam voljela bajke.

Nisam ih trebala čitati da bih zamislila vuka čiji je bijes u stanju otpuhati cijelu kuću ili vješticu koja je Zlatokosu zaključala u tornju, jer sam s njom živjela. Ona je bila moja majka. Nije bilo upozorenja što će je potaknuti da eksplodira. Sjećam se kad smo išle kupiti nove cipele. Te godine sam krenula u prvi razred. Ja sam htjela bijele, a ona mi je odlučila kupiti smeđe. Kad sam se usprotivila, cijelo lice joj se izobličilo od bijesa.

„Smeće malo nezahvalno. Sve sam ti omogućila. Nosit ćeš šta ti ja kažem ili šetaj bosa“, prosiktala je. Bila je to prva od brojnih bitki koje sam izgubila. Postala sam jako dobra u čitanju i najmanje promjene na maminom licu, kako bih se na vrijeme mogla sakriti od oluje. Naučila sam da je najsretnija kad ne izražavam svoje mišljenje, ništa od nje ne tražim i hodam na prstima, da ne probudim zvijer. Princ na bijelom konju nije bio nigdje na vidiku.

Jedina bajka koju sam voljela bila je *Alisa u zemlji čudesas*.

„Mi smo svi ovdje ljudi“, rekao je Klobučar.

Život s njom bio je poput bombona s okusom iznenađenja, ako bi među tim okusima bila i stalna strepnja. Nikada nisam znala u kakvom ću je raspoloženju zateći kad se vratim kući iz škole, a njen vanjski izgled bio je jednako nepredvidljiv. Jednom je obojala kosu u modro, drugi put je bila crvena, a treći crna. Odijevala se poput domaćice iz pedesetih ili kao Courtney Love. Nekad je obožavala francuske nijeme filmove, a drugih dana samo francusko vino. Nekad smo tata i mi bili njen razlog za život, a nekad teret koji ju je sputavao da ostvari svoje snove, samo kad bi još znala koje. Nije bilo sredine.

Moj otac mrzio je tri stvari: hladnu kavu, kad mu netko govori što da radi i kad netko govori bilo što dok on pokušava čitati novine. Sve tri stvari doživio je od moje majke, a ubrzo je shvatio da postoji još puno drugih stvari koje isto nije podnosio, ali ranije nije o njima razmišljao. Ona je živjela u uvjerenju da će ju svi na kraju ostaviti, čak i oni s kojima nije

imala nikakav odnos. Kad je prodavačica u pekari u kojoj je mama svaki dan kupovala kruh objavila da se seli, mama je zavapila: „Ali ne možeš me napustit’!“ Žena ju je pogledala kao da nije normalna, što, ruku na srce, i nije bila. Svi bi se začudili maminom gnjevu koji bi se obrušio na njih svom silinom čim bi osjetila da se udaljavaju od nje. Napuštanje za nju bilo je ravno smrti. Da to preduhitri, najčešće bi ona prva ostavljala druge, ili im dala snažan povod da je napuste, kako bi poslije mogla plakati i govoriti: „Eto, znala sam. Svi su oni isti.“

Najsretnija sam bila kad je tata bio kod kuće. Vodio bi nas u duge šetnje kad bi mama radila, a danas mislim da je to dijelom bilo i zbog toga da se makne od nje.

„Nije njoj lako. Već si velika, pokušaj je razumit’“, govorio mi je.

„Lako je tebi govorit’, kad nisi doma“, odbrusila sam.

Uzdahnua je.

„Znam da je teška, ali svejedno ti je mama.“ Neko vrijeme sam šutjela.

„Polarni medvjedi nekad pojedu svoje bebe. Gledala sam neki dan na televiziji.“

„Sad već pretjeruješ, Laura“, otac se obrecne. Kako sam mu mogla objasniti da se nekad, kada me mama zagrli, moram suzdržati da se ne stresem od gađenja, da ne odlijepim od sebe njene ruke koje su mi se činile kao krakovi hobotnice, željni da me cijelu progutaju?

Po zemlji su gmizali mravi. Brat i sestra nadvili su se nad njih i pažljivo ih proučavali. Počela sam ih gaziti, sve dok nisam zatrla i posljednji primjerak. Brat je počeo plakati.

„Zašto si to napravila?“ vikala je sestra. Slegnula sam ramenima. „Jer sam mogla.“

Kasnije mi je bilo žao. Prije spavanja, plakala sam za izgubljenim mravljim životima.

Jedino mjesto gdje je mama bila potpuno opuštena bio je njen frizerski salon. Tamo se pretvarala u majku kakvu sam oduvijek željela: brižnu, pažljivu, strpljivu. Kad bi maska spala, bilo bi mi još teže, jer sam dobila okus onoga kakva je mogla biti cijelo vrijeme, ali nije.

Imala je poseban odnos s ljudima. Pamtila je kakvu kavu pije svaka od njenih mušterija, tko je operirao koljeno i čije je dijete upisalo koji fakultet. Nakon škole, sestra i ja morale smo skupiti brata iz vrtića i svi zajedno se uputiti u salon. Tamo smo služile kao ispomoć, ovisno o dobi: išle smo po kavu i novine, skupljale odrezanu kosu s poda ili slagale boje na police.

„Koja vridna dica“, govore su žene u salonu, a mama bi se smiješila. Ja sam gledala u pod i nastavljala mesti.

„Ova najstarija baš liči na tebe“, rekla je gospođa Marija dok sam oko nje stavljala crnu zaštitnu kutu.

„Lipotica na mamu“, dobacila je druga žena preko ruba časopisa koji joj je donijela moja sestra. Mama bi se nasmiješila, dostojanstveno poput kraljice, a onda kimnula meni, svom podaniku gladnom odobravanja.

„Niko me ne razumi ka ona“, rekla je.

Jednom se gospođa Marija pojavila s trajnom koju je napravila u drugom salonu. Iako se mama pravila da joj to uopće ne smeta, ja sam vidjela jedva primjetni smiješak u kutu njenih usana, kad je gospođi Mariji rekla da joj nova frizura odlično uokviruje lice. Došlo mi je da kažem gospođi da bježi, ali tko bi mene slušao? Nakon što je isprala boju, kosa joj je bila ljubičasta, umjesto srebrena.

„Baš čudno, ja sam sve napravila kao inače!“ mama se tobože iščuđavala i ispričavala, ali nije bilo pomoći. Svaki njen potez bio je proračunat. Nakon još nekoliko sličnih incidenata, salon je došao na loš glas među kvartovskim damama, pa je mama naposljetku morala odustati od svojih sitnih dnevnih pobjeda i zatvoriti obrt.

Kad je osjećala da je cijeli svijet protiv nje, mama je voljela trošiti novac koji nije imala, a onda i novac koji ni moj otac nije imao, iako je dobro zarađivao.

„Ne mogu ja toliko zaradit“, koliko ti možeš potrošiti!“ govorio je i odmahivao glavom, a ja sam se čudila kako ne razumije, mama je kao lonac koji ima rupu na dnu, koliko god ulijevaš i dalje će biti prazan.

Iako je pokušavala ispuniti svoju prazninu na razne načine, praznina naših želudaca nije je previše zabrinjavala. Nije kuhala kad je otac bio na brodu, osim kada je trebalo nekoga zadiviti ili udobrovoljiti. Spremala je samo tri jela: omlet, pečenu kokoš i tortu od oraha. Dandanas ne mogu okusiti niti jedno od toga. Baka je bila ta koja se brinula da ne budemo gladni. Svejedno, mama bi se uvijek naljutila kad bismo se usudili imati potrebu koju ona nije mogla utažiti.

„Di ćete sad?“ pitala je mene i sestru. „Kod bake“, rekla sam. „Nije vas bilo cili dan, a već idete!“ rekla je mama. Kad sam oprezno istaknula da u kući nema hrane, a kod bake uvijek

ima nešto za jesti, pogledala me s takvom mržnjom da sam imala osjećaj da ću se zapaliti na licu mjesta.

„Svi samo mislite na sebe! A kako je meni, to nikoga nije briga!“ siktala je. To je bio jedan od mnogih puta kad sam se osjećala krivom što postojim. „Ne moramo mi ić“, rekla sam brzo. „Da, ostat ćemo kući“, dodala je sestra nakon što sam je podbola laktom u rebra. Gledala nas je sumnjičavo, kao da je očekivala da ćemo otići zauvijek i nikada se više nećemo vratiti. Sjetila sam se filma koji sam nedavno gledala, o kroćenju divljih konja. Svaki korak bio je bitan i trebao je uvjeriti životinju da joj ne želimo nauditi. Polako sam spustila školsku torbu na pod. Sekunde su glasno gmizale. Mama se nasmiješi kao da se ništa nije dogodilo.

„Dobro, šta sad tu stojite? Presvucite se, pa ću vam spremić nešto za jest“, reče.

Zrak se odjednom razrijedi i uđe u moja pluća. Jedem jaja koja su sirova i prepečena u isto vrijeme, zahvalna što smo uspjele izbjeći krizu.

Jedna od mojih najboljih prijateljica brzo je shvatila da je u mojoj obitelji nešto bilo zaista čudno.

„Tvoja mama ka’ da ima nepisana pravila koja svi morate slijedit, ali nikad vam ih ne kaže jer očekuje da ih već znate“, rekla je Ema tiho kad smo se igrale u mojoj sobi. Kimnula sam glavom.

„Čak i kad bi nam ih rekla, idućeg dana već bi ih prominila.“

Moja mama igrala je samo one igre u kojima je bila sigurna da će pobijediti. A mi smo joj to dopuštali, jer se nitko nije htio suočiti s njenim bijesom.

Jednog od rijetkih dana kada se mama potrudila skuhati ručak, brat i ja zakasnili smo kući. Pogledala nas je kao da smo upravo počinili najstrašniji zločin.

„Bog kažnjava neposlušne djevojčice.“ Gledala me ravno u oči, kao da je u meni neko zlo koje samo ona može vidjeti.

„A dječake?“ upitam prkosno. Brat se pored mene ukoči.

„I njih. Ali djevojčice više. Njima to ne priliči.“ Na silu sam pojela prepečeni batak, žvačući ga u suhim ustima sve do posljednjeg zalogaja. Cijelo poslijepodne mi je bilo muka. Mama je bila sretna što se može brinuti za mene. Tad sam joj bila najdraža. Moja mama voli samo

djecu koja su bolesna ili bespomoćne bebe bez zuba i mišljenja. Gledala sam isti proces s mlađom braćom: isprva ih je obožavala, ali čim su navršili dvije godine, više nije imala strpljenja za njih. Na nesigurnim nogama, tražili su podršku i potvrdu da je svijet sigurno mjesto, a to im mama, koja se bojala svega, a najviše našeg odlaska, nije mogla dopustiti. Kao leptir sa žalcem, koji može ubosti kad najmanje očekujemo.

„Ali čini se tako draga“, govorile su Tena i Rita.

„Da, čini se“, rekla sam.

Ni otac nije bio pošteđen njenog gnjeva. „S kim pričaš, di ideš, kad se vraćaš“, stalno ga je ispitivala i tražila nedosljednosti u njegovim odgovorima. On joj je odgovarao, prvo strpljivo, zatim ljutito, i na kraju, umorno. Činilo mi se da mu odlazak na brod s vremenom pada sve lakše, a povratak sve teže. Zavidjela sam mu. On je barem imao gdje otići.

Jednog dana, tri mjeseca nakon rođenja mog najmlađeg brata, mama se zaključala u sobu. „Ne mogu više!“ vrištala je, a on je plakao. Otac je bio na brodu. Sestra i brat su spavali. Uzela sam bebu u ruke. Nisam znala što trebam činiti, ali činilo se da se malo smirio na moj dodir. Napravila sam mu bočicu po uputama na pakiranju zamjenskog mlijeka. Nikad neću zaboraviti njegove gladne oči, gladne hrane i dodira. Te večeri, mama je obukla najkraću haljinu koju je imala i otišla vani. „Mliko je u ormariću“, rekla mi je, kao da to nisam znala bolje od nje.

Moj brat umro je te noći. Liječnik je rekao da se radi o smrti u kolijevci, nepoznatog uzroka. Ja sam mu dala sve što sam mogla, plakala sam zajedno s njim, mijenjala mu pelene i hranila ga, ali ipak nisam mogla utažiti onu glad koja je bila jača od gladi. Otac se vratio s broda ranije nego inače, pokopati dijete koje nije upoznao. To je bio prvi i posljednji put da sam ga vidjela da plače.

Na sprovodu, mama se razbija, a njene krhotine zabadaju se u mene svom silinom, ne mareći jesu li pogodile vitalne organe.

Nakon bratove smrti, baka se posvađala sa svojim jedinim prijateljem, Isusom, iako mislim da ju je i on slušao samo zato što nije imao izbora. Njena ogorčenost na cijeli svijet kapala je u jela koja je kuhala i u zrak koji smo disali. Lupala je vratima i stisnutim šakama prijetila kiši što pada. Zlatni križ koji je visio između njenih ključnih kostiju preselio se na tanjurić u hodniku.

Na dan kad sam se trebala krizmati, otišla sam u frizerski salon nedaleko od kuće. Ponijela sam fotografiju, ali kad je frizerka napokon završila, između dva telefonska razgovora i mnoštva drugih klijentica, kosa mi je bila uništena: prednji dio bio je visoko natapiran, a stražnji zalizan, tako da mi je pola kose izgledalo kao da sam preživjela strujni udar, a pola kao da je nikada u životu nisam oprala. Počela sam plakati. Došla sam kući i zalupila vratima.

„Neću ni ić' na tu glupu krizmu!“

Mama je ušla u sobu. „Ajoj“, rekla je blago kada me vidjela. „Sva srića da ti je mater frizerka“, nasmijala se. Mislila sam da će iskoristiti ovu priliku da mi kaže : „Eto vidiš šta se dogodi kad umjesto meni odeš kod nekog drugog“, ali nije. Samo mi je nježno očetkala kosu i za nekoliko trenutaka složila lepršavu punđu.

„Eto“, nasmiješila se i dodala mi ogledalo. „Moja princeza.“ Uzvratila sam osmijeh odrazu. Za mene je to bio najsvetiji trenutak tog dana. Takvi trenuci kasnije su me najviše boljeli.

Bilo je samo pitanje vremena kad će moj otac shvatiti da vjenčani list nije osmrtnica. Jednog dana, objavio je da se zaljubio i da se seli. Kad je napokon doživjela najveću izdaju u svom životu, mama je bila užasnuta i pobjedonosna u isto vrijeme. Kao morski pas koji je okusio krv, sada je neće prestati tražiti na svakom koraku, kad je dobila potvrdu da je svijet zaista tako okrutno mjesto kao što je oduvijek pretpostavljala. Bilo mi je drago što se otac spasio, ali sam mu istovremeno zamjerala, jer nas je ostavio s njom. Više nije bilo nikoga s kim sam mogla podijeliti njen gnjev, a njena tuga prijetila je da me utopi.

„Samo ti ajde, ne moraš se ni vraćat', ionako njega voliš više nego mene“, govorila bi mi kad sam išla posjetiti oca.

„Nije istina“, rekla sam. Prešutjela sam da je neke jednostavno lakše voljeti nego druge.

Patnja nije natjecanje, što god moja majka rekla o tome. Koliko god meni bilo teško, njoj je bilo teže. Ako sam ja bila umorna, ona je padala s nogu, ako sam ja bila tužna, njoj je bilo slomljeno srce, ako sam ja bila gladna, ona je umirala od gladi. Bila sam njena izblijedjela kopija, ili je barem tako mislila. Navikla sam postojati u tišini, disati tek toliko da ostanem živa. Otac je opet postao otac, a ja sam zavidjela djevojčici koja neće imati svoju mamu.

Bratova smrt i očev odlazak gurnuli su mamu preko ruba na kojem je balansirala cijeli život.

„Vidi, mama, prava krv!“ govorio je moj brat kada je ogrebao koljeno.

„Prava krv!“ govorila je mama, gledajući u svježe porezotine na svojoj koži koje su bile previše pravilne da bi bile slučajne. Kao da se iznenadila što njena unutrašnjost nije sačinjena od bijelih kuglica, kao u krpene lutke, s izvijenim obrvama gledala je neporecivi dokaz da je ipak živa.

U kuhinjskom ormariću s vremenom je bilo sve više boca, a sve manje hrane.

„Ostavi to!“ govorila sam joj i izlijevala alkohol u sudoper. Nekad bi se razbjesnila, a nekad bi se nasmijala i rekla: „Dobro, mama.“ Osjetila sam kako se u meni stvara bijes, bijes koji je plantio i prijetio da proguta i mene i nju. U tim trenucima morala sam izaći iz kuće. Hodala sam satima, sama, ne znajući do posljednjeg trena hoću li se vratiti kući, ali uvijek bi se vratila. Što bi bilo od brata i sestre da nisam?

U ormariću u kupatilu, do aspirina, počela se gomilati hrpa lijekova za koje nisam znala čemu služe, ali sam znala da ne pomažu. Nekad bi popila hrpu tableta pa nazvala oca.

„Pijem Tic Tac“, rekla bi, a on bi dotrčao i vodio je na hitnu pomoć. Uživala je dok su joj ispumpavali želudac, jer joj je to bila potvrda da ipak nije sama. Otac se možda oslobodio okova braka, ali nikada se nije oslobodio potrebe da spašava mamu od sebe same.

Uskoro sam trebala maturirati i razmišljala sam o upisu na fakultet. Kad sam mami rekla da su u našem gradu opcije ograničene i da ću se možda morati odseliti, pogledala me kao da sam izdajica. „Nikad to ne bi napravila da me voliš“, prosiktala je.

„Moram živit' svoj život, ne mogu do kraja života stat' u ovoj kući s tobom!“ povikala sam i ja, a ona je zašutjela, jer se upravo tome nadala. Nisam bila spremna odustati bez borbe. Sve češće sam vježbala svoju samostalnost, kao atrofirani mišić. Kada sam išla u trgovinu ili na kavu, ne bih to najavljivala i tražila njeno dopuštenje kao prije, samo bih joj usput rekla na izlasku iz kuće. Pravila sam se da je ono što je normalno u obiteljima mojih prijatelja, normalno i kod nas, iako sam znala da nije.

„Vi ste ka' nekakva sekta“, rekla je Rita, a ja sam slegnula ramenima. Nisam ni sama znala što smo, samo sam znala da to nije normalno. Što sam bila starija i češće odlazila kod svojih prijateljica, to sam više shvaćala koliko je moja obitelj različita od njihovih. Ne mogu reći da im na tome nisam zavidjela.

Nadala sam se da će se mama prije ili kasnije naviknuti na novi režim, ali podcijenila sam je. Te večeri sam prvi put izašla s prijateljicama u klub. Trebalo mi je dugo da za to smognem

snagu. Sve je bilo dobro dok nisu počeli pozivi. Jedan, pet, deset. Nije stala sve dok se nisam javila.

„Moraš doć' kući. Mislim da umirem“, rekla je hrapavim glasom. Našla sam je na podu, a pored nje su bili prazni omoti tableta za spavanje. Bila je blijeda i jedva je govorila. Opsovala sam i nazvala hitnu.

„Šta je bilo?“ pitala me sestra. „Ništa, mama je nešto teško pojela pa će po nju doć doktor. Bit će sve dobro“, rekla sam. Prostrijelila me pogledom.

„Laura, nisam više dite“, rekla je. „Nisam ni slipa. Znam ja od čega je njoj loše“, rekla je i sjela pored mene. Suze su joj blistale u očima, a ja sam mrzila samu sebe jer je nisam uspjela zaštititi. Zagrllila sam ju.

„Di je brat?“ upitala sam je.

„Spava.“

„Nazovi baku i reci joj da dođe tu. Ja ću ić' s njom kad dođe hitna.“

Sjedila sam u čekaonici pod neonskim svjetlom dok su u drugoj sobi mojoj mami ispumpavali želudac. Ubrzo je hitna dovela djevojku mojih godina, koja je popila čašu ili bocu previše. Njena izbezumljena majka sjela je pored mene, a ja se nisam mogla oteti dojmu da joj je kćer, iako bolesna, zdravija nego što ću ja ikada biti. Razmijenile smo pogled težak od prešutnog razumijevanja, a ja sam znala da sam sličnija njoj, nego njenoj kćeri.

Liječnici su rekli da je popila znatno manje tableta nego što je pored nje bilo omota. Sigurno je ostatak bacila u smeće. Nisam znala da je moguće osjećati mješavinu olakšanja i mržnje. Pustili su je iz bolnice. Pravila se kao da ništa nije bilo, kao da je stvarno samo nešto loše pojela i sve je bilo u savršenom redu. „Lagala si mi!“ rekla sam joj. Pogledala me zbunjeno. „Kako to misliš? Spasila si me. Moja djevojčica. Znala sam da me ne bi ostavila da umrem.“

U tom trenu sam shvatila jasnije nego ikad: umrijet ću ako ostanem s njom. Od mene više neće ništa ostati, samo ljuštura koja više nije sigurna što su laži, a što istina. Bez riječi sam izašla iz sobe. Spakirala sam se i otišla kod prijateljice. Kod nje sam živjela nekoliko mjeseci. Konobarila sam u kafiću koji je bio najdalje od moje kuće jer sam znala da me mama tu neće pronaći. Javljala sam se sestri i bratu, ali ne i mami. Nisam mogla ići natrag.

Daleko od nje, shvatila sam kakav je osjećaj glasno udahnuti, nasmijati se bez grižnje

savjesti i biti tužna bez natjecanja. Ona je moje odsustvo nadoknadila obiljem usputnih veza, koje su završile točno onako kako je očekivala i ostavile je svaki put još malo prazniju nego prije. Nalazila je sve različitije načine da ubije svoju tugu, ali nikad joj to zaista nije pošlo za rukom. Čula sam da je na odvikavanju. Brat i sestra došli su živjeti s bakom.

Posjećivala sam ih za zimskih i ljetnih praznika. Dok sam pričala dogodovštine iz svoje svakodnevice, baka bi svako malo duboko uzdahnula i rekla: „Jadno moje dite.“ Svaku nedaću napuhala bi do katastrofalnih razmjera. Kad sam im pričala o zahtjevnom profesoru s visokim bodovnim pragovima, baka se razbjesnila kao da mi je pobio pola obitelji, a kad sam opisala cimericu s nezgodnom navikom ostavljanja prljavog suđa posvuda, umalo su me proglasili Pepeljgom.

„Šta se ne javiš materi nekad? Ona te voli. Sve bi učinila za tebe“, rekla je baka iz čista mira.

„Najviše me voli kad sam daleko“, rekla sam.

„Šta se tebi dogodilo? Prominila si se! Uvik si bila tako dobra, pažljiva...“, vrtjela je glavom.

„Nisam bila dobra, bojala sam se.“

Pogledala me kao da sam odjednom počela govoriti stranim jezikom.

Nakon moje obrane diplome, sestra i ja pijemo piće u kafiću. Na ekranu kauboji ubijaju više ljudi nego što imaju metaka.

„Ovo nema smisla, ni ne zna u koga puca, samo da puca“, namršti se sestra.

„Ka' da smo doma“ nasmijem se. Gorčina u mom glasu promakla bi svakome osim njoj.

Pričamo kao da nismo preživjele rat.

„Dobro smo i ispale, kakve smo mogle“, reče, a ja kimam glavom.

„Čuješ li se šta sa starim?“ upita me. Odmahnem glavom.

„Otkako se odselija, slabo.“ Iako mi je nedostajao, bilo mi je drago što je odveo svoju novu obitelj na drugi kontinent. Tamo je barem izvan majčina dosega.

„Spasija se, znaš“, reče sestra, kao da mi je pročitala misli.

„Svi smo se spasili,“ kažem i otpijem gutljaj.

Dijete za susjednim stolom glasno drekne, a mi se obje stresemo.

„Nikad neću imat dicu“, reče sestra tiho.

„Ni ja.“

Čitam pravila automata za igru. „Pobjednik je igrač s najmanjim brojem bodova.“

Tonija sam upoznala u klubu. Bio je najzanimljivija osoba s kojom sam ikada razgovarala, šarmantan i duhovit. Počeli smo zajedno živjeti nakon svega nekoliko mjeseci. Tada sam shvatila da je njegov šarm dolazio iz čaše vina. Jedne večeri, u trgovini sam zaboravila kupiti uobičajenu bocu.

„Nema veze“, slegnula sam ramenima. „Kupit ćemo sutra.“

Toni se tresao. „Idem ja tren do dućana.“

„Vidi koja je ura, sve je već zatvoreno“, rekla sam. Toni me pogledao širom razrogačenih očiju.

„Kako si mi to mogla učinit’? Znaš kako mi je to bitno“, unio mi se u lice. To je bio prvi put da sam se pored njega osjećala uplašeno. Nije mogao zaspati cijelu noć, tresao se i prevrtao. Ujutro je, uz kruh, donio novu bocu. Bila je načeta već za doručkom. U glavi mi se upalio poznati alarm za uzbunu.

Kažu da žene često nađu muškarce slične svojem ocu. Ja sam, na svoju nesreću, našla jednoga koji je bio sličniji mojoj mami. „Oprosti mi, molim te, neću nikad više“, rekao je kad me je prvi put udario. „Oprosti mi, ne znam šta mi je bilo“, rekla je moja mama nakon što je vikala na mene. Smanjivala sam se sa svakom prihvaćenom isprikom. Koliko se možeš smanjiti prije nego što nestaneš? „Volim te“, govorili su oboje, a ja sam pokrivala uši rukama.

Mislila sam da ga mogu spasiti, ali umjesto toga, samo sam tonula sve dublje i nalazila sve kreativnije izlike za modrice. Teško je pobjeći od nečega što si sam odabrao. Tad se moraš, barem nakratko, praviti da u tome uživaš, kao onda kad bih naručila preskupi koktel i pravila se da mi nije gorak.

Najteže od svega bilo mi je prihvatiti da sam se zaljubila u Tonijevu bolest. Nije me udarao

dok je bio pijan. Tada je bio blag i obziran, zbijao bi šale i brinuo se za mene. Jednom kad bi alkohol presušio, njegova druga strana dolazila je do izražaja, ona koju je nastojao utopiti.

„Ubit ću se ako me ostaviš“, rekao je prije nekoliko dana, a ja sam osjetila poznate grčeve u želucu koje nisam imala od srednje škole. Bila je to rečenica koju je lako mogla izgovoriti i moja mama. Bilo bi tako lako, tako poznato, pristati na nasilje, skupiti se u samu sebe i prostrijeti se pod njegove noge, ali više se ne radi samo o meni. Odbijam slijediti pravila te igre.

Kidam obiteljsku fotografiju, a komadići padaju na tlo, kao pepeo.

Izlazim iz kuće i za sobom ostavljam sve loše odluke. Ne lupam vratima, moj novi život rađa se u tišini. U jednoj ruci mi je torba koja samo što se ne raspukne, a u drugoj stišćem svoju najdragocjeniju imovinu, štapić s dvije plave crte. Cijeli život odigrava mi se pred očima, kao loše režirani film, tragedija s elementima komedije, ili možda obrnuto. Pitam se je li se moja mama jednom davno tako osjećala, a onda samu sebe zaustavim. U jednu stvar sam sigurna.

Ja nisam moja mama.

PRAZNE DJEVOJKE

Moja mama stalno se gleda u ogledalo. Malo zadigne majicu, pa se mršti na nepostojeće masne naslage na svom ravnom trbuhu. Rebra joj strše iz kože kao šiljci na mojim čizmama. Ja se od svijeta branim metalom, a ona vlastitim kostima.

„Ni jednu striju nisam dobila kad sam te rodila“, kaže svaki put, ponosna. „Bila si baš dobra, mala beba.“ Osjećam olakšanje što vlastitim postankom nisam oskrvnula bjelinu njene kože. „Tvoja sestra i brat, s druge strane...“, kaže i odmahne glavom. Bilo mi je drago što su oni još u školi.

Otkako je morala zatvoriti frizerski salon, mama je stalno bila kući.

Preko dana ne jede gotovo ništa. Kalorije dobiva od kave (ujutro) i vina (poslijepodne). Osim mijenjanja frizura i prigovaranja, ima još jedan novi hobi: satima zuri u ogledalo i divi se svom odrazu. To traje sve do večeri, kad započinje njeno privatno slavlje. Glumi nevidljivost iza vrata frižidera, stoji tu satima kao da se unutra zaglavila, ne može izaći, ne može se oduprijeti zovu vlastite gladi. Misli da je ne vidim, dok reže debele, nepravilne fete kruha i na njih obilno maže paštete i maslace, dok guta sir i šunku na koju je maloprije prijezirno frknula nosom kad sam je ja kupila sebi za marendu. „Ja ti to neću jest“, rekla je i zgađeno se namrštila, kao da su petnaest deka pureće šunke glavni krivac za najveće zlo današnjice, po njenom mišljenju – debljinu.

Idućeg jutra gledala bi svoj trbuh, sad tek neznatno veći.

„Opet sam bila zločesta. Gadim se sama sebi“, govorila je. „Danas neću doručkovat‘.“

Napravila sam si sendvič i odnijela ga u sobu, jer sam se osjećala previše krivom da jedem pred njom.

Ne mogu reći da sam debela, ali svejedno se nisam osjećala dobro u svom tijelu. Jedino što sam oduvijek voljela na sebi i na račun čega sam dobivala komplimente bila je moja duga, plavosmeđa kosa. Moj trbuh, s druge strane, nije bio dovoljno ravan, a ni moja bedra nisu bila dovoljno čvrsta. U pokušaju da svoje tijelo oblikujem u neko slično maminom, upisala sam kickboxing. Nagovorila sam i Emu da ide sa mnom, jer mi je bilo neugodno ići sama. Dok vježbamo, splitska kraljica fitnesa ogledava se u staklu i popravlja tamnu crnu šminku koja joj se cijedi niz lice, što od vrućine, što od vježbe, što od mora. Trener je nizak i mišićav,

s osmijehom koji djeluje lažno i pretjerano, kao na reklamama. Ema je visoka i vitka, baš poput moje mame. I ona želi nestati.

„Osjećam da me cilo vrime gleda“, kaže mi kasnije, dok se presvlačimo. Njeno tijelo, iako smo u srednjoj školi, izgleda poput dječakog.

„Kad šetam s ocem po gradu, strijelja pogledom svakog momka kojeg sretnemo. Ka' da će, ne znam, neko skočit na mene i napast me“, kaže i slegne ramenima. „Stalno neke prijetnje. Moram se čuvati ovoga, onoga. Vraćanja kući po mraku. Odlaznja bilo gdje sama. Da ne govorim o ulasku u auto s momcima!“

„Samo te želi zaštitit“, kažem. „Sjeti se šta je bilo na ekskurziji.“

„Dosta mi je da me se štiti! Cili život sam gospa od cukra, ka' da ću se rastopit' ako nekad pokisnem ili zakasnim kući. On ne želi da ja ikad odrastem, to je to.“ Sjela je na drvenu klupu u svlačionici. Bedra su joj ostala sitna i čvrsta, nisu se izdajnički razlila na sjedalu kao moja.

„Kad bi bar moja mama odrasla“, kažem. „Muka mi je od njenog glumatanja. Muka mi je od toga da budem sama sebi mama.“

„Tvoja je bar tu“, kaže mi Ema, a ja zašutim.

Odjednom joj oči zasjaju. „Ajmo napraviti nešto ludo!“ kaže mi.

Ema je od mene starija nekoliko mjeseci i već je položila vozački ispit. Navečer kaže ocu da će prespavati kod mene („moramo vježbat za kontrolni iz matematike“), a ja mami da ću prespavati kod Eme („ostavila sam ti večeru na stolu, samo je malo podgrij“). Kada dođe po mene, nosi otvorenu i kratku crnu haljinu. I ja sam u crnome, ali moja haljina je obična pamučna, doseže mi do koljena, a na nogama su mi čizme.

„Otac te pustija da takva izađeš?“ pitam je. Ona odmahne glavom i nasmije se. „Presvukla sam se.“ Oči joj zločesto bljesnu prema vreći s trapericama i dolčevitom.

„Ne želim ovako umrit!“ povičem kad poletim prema naprijed, zbog njenih pokušaja da vozi u štiklama. Ona se nasmije, izuje cipele i nastavi voziti bosa. Malo se opustim.

Prva postaja je mala trgovina pića na Matejušci. Ispred je veliki red.

„Šta ima?“ Ema se javi svom poznaniku koji je čekao isti red za samouništenje. Muškarac

kojem je moglo biti trideset godina, neobrijan i odjeven u reklamnu majicu Karlovačkog piva, slegne ramenima.

„A evo, ništa. Al' dobro je to, bolje nego da je neko sranje“, kaže. Kad se okrene, Ema prošapće: „Mislim da je ovo vrhunac splitskog optimizma.“ Smijem se.

Sjednemo na Matejušku. Božo Transporter marljivo skuplja boce na svom uobičajenom radnom mjestu. Prilazi nam i gleda u limenke pored naših nogu.

„Evo“, kažem i dodam mu praznu limenku. Uzme je ne gledajući me u oči.

„Oćeš i jednu punu?“ pita ga Ema, oči joj sjaje, ne prepoznajem je večeras. Božo je ozbiljno pogleda.

„Ne mogu, radim“, kaže joj. Ema trepne, a zatim prasne u smijeh.

Nakon toga parkiramo na Bačvicama i idemo u jedan od onih klubova u koje nas obično ne puštaju, ali večeras je takva večer, sve nam ide u prilog. Puštaju nas unutra, mene odmah, a Emu nakon malo sumnjičavog promatranja. Nema veze što je samo jedna od nas punoljetna, večeras smo kraljice, pijemo što ne bismo trebale i plešemo s kim ne bismo smjele. Razmišljam o tome kako ćemo se vratiti natrag, s obzirom da je Ema poprilično popila, ali nju to ni najmanje ne zabrinjava.

„Opusti se malo!“ kaže mi, vuče me za ruku i uvija bokovima oko mene. Smiješim se i puštam je da me odvuče dublje u mrak.

Srce mi pokušava oponašati ritam i glasnoću glazbe. Svijet vidim u šarenim bljeskovima. Ruke su mi slabe, odjednom mi je teško držati čašu s pićem, proljeva se po podu, po meni, po drugima, a ja se čudim i smijem, večeras mi je sve smiješno. Svejedno i dalje držim čašu jer bez nje ne znam plesati.

„Otkud vi tu?“ kaže muški glas. Smije se. Poznat mi je, ali isprva se ne mogu sjetiti odakle.

„Treneruu“, kaže Ema i oduševljeno ga grli, kao da su najbolji prijatelji. „Vidi, vježbam!“ kaže i počne plesati oko njega. On izgleda kao da je upravo našao izgubljen ćup sa zlatom. Odvratim pogled od njegovog lica.

„Šta ćete popit?“ više nekoliko puta dok ga ne čujemo, ovdje je stvarno glasno, a mi smo stvarno žedne.

Pijemo i plešemo, a ja se sve više počinjem osjećati kao višak. Trener se sagne i nešto šapne Emi na uho, a ona se hihoće kao da nikada nije čula tako dobar vic. Ljube se, a ja se osjećam kao da sam nevidljiva, iščezla sam u tami, nevidljiva djevojka debelih butina s kojom nitko ne želi plesati.

Kasnije, Ema odlazi s trenerom kojem sada govori ti. Kaže mi da se ne brinem. Sutra će po auto. Neka uzmem taksi. Pa to i učinim.

„Di ćemo, šefice?“ pita me vozač, star je i blagih očiju, podsjeća me na nečijeg djeda. Zasramim se svog daha koji smrdi na alkohol. Poravnam suknju, ne bi li učinila da izgleda duljom.

„Do pazara“, kažem mu, dalje ću pješke. „Daj radije da te odvezem kući, kasna je ura, odnosno rana“, kaže mi, a ja se skoro rasplačem, ali ostajem pri svome. Tijekom vožnje, razmišljam o Eminom ocu i o tome koliko mu mrzim lagati.

Kad me iskrca, iznos koji mi naplati je manji nego što sam očekivala.

„Mala, pamet u glavu“, kaže mi, a ja postanem pretjerano svjesna glavobolje koja mi tutnji u ušima i rupe u želucu. Još je mrak, ali uskoro će svanuti. Iz pekare se širi zamaman miris toplih peciva. Ulazim unutra, uzimam pizzu i čokoladnu krafnu. Pravim se da je za ponijeti, pravim se da nisam probdjela cijelu noć, kao da je prodavačicu briga, kao da joj sve nije bilo jasno čim me je ugledala.

Šetam prema kući s masnom vrećicom u rukama. Sretnem Tarzana, pita me: „Imaš dve kune?“ a ja odmahujem glavom. „Imam samo krupno“, kažem mu, sve sitnije sam potrošila u pekari.

On zastane, a onda kaže: „Ništa onda. Ne bi ni ja sebi da' krupno“ i polako se odvuče dalje.

U portunu zastanem, razmišljam što će mi mama reći ako me vidi sa svom ovom hranom. Sjedam na stubište i proždirem masna peciva, niz grlo mi se slijeva rastopljena zamjena za sir, užegla rajčica i stvrdnuta šunka, pa brdo čokolade u kojoj ima više ulja nego čokolade. Ulazim u kuću trčeći i grlim WC školjku. Povraćam sjećanja na prethodnu večer i svoju brigu za Emu. Želim postati prazna, baš kao i Ema, baš kao i moja mama, dok gleda svoj udubljeni trbuh.

„Šta je bilo?“ pita me mama kad izlazim kao duh, sada je puna suosjećanja za mene. Nekako me njeno suosjećanje uspijeva više uplašiti nego njen gnjev.

„Pomišala sam kolu i fantu“, kažem joj. „Malo mi je teško palo.“

Ona odmahne glavom. „Nije ni čudo da ti je loše“, kaže.

Znam da mi se zadovoljstvo u njenom glasu nije samo pričinilo.

RETROGRADNI MERKUR

Dobila sam posao u velikoj firmi u kojoj nitko ne zna što drugi rade, ali svi izgledaju jako zauzeti cijelo vrijeme. To mi nije smetalo. Voljela sam raditi sama i odgovaralo mi je što su me kolege uglavnom ostavljale na miru. Svi osim jednog. Zoran je bio najglasniji i ništa nije mogao pustiti tek tako. Kad s nečim ne bi bio zadovoljan, tjerao bi sve da o tome zajedno raspravljaju i traže rješenje. Stalno je izmišljao načine kako unaprijediti sustav u kojem smo radili, što je nama ostalima zadavalo dodatni posao. Zbog toga mi je odmah pao mrak na oči kad je ušao u moj ured.

„Imamo novi program“, rekao je bez pozdrava. „Malo je kompliciraniji, ali nudi puno više mogućnosti.“

„Meni je i stari bija dobar“, promrsim. On se nasmiješi.

„Sve je stvar navike“, kaže i ode prije nego što stignem išta drugo reći. Strahovito mi ide na živce. Upalim radio da me malo oraspoloži, ali sve što čujem su upozorenja.

„Za vrijeme retrogradnog Merkura, mnogi će osjećati zbunjenost i napetost. Ovo je jako nepovoljno razdoblje u kojem ne bi trebalo započinjati nove poslovne projekte ni ulaziti u nove veze...“ Uzdahnem i ugasm radio. Ovo će biti dug dan.

„Šta vi mislite o retrogradnom Merkuru?“ upitam tog poslijepodneva svoju terapeutkinju, a ona se potrudi da se ne nasmije. Iako nam je ovo tek treći sastanak, već sam naučila taj njen izraz. Trudi se ostati profesionalna, što cijenim, ali i ona je samo ljudsko biće i voljela bih da shvati da je u redu ako se ponekad opusti.

„Slobodno se nasmijte, ako vam je smišno“, kažem joj.

Ona me netremice gleda.

„Želiš li ti da se nasmijem?“ kaže. Ja slegnem ramenima.

„Ne želim ja ništa, samo kažem. Ako ‘oćete, možete.“

„Ovdje smo zbog tebe, ne zbog mene“, kaže blago.

„Ispričavam se“, promrsim. Osjećam da mi lice gori. Nisam sigurna čega me sram. „Možda

je ovo bila loša ideja“, kažem. I dalje me gleda kao da može vidjeti ravno u moju dušu. Osjećam se neobično golom.

„Laura, nemaš se zašto ispričavati. Promotrimo na trenutak kako se sad osjećaš. Maloprije si, drugačijim riječima, izrazila stav da ti je važniji dojam koji ostavljaš na druge od vlastitih osjećaja. Htjela bih da se zadržimo malo na tome“, rekla je.

„To baš i nije istina“, promeškoljim se. „Više se radi o refleksu. Navikla sam čitat' tuđa lica.“ Dok to govorim, nastavljam čitati nju. Dosta je mlada, ali kosa joj je podignuta u strogu punđu, vjerojatno u pokušaju da se prikaže starijom. Ne nosi prsten, znači da nije udana. Pitam se ima li djece. Nekako u to ne vjerujem. Izgleda mi kao netko tko je život živio pravocrtno. S druge strane, da stvarno znam tako dobro procijeniti ljude, vjerojatno sad ne bih bila kod nje, pričajući o svom sjebanom djetinjstvu i posljedičnom ostatku svog života.

„Pričaj mi malo o tom kolegi, Zoranu. Zbog čega ti toliko smeta?“ pita me.

„Uvik nas gnjavi. A i neke stvari jednostavno nije red reć'. Previše sebi dopušta“, rekla sam.

„Mislila sam da je on jedan od najuspješnijih u firmi“, kaže ona.

„Je, al' nije u tome problem. Nema nimalo takta“, kažem. Kako ne razumije?

„Ako mu to ne smeta na profesionalnom planu, onda očito nešto radi kako treba“, rekla je.

„Lako je tako, bunit' se sve dok ti ne upali to šta 'oćeš!“ planem.

Terapeutkinja zastane kao da važe riječi. Malo se uplašim.

„Uzmimo na tren da si u pravu. Ako je tako lako buniti se dok ne dobiješ ono što želiš, zašto ti to ne radiš?“ upita me. Ostanem osupnuta.

„Zašto bi ja to radila?“

„Vjerojatno imaš neki poslovni cilj koji bi htjela ostvariti. Možda želiš dobiti povišicu, drugačije organizirati smjenu ili nešto drugo. Možda želiš imati pola sata da pojedеш ručak na miru“, kaže. Stvarno moram više paziti što joj govorim.

„Ako sam dobro shvatila što si rekla, misliš da nije u redu reći kad ti nešto smeta, jer to može izazvati konflikt. Zamisli da si u situaciji kad to moraš napraviti. Kad zbog neke situacije moraš otići kod šefa i zahtijevati rješenje. Kako bi se tad osjećala?“ upita.

„Bilo bi mi zlo“, kažem. „Vjerojatno bi se osjećala ka' da ću se onesvestit'.“

„Što misliš, zašto je to tako?“

„Možda bi osjećala da ja to zapravo ne zaslužujem. Toliko dobro su me naučili da je svaka moja želja nebitna, da sam u to i povirovala“, odmahnem glavom. Udove mi preplavi umor. Terapeutkinja pogleda na sat.

„Bojim se da nam je vrijeme isteklo. Nastavit ćemo idući put“, kaže mi. Jedva se dovučem do kuće. Terapija je manje kao razgovor, a više kao rovanjenje po kaljuži. Nakon tih sesija umornija sam nego ikad. Zaspala sam čim mi je glava dotaknula jastuk.

Idućih dana često sam ljuta. Dok vozim, nestrpljivo trubim za svaku sitnicu i glasno uzdišem kad se red u trgovini ili banci sporo miče. Kasnije me obuzima grižnja savjest. U meni ključa potisnuti bijes, na svijet, na svemir, na mamu. Zamišljam ga kao šareni otrovni plin, onaj iz crtića koje Bartul gleda. Kad sam to rekla terapeutkinji, kimnula je glavom.

„To je dobro“, rekla je.

Namrštila sam se. „Kako to može bit' dobro?“

„To znači da se počinješ osjećati dovoljno sigurno da osjetiš sve emocije, čak i one koje si naučila potiskivati jer si jednom naučila da one nisu dobre. Znam da isprva može biti teško. Takvi obrasci ponašanja nisu se razvili preko noći, pa ne mogu preko noći ni nestati“, kaže.

„Ponekad mi se čini da ovo ne vodi nikamo“, kažem.

„Radiš odličan posao“, rekla mi je. Odlučila sam zatomiti svoj refleks i povjerovati joj.

„Kako nam je Zoran ovih dana?“ pita me.

„Još uvijek nepodnošljiv“, kažem.

„Jesi li i na njega ljuta?“

„Nisam, baš me briga za njega. Ako on želi da ga svi zamrže, to nije moj problem“, odbrusim.

„Zašto misliš da će ga ljudi zamrziti?“ pita me.

„Jer zanovijeta i previše traži. Nitko ne voli takve“, kažem.

Ona me pogleda onim svojim dubokim pogledom i zastane, kao da nastoji pažljivo oblikovati iduću rečenicu.

„Napravit ćemo malu vježbu. Zamisli na tren da si kao Zoran. Kad ti nešto ne odgovara, ne bojiš se to reći i tražiti rješenje. Imaš visoke standarde za druge, ali i samu sebe. Ne pristaješ na ništa manje od najboljega. Jesi li zamislila? Kakav je to osjećaj?“

„Dobar“, promrsim. „Prokleta dobar.“

Ona šuti i gleda me. Mislim da je to prvi put da sam je vidjela kako se smiješi.

Narednih nekoliko dana se raspadam. Čitam duhovne, filozofske i religijske knjige, pokušavam izgraditi novu filozofiju života, naći jednostavno objašnjenje za sve moje nedaće, ali to mi ne polazi za rukom. Bilo bi tako lako naći novi pogrešni odgovor na moja pitanja. Učlaniti se u neki kult, recimo, ili prigrлити određenu ideologiju, spreman-za-upotrebu paket vrijednosti. Pretpostavljam da tome oni i služe, da daju odgovore onima koji osjećaju da ih ne mogu nigdje naći. Odavno sam prerasla jednostavna rješenja.

Odlučila sam ići do izvora svog nemira. Počela sam više razgovarati sa Zoranom. Što sam više vremena provodila uz njega, sve više sam primjećivala kako mu oči mijenjaju boju ovisno o svjetlu, i kako bore smijalice uvjerljivo pobjeđuju one od mrštenja. Ubrzo smo svaku pauzu zajedno pili kavu u maloj, čajnoj kuhinji.

„Moram ti se ispričati“, provalio je odjednom. Upitno ga pogledam.

„Zbog čega?“

„Pa, uvijek sam mislija da si pomalo umišljena. I da me ne možeš smisliti“, nervozno se nasmije.

„Očito, bija si u krivu“, kažem.

„U vezi čega?“ upita s nadom u glasu ili mi je barem tako zvučalo.

„Ja sam oličenje skromnosti“, kažem ozbiljno. On na trenutak zastane, a onda se nasmije. Osjećam se neobično normalno.

Bartul je cendrao cijelu večer. Što god da sam pokušala da ga smirim – šetnja, topla kupka, crtić – nije upalilo. Trčao je okolo i odbijao ići na spavanje. Ostao mi je samo jedan arsenal – podmićivanje hranom. Mrzila sam kada bih pribjeglja tome, ali nekada nisam imala izbora.

Postojala je samo jedna hrana za koju bi moj sin prodao dušu: kokice.

„Dođi sričo, sad ćemo nešto fino papat’ i onda idemo na spavanac, može?“ govorila sam mu. Napućio je usne kao da razmišlja o tome može li prihvatiti moju ponudu, ali kad su se iz aparata počele dizati kokice, odluka je pala. Doduše, nije se zadovoljio samo tim da jede kokice. „Leti, leti!“ govorio je i širio ruke. Pokušavao je skinuti poklopac s aparata za kokice, da vidi kako lete. Odmah sam se smrkнула. „Ne diraj to! Koliko puta ti moram reć’? Samo mi još to fali danas!“ dreknula sam mrvicu oštrije nego što sam namjeravala, a on me zabezeknuto pogledao. Uzdahnula sam. Bio je to dug dan i strpljenje mi je bilo pri kraju.

Vidjela sam svjetlo kako se gasi u njegovim očima i debeljuškastu ručicu kako se povlači, poražena. Više nije bilo one zaigranosti i znatiželje od maloprije. Sjetim se vlastite majke i njenih ispada bijesa, kada se činilo da i zrak oko nje postaje hladniji. Ja ne smijem biti takva. Ja nisam takva.

„Oprosti, ljubavi. Mama je radila cili dan i sad je malo umorna“, kažem. Bartul me i dalje izbjegava pogledati. Oklijevam na trenutak, a onda podignem poklopac s aparata i dozvolim kokicama da se rasprše posvuda. To mu zaokupi pažnju. Usne mu se opet razvuku u smiješak.

„Vidi, mama, pada!“ govori i povlači me za ruke. Dok slani snijeg zasipa moju kuhinju, znam da će s nama dvoje biti sve u redu. Makar se zbog toga morala odreći svega drugoga.

Idućeg dana, Zoran me pozvao na piće izvan ureda. Prije nego što sam stigla o tome razmisliti, odbila sam ga. Bila je to instinktivna reakcija koju sam odmah zažalila, kao onda kad sam s majkom išla u goste i odbila ponuđeni kolač, koliko god mi je izgledao primamljivo. Nisam htjela ispasti pohlepna. Majčina lekcija izranjala je iz mene onda kad sam je najmanje očekivala. Izgledao je povrijeđeno. „Oprosti, krivo sam protumačija situaciju“, rekao je, a meni je od toga bilo samo gore. Počela sam ga izbjegavati.

„Zašto si to napravila?“ pita me terapeutkinja. „Koliko sam shvatila, u posljednje vrijeme ste postali poprilično bliski.“

Odmahnem glavom. „Baš zbog toga. Ja ne znam kako bit’ u vezi! Pogledajte šta je bilo s Tonijem. Mislila sam da je najsavršenija osoba koja je ikad kročila zemljom. Nisam se ni okrenila, a nisam mogla izać vanka bez sunčanih naočala. Kako mogu znat da sad neće bit’ ista stvar?“ Riječi provale iz mene, riječi za koje nisam niti znala da su u meni, povraćam na nju sve svoje brige, a ona ih strpljivo sluša.

„Je li ti Zoran ičim dao naslutiti da ima takvih sklonosti?“ Porazmislim. „Na uredskoj zabavi je popija čašu vina“, kažem slavodobitno.

„Puno ljudi voli popiti jednu čašu vina. Ključ je u umjerenosti.“ Sve što ona govori ima mi smisla, ali što mi to vrijedi?

„Bojim se“, kažem nakon pauze. „Ne mogu to napraviti Bartulu.“ Toni nas više niti ne pokušava kontaktirati. Zbog toga sam većinom bila zahvalna, ali mali dio mene bio je tužan jer sam znala da će odrastati bez oca. Je li gore oca nikad ne upoznati ili ga kasnije izgubiti? Nisam znala odgovor.

„Bojim se da ne bude opet ista priča“, kažem. Zastanem, pa odmahnem glavom i gorko se nasmijem. „Cili život sam bila dobra u čitanju ljudi. Ta vještina zakazala je onda kada mi je najviše tribala. Više nikome ne virujem. Pa ni sebi“, kažem.

„Laura, sama činjenica da radiš na sebi i preispituješ svoje odluke veliki je korak u dobrom smjeru. S druge strane, nemoguće je znati ishode svake odluke. Strah nije dobar vodič kroz život. Sve što itko od nas može napraviti jest dobro razmisliti, donijeti najbolju odluku koju možemo u tom trenu i nadati se najboljem.“

Idućeg dana, zateknem Zorana samog u kuhinji kako kuha kavu. Duboko udahnem i pridem mu. On me iznenađeno pogleda.

„Prije nego šta kažem išta više, moraš znati da mi je Bartul na prvom mistu“, rekla sam mu.

„Ne bi ni tija da je drugačije“, kaže, a lice mu je ozbiljno. Puls mi se ubrza. Mozak mi ubrzano radi, pokušavam suspregnuti sve loše misli koje mi padaju na pamet. Većinu ih uspijevam zadržati za sebe, ali jedna ipak pronade put do mojih usana.

„Ovih dana je retrogradni Merkur“, provalim. „Kažu da nije dobro započinjat' nove projekte. Ni veze.“ Zoran se nasmiješi, a onda mi se približi. Osjećam njegov dah na svojoj koži.

„Nije valjda da viruješ u te gluposti?“ pita me. Malo zastanem, a onda ga pogledam ravno u oči i odmahnem glavom.

ALERGIJA

„Jesi li sigurna u ovo?“ pita me Zoran, a ja odmahnem glavom.

„Dugujem im priliku da upoznaju baku.“ Bartul i Cvita trče pored nas.

„Po onome šta si mi ispričala, ne bi reka da bi im to bija preveliki gubitak“, kaže Zoran. Uzdahnem. Otkako mi je brat javio da majka umire, premišljala sam se hoću li je otići posjetiti ili ne. Dio mene ne želi je više nikada vidjeti. Drugi dio želi pronaći mir. A onaj najskriveniji dio želi je vidjeti bespomoćnu i bolesnu kako bi se uvjerio da je sada stvarno gotovo, da mogu zakopati prošlost i nastaviti živjeti svoj život. Da me više nitko ne može povrijediti.

„Nije to samo zbog njih“, kažem mu, a on kimne. Znam da razumije.

Zoran pruža jednu ruku jednom, a drugu drugom djetetu.

„Idemo izabrat' cviče za baku!“ kaže im.

„To“, kaže Bartul i pokaže na stručak jarkožutog cvijeća.

„To, to!“ Cvita zaplješće ručicama. Smijem se i plaćam narcise. Prodavačica mi uzvraća osmijeh.

Zastanem kad stignemo do bolnice. „Oćeš da idem s tobom?“ pita me Zoran. Odmahnem glavom.

„Bolje ne.“ Smiješim se kao da ne idem napraviti ono što me plaši više od ičega.

Bartul, Cvita i ja ulazimo u bolnicu.

„Au, mama, boli!“ poviče Cvita, a ja shvatim da sam im nesvjesno prečvrsto stisnula ruke.

„Oprosti, bebo“, kažem joj. Nosnice mi nagriza oštri smrad sredstava za dezinfekciju. Penjemo se stubištem do njene sobe, čini mi se da nikada neće završiti, i čak to priželjkujem. Ispred njene sobe ruke mi se počinju tresti, nisam se dovoljno pripremila za ovo. Duboko udahnem i pokucam na vrata.

„Naprid!“ zakrešti poznati glas. Puls mi se ubrzava i podsjećam samu sebe da se ne smijem

uzrujati, bez obzira na sve. Uostalom, kako se ljutiti na nekoga tko umire?

Moja majka leži kao ostarjela glumica iz zlatnog doba Hollywooda. Frizura i šminka su joj postojane, ne predaje se unatoč bolesti, ali bolest je svejedno tu, vidljiva iz brojnih cjevčica koje vire iz sive kože i podočnjaka koje nije moguće prikriti puderom. Potpuno je ista i potpuno drugačija od posljednjeg puta kada sam je vidjela. Razrogači oči kad me ugleda.

„Ja sam“, kažem joj i zastanem. Ne želim sjesti na njen krevet, nisam spremna na toliku intimnost, pa sjednem na stolicu pored kreveta.

„Mora da stvarno umirem, čim si ti došla“, majka se naceri.

„Dovela sam ti unuke, da ih upознаš“, kažem.

„Onda se vridilo razbolit“, kaže ona i promotri ih sa zanimanjem.

„Ovo je baka Sanja“, kažem. Oni imaju i drugu baku, Zoranovu majku, koja im peče kolače i čuva ih kad smo Zoran i ja na poslu. Cvita i Bartul gledaju je sa sigurne udaljenosti, ne usuđuju se prići toj čudnoj ženi koju vide prvi put u životu.

„Šta joj je?“ pita me Bartul, a mene ujeda grižnja savjesti.

Tek što ću im objasniti da imaju još jednu baku, ona će umrijeti. Možda je ovo ipak bila greška.

„Bolesna je“, kažem. On je gleda. Strah je popustio, a suosjećanje ga je zamijenilo. Prilazi joj.

„Jel te puno boli?“ pita je. Ona ga gleda u čudu, ne zna šta bi s njim, s ovim cjelovitim, neoštećenim djetetom koje nije naviklo hodati po jajima, djetetom koje se ne boji ničega, pa ni nje.

„Da znaš da i je. Al' neće još dugo“, kaže ona i nasmije se.

„A ti“, kaže i pogleda Cvitu, „puno sličiš na svoju tetu koja se zove isto ka' i ti“, kaže. Cvita se sramežljivo nasmiješi.

„I tako, ka' šta vidiš, još sam živa“, reče i pogleda me. Oči su joj crne, kao dva bunara.

„Sad kad si to obavila, možeš ić' mirne savjesti. Ili me možda 'oćeš slikat s dicom? Da imaju

za uspomenu?“ naceri se.

„Vidim da te bolest nije nimalo prominila“, kažem.

„Ne budi tako razočarana“, odbrusi mi.

„Nisam, samo sam tužna“, kažem joj, a s njenog lica nestane osmijeh. Obje ušutimo.

„Čula sam se s tatom prošli tjedan. Preko Skypea“, kažem nakon kraće stanke.

„Kako izgleda?“ pita me mama, jer to joj je važnije od onoga što govori.

„Malo se udeblja. I očelavija je“, kažem, dijelom jer je to istina, a dijelom jer znam da će joj to biti drago čuti.

„Znala sam. Jel još s onom svojom?“ pita me.

Potvrdim joj, a ona odmahne rukom, nehajno, kao da tjera muhu.

Gleda me kao predator, traži slabu točku na mom oklopu.

„Prije nisi nosila štikle“, kaže slavodobitno, kao da je imala zadatak usporediti dvije slike i pronaći razliku. Dodatne bodove dobivala je ako bi ta razlika išla meni na štetu.

„Vrime je za promjenu“, kažem joj. Ne izbjegavam njene oči, uzvraćam joj pogled sve do dna, sve do najdubljeg crnila. Na kraju ona odvratila pogled.

„To nisi ti“, kaže i opet odmahne rukom. Kao da ti znaš tko sam ja bolje od mene same, došlo mi je da joj kažem, ali sam se zaustavila. To je očekivala. Igrati po njenim pravilima značilo bi priznati poraz. Ili je poraz bio već to što i dalje, nakon svog ovog vremena, brojim bodove naše igre, igre u kojoj nema pobjednika.

„A šta sam to ja, po tebi?“ pitam je, uzdignutih obrva.

„Znaš ti šta“, kaže mi, a u meni se probudi sve ono trulo, što kao da je samo čekalo da ga se dozove, da pomoli svoju ružnu glavu i razvuče usne u nakazni osmijeh; sjetim se svih svojih nesigurnosti i mana, a ona me netremice gleda u oči, kao da govori: da, to si ti, baš to.

Duboko udahnem. Ne smijem joj dozvoliti da me povuče sa sobom u blato. Moram ostati iznad toga. Moram se barem praviti, zbog Bartula i Cvite, koji nas gledaju kao da pričamo jezikom koji samo nas dvije razumijemo. Možda i jest tako. Možda je tako i najbolje.

Razumjeti znači doživjeti. A ja bih prije umrla nego dozvolila da moja djeca prožive išta slično.

Želim je upitati najvažnije od svih pitanja, ali ne znam kako ga iščupati iz grla. Pa zato pitam: „Imaš li mi šta za reć’?“

Ona me pogleda kao da me tek sad opazila.

„Šta bi ti da ti kažem?“ pita me bijesno, kao da joj dosađujem glupostima.

„Ne znam. Bilo šta“, kažem.

„Nemam, ne“, kaže i napući usta, kao nadureno dijete. Osjetim kako u meni buja bijes.

„Čak ni da ti je ža’?“

Gleda me kao da ne može vjerovati što je čula.

„Meni? Za šta bi to meni trebalo bit ža’, molim te? Zato šta sam svoj život posvetila dici koja me dođu posjetit jedino na samrti?“ Pljuvačka joj je prskala iz usta, kao zmijin otrov. Zurila sam u nju.

„Nevjerojatna si“, kažem. „Ti da si život posvetila dici? Pa mi smo živi unatoč, a ne zahvaljujući tebi. Cili život si mislila samo na sebe, a ne na nas. Velika majka patnica, sigurno. Da nije bilo babe, krepali bi od gladi. Imamo sriće šta nas je i ovoliko preživilo!“
vičem, u meni teče snaga za koju nisam ni znala da je imam. Moja snaga su Zoran, Bartul i Cvita, koji su me naučili da ne smijem dopuštati nikome da po meni gazi. Čak ni ako se radi o vlastitoj majci.

„Kako se usuđuješ!“ vikala je. „Sve sam vam omogućila! Svega sam se odrekla radi vas!“

„A Frane, jesi i njemu sve omogućila? One večeri kad si išla vanka, a on je umira meni na rukama, jer ga vlastita mater nije mogla slušat kako plače?“ Vičemo obje, zaboravile smo gdje se nalazimo, zaboravile smo sve na svijetu osim ono što smo jedna drugoj zamjerale. Na spomen Franinog imena, na majčinom licu zatitra grimasa boli.

„Lipi moj dečko. Još malo pa ću bit sa njim“, kaže i nasmiješi se osmijehom djevojčice sa šibicama. Djeca nas gledaju u čudu.

„Imaš li šta njima reć’?“ kažem.

„Slušajte mamu i budite dobri“, kaže. „Ako je naljutite, nikad vam neće oprostiti“, kaže, a ja shvaćam da mi se cijelo tijelo trese. Kako se usuđuje, odakle joj pravo proširiti svoje otrovne pipke sve do moje djece. Cvitine oči velike su poput kotača, kao što su bile moje dok sam bila ona uplašena djevojčica koja bi radije ostala gladna nego riskirala majčin bijes. Toliko sam bijesna da se ne mogu ni pomaknuti. Ne mogu niti progovoriti.

„Možemo li ić’? Piški mi se“, kaže Cvita nakon nekog vremena. „Može, ljubavi, evo sad ćemo“, kažem joj. Njene riječi vrata me u stvarnost. Gledam svoju majku, svjesna da je ovo posljednji put da je vidim. I znam da se, čak i da poživi, ona nikada neće promijeniti. Također znam i da ja neću biti tu i čekati čudo. Ja sam svoje čudo već dobila, tražiti još jedno bilo bi u najmanju ruku nezahvalno, ako ne i bahato. Ustanem i kažem joj: „Ja sad idem. Ža’ mi je šta te boli. Ako ti bude tribalo nešto konkretno, javi, pa ću ti poslat’ po bratu ili sestri.“

„Neću te zadržavat“, kaže i naceri se. Zamalo izađem, a onda zastanem na vratima. Shvatim što sam joj zapravo došla reći.

„Opraštam ti“, kažem joj. „Znam da ne razumiš šta, ni zašto, ali to nije ni važno. Opraštam ti“, kažem i izađem. Osjećam se kao da sam izronila na površinu nakon dugog zadržavanja daha.

Dok silazimo stubištem, djeca su tiha.

„Baka Sanja je baš čudna“, kaže Bartul na kraju.

„Kako je bilo?“ pita me Zoran. Čekao me je ispred bolnice.

„Očekivano“, uzdahnem. „Ali drago mi je šta sam je vidila. Sad izgleda puno manje strašna.“

Zoran me zagrli.

„‘Oćemo na slaju u Hajduka?“ kaže, a djeca počnu skakati od sreće.

Sljedećeg dana, dok se vraćam iz kupovine, opet prolazim pored štanda s cvijećem. Prodavačica me pozdravlja.

„Ka’ i jučer?“ pita me.

„Ne, hvala“, odgovorim, „Alergična sam na narcise.“

KOSA

Dok češljam kosu, razmišljam što bih sve dala da sada mogu popiti kavu i pojesti neko pecivo. Uzdahnem, odložim četku, i namjestim frizuru. Osjećaj kose pod rukom učvrsti moju odluku. Ništa od kave za mene. Odlazim u kuhinju i radim zeleni smoothie s brdom povrća, sjemenki i zdravog ulja. Začepim nos i pokušavam zamisliti da pijem kavu. Ne pomaže. Svejedno gutam smrdljivu zelenu tekućinu.

„Pojila bi i zmiju, ako bi mi to pomoglo,“ govorila je moja baka kad se razboljela.

„I ja, bako, i ja.“

Ovih dana često razmišljam o tome kako bi izgledao moj savršeni dan.

Prvo bih dugo spavala. Ništa bez toga. Onda bih popila veliku šalicu dobre bijele kave, ne kiselu, već punog, dubokog okusa, kao da je pijem u bečkoj kavani s plišanim klupama, mramornim stolovima i ukrašenim kolačićima iza staklene vitrine. Ako bih je mogla piti na terasi s pogledom na more ili zelenilo, još bolje. Nakon toga, otišla bih u knjižnicu i podignula hrpu knjiga. Bimala bih ih satima, polako, dokono, kao da nemam nikakvu obavezu koja me čeka. Na povratku kući, svratila bih u pekaru i odabrala jedan savršeni kroasan s čokoladom. Kada bih došla kući, uzela bih najdražu mekanu deku – ako bi tada počela padati kiša, još bolje – kroasan i knjige, pa ih pažljivo proždimala, uživajući u svakom retku i zalogaju. To je bio moj grešni užitak, kao nekima čaša vina nakon ručka ili cigarete uz kavu.

Za mene više nema ni peciva ni kave. Sve to izbacila sam iz prehrane čim sam saznala za dijagnozu. Sada su moje police pune algi, sirove hrane, sjemenki i kurkume. Posvuda su tragovi kurkume, ostavila je žute mrlje po mojoj bijeloj kuhinji, po zubima i prstima. Zoran bi u normalnim okolnostima frknuo nosom na to, s gađenjem gurnuo tanjur i rekao „neću ti ja jest te splačine“, ali čak i on, za kojega se inače ručak obavezno sastojao od neke varijante mesa i krumpira, ovih dana poslušno je brstio povrće i žitarice, začinjene obaveznom kurkumom. Ali ovo nisu normalne okolnosti.

Majka mi je umrla u bolnici, u onoj sobi obojanoj žutozelenom bojom, nezdravom bojom za nezdrave ljude, iste boje koju su poprimala lica umirućih. Ja sam to odbijala. Pokušat ću sve, mučit ću se sa svim alternativnim terapijama, gutat ću hranu koja nije namijenjena da ju se guta, ali u bolnicu ne idem. Ne pristajem na operaciju, zračenje i trunjenje u instituciji za

umiranje. Vidjela sam kako je to i ne pada mi na pamet sebi to priuštiti.

„Ne radi se tu samo o tebi!“ Zoran je prvo vikao, a onda i preklinjao.

„Nego šta nego se radi, o mojim abnormalnim stanicama!“

Od svih stvari koje su u meni abnormalne, želudac je bio nešto novo.

„Neću da me dica pamte ka' bolesnika, radije ću ostat ja, sve do kraja. Ionako nema smisla“, rekla sam. Moje riječi odbile su se od njega i odzvonile šuplje u našoj novoj kuhinji. Jednom se sve to činilo užasno važno: biranje pločica, uređaja, kuhinjskih ploha. Biralimo ih po dugotrajnosti kao mjerilu kvalitete. Sad mi se čini da smo cijelo vrijeme pogrešno razmišljali. Trebali smo odabrati one koje su nam bile najljepše.

„Nije istina, ako odeš u bolnicu možda sve bude dobro! Zašto sebi ne daš šansu? Ili nama?“ Gotovo sam mogla vidjeti paru koja mu je išla iz ušiju. Zoran je jednostavan i uporan, ako postoji problem, on će prevrnuti cijeli svijet da nađe rješenje. Ali ovog puta to nije mogao.

„Ako odem tamo, pretvorit ću se u sjenu. Ostat ću bez kose. Bez obrva. To više neću bit' ja“, pokušala sam mu objasniti, iako sam znala da ne razumije. Zvučalo je oholo, znam. Ali moja kosa sam ja – ako je izgubim, bit će mi kao da sam izgubila samu sebe.

„Šta misliš, bi li oni radije da im je mama bez kose ili mrtva?“ povikao je. Njegove riječi izbile su mi dah iz pluća. Otrpjela sam napad, a da se nisam pokušala obraniti. Ipak nije bilo tih riječi koje mi je mogao baciti u lice, koje bi se mjerile s onim što sam sama sebi govorila.

Zoran je zalupio vrata na odlasku. Naša nova vrata, rađena po mjeri. Čudo jedno kako sada sve to malo znači.

Zoran nije jedini koji je bijesan na mene. Tena, Rita i Ema zovu me svaki dan. Emina riječ ima najveću težinu.

„Ti nisi normalna“, govori mi. Ne više, iznosi to kao činjenicu koja se sama po sebi podrazumijeva. „Kažem ti da su šanse dobre, samo tribaš šta prije na operaciju.“

Podsmjehnem se. „Šta to uopće znači? Šanse za šta? Za preživljavanje? Da budem na teret svima? Ne, hvala“, kažem.

„Veći si im teret sad, takva tvrdoglava“, kaže Ema. U želucu osjetim oštru bol, potpuno nevezanu uz moju dijagnozu.

Preko Eme sam i saznala za ime svoje sudbine.

„Puno si smršavila“, rekla mi je. Slegnula sam ramenima.

„Nije to ništa. Nemam baš neki apetit ovih dana. Otkako je umrla...“, odmahnem glavom i pogledam u pod. Nisam mogla izgovoriti riječ „mama“, a Ema je ionako znala na koga mislim. Moja roditeljica bila je puno toga, ali „mama“ svakako ne. Opet podignem glavu. „Ništa ne mogu probavit’. Ne mogu probavit’ nju, njen život, njenu smrt. Sve to čini mi se apsurdno“, govorim joj, a ona se slaže, ali me ipak tjera da odem liječniku. Kad stignu rezultati, napisani su na latinskom. Pitam najbližu medicinsku sestru za tumačenje, ali ona mi govori da ne smije odavati dijagnozu i da pričekam doktora. Nije bilo šanse da čekam. Ako već nešto sa mnom nije u redu, želim to odmah znati. Zovem Emu i slovkom joj ono što je napisano neurednim, doktorskim rukopisom. Ona šuti.

„Ako ne znaš, nema veze, pitat ću sutra. Možda sam ti i krivo pročitala, znaš kakvi su doktori...“, govorim. Čujem njen oštri udisaj s druge strane linije.

„Nisi krivo pročitala“, kaže. „Sranje“, zastane.

„Tu piše: rak želuca.“

Ovog puta, moj je red za hvatanje daha.

Na pregledu, liječnikove riječi padale su po meni kao kiša po kamenom kipu. Usne su mu se pomicala kao u nijemom filmu. Sve do tog trena, očekivala sam da će mi reći da se radi o pogreški. Dobro, možda sa mnom stvarno nešto nije bilo u redu. Ali rak? Možda je Ema pogriješila. Možda se radi o, ne znam, čiru na želucu. Što sve ne bih bila dala za jedan dobar čir na želucu.

„Laura? Jeste li dobro?“ liječnikove riječi dozvale su me u stvarnost iz daljine. Kameni lik odjednom je oživio. Okrenula sam glavu prema njemu i pogledala ga ravno u oči.

„Jesam li dobro? Jel se vi to rugate sa mnom? Imam jebeni rak. Daleko sam ja od dobro“, rekla sam i odmarširala iz sobe. Iz mene je prokuljao bijes. Zoran se stvorio iza mene i stavio mi ruku na rame. Sjećam se tog osjećaja, težine njegove ruke na mom koščatom ramenu, težine njegove želje da kaže nešto, bilo što, težina moje spoznaje da će sve riječi koje može izgovoriti biti pogrešne.

„Skupa ćemo se boriti protiv ovoga“, rekao je.

„Šta ako se ja ne želim borit?“ rekla sam ne gledajući ga.

„Nemoj tako govorit', ti si snažna...“

„Molim te, prestani. Nisam. Nisam jebeno snažna. Cili život se za nešto borim. Ka' da će svit propast ako prestanem. Dosta mi je moranja. Dosta mi je borbe. I dosta mi je da mi svi govore kakva sam ja, ka' da znaju bolje od mene“, rekla sam i odjurila do ženskog WC-a. Zatvorila sam se u jedan odjeljak i raspala u tišini. Ali ni tišina nije dugo trajala. Ubrzo sam začula da se otvaraju vanjska vrata WC-a, žene su dolazile i vršile nuždu, nesvjesne moje životne krize u susjednom odjeljku. Od toga me uhvatio smijeh, provalio je iz mene nezaustavljivom glasnoćom, odjednom mi je to poput najboljeg vica kojeg sam ikad čula, ja unaprijed oplakujem vlastitu smrt a žena, udaljena samo tankom pregradom, prazni mjehur. Život je tragikomedija.

Kasnije osmijeh na mom licu više nije bio moj. Mog muža grlile su nečije druge ruke, i svijetom su me nosile druge noge. Od tada, postojale smo dvije: ona prije dijagnoze i ona poslije.

„Još si u stadiju poricanja“, rekla mi je terapeutkinja. „To je normalno. Da je situacija drugačija, ne bih te požurivala. Ali ovdje se radi o tvom životu. Vrijeme je luksuz.“

„Nemojte sad i vi,“, kažem i nasmijem se. Ona se ne smije.

„Laura, već se dugo znamo. Znam da si sklona humoru kao obrambenom mehanizmu. Ali pravo pitanje je, čega se sad zapravo bojiš?“ pita me.

„Bojim se neuspjeha. Bojim se da ću napraviti' sve, a da to neće bit' dovoljno. Bojim se da propuštam priliku umrit po svojim uvjetima“, kažem. Suosjećajno me gleda. Ovih dana svi me tako gledaju. Mrzim to. Radije bih da me pljunu, udare, zamrze, bilo što, osim žaljenja.

„A što je s njihovim uvjetima? Da je situacija obrnuta, što bi htjela za Zorana?“ pita me.

Dugo razmišljam o tome. Ne znam odgovor, i to me možda plaši više od ičega.

Kad sam skupila hrabrost i rekla ljudima da imam rak, svi su mi htjeli objasniti gdje sam pogriješila u svom dotadašnjem životu – jela sam čokoladu, nisam kupovala bio povrće i nisam jela integralnu, već običnu tjesteninu – samo zato da mogu utješiti same sebe, misliti da su sigurni jer nisu napravili iste greške. Nisu htjeli čuti da moj život ni u ničemu nije bio pretjerano različit od njihovog, jer bi to značilo da ni oni nisu imuni. A cijeli život marljivo

rade na iluziji da se loše stvari događaju samo drugima.

Najviše me iznenadilo što su mi ljudi odjednom počeli pripisivati dobre osobine, gotovo me uzdizati do mučeništva. Nikad nisam bila svjesnija stare rane društva u kojem živim: što je nekome život teži, to je bolji čovjek. Kao da bi ljudi radije pristali na to da svima bude loše, nego da svima bude dobro. Možda zato što ovdje nikome nije uistinu dobro; ne, zapravo, dobro znači samo držati glavu iznad vode, sve dok te život ne zalije valom koji nisi mogao predvidjeti. Kao bolest. Jedno nam se ne može zamjeriti, u našem samouništenju oduvijek smo bili složni. Bilo je to savršeno okruženje za prepuštanje crnim mislima.

„Imaš toliko razloga za život. Sjeti se svih gradova koje još nisi posjetila. Svih događaja u životu tvoje dice koje bi propustila...“, govori mi Rita.

„Misliš li da ja to ne znam?“ udahnem oštro. „Ali ne mogu im to napraviti“. Ne mogu ni sebi to napraviti. Previše je, shvaćaš? Svi od mene traže previše. Ispucala sam sve borbe koje sam u sebi imala“, objašnjavam joj, ali u očima joj vidim da je uzaludno. Kad ode, legnem na kauč i zamišljam kako bi bilo da se više nikada ne dignem. Umorna sam. Želim samo zaspati. Dok tonem u san, zamišljam svoj rak kao nametnika s puno nogu i članaka, kao stvorenje koje se nastani, primjerice, na želucu i polako, ali sigurno gmiže i mljacka, sve dok te cijelog ne pojede.

Moj rak imao je dobar apetit. Simptomi su se predvidljivo pogoršali i tako mi konačno dali do znanja da ipak neću biti iznimka, kao što sam se potajno cijelo vrijeme nadala. Stalno sam povraćala, pa sam još više smršavjela. Po prvi put u životu imala sam težinu o kojoj sam oduvijek maštala, ali cijena koju sam za to platila bila je previsoka. Teško mi je bilo udobno se namjestiti, jer su mi kosti stršale iz kože pa sam oko sebe vječno slagala hrpe jastuka.

„Mamina utvrda“, govorio je Bartul. Nekad bih pustila njega i Cvitu da mi se pridruže. Tada smo bili nas troje protiv svijeta. Drugih dana, ne bih im dala da priđu. Da se ne porežu na moju oštrinu.

Unatoč mršavosti, osjećala sam da mi je želudac stalno pun, kao nakon obilnog obroka. Možda je bio pun samo neprobavljenih riječi, onih koje nisam stigla izgovoriti i sada su se zaglavile u meni, trunu dok se ne pretvore u smrt.

Uskoro će biti prekasno. Zoran se više niti ne trudi uvjeriti me riječima. Samo me molećivo gleda, dok kuha ručak ili stavlja djecu na spavanje. Po prvi put u životu, naišao je na problem koji ne može riješiti, koliko god se trudio. Bilo mi je više žao njega nego sebe same.

Za nekoliko dana je Valentinovo. Iako smo se oboje odavno složili da je to glup i iskomercijaliziran blagdan, ipak smo jedno drugome svake godine poklanjali po neku sitnicu. Pa sam tako i ove godine otišla u trgovinu i proučavala čokoladice i čestitke s prigodnim natpisima. Na jednoj je pisalo: poklanjam ti ovo srce, da zauvijek pamtiš lijepe trenutke koje smo zajedno proveli, iako smo sad udaljeni. Gledala sam tu glupu čestitku i osjećala glupe suze kako mi naviru na oči. Odakle im pravo pojaviti se nepozvane, ujutro u supermarketu, među svim tim ljudima sa svojim vlastitim prešućenim svemirima?

Raspustila sam kosu i intenzivno je proučavala, kosu koja je godinama bila jedino lijepo što sam vidjela na sebi, i koja je primila toliko komplimenata. Ako je skratim, ostat ću bez snage, kao Samson. Ali snaga ovih dana slabo kotira među mojim unutarnjim valutama. Zoran je u pravu. Ne radi se tu samo o meni. Radi se prije svega o njima koji od mog žaljenja nemaju ništa. Svejedno nemam snage biti vlastita Dalila.

„Zorane, jel možeš doć' tren?“ viknem mu. Kada dotrči, pogled mu je zabrinut.

„Šta je bilo?“ pita me, očekuje loše vijesti, jer je u posljednje vrijeme samo takve i dobivao.

Bez riječi, predam mu škare.

„Ne mogu ovo sama.“

Olakšanje mu se razlije licem. Zlatne kovrče zaspu ledenobijele pločice, kao vjesnici proljeća.

TENA

OKUS ŠUTNJE U BOŽIĆNOJ PEČENKI

„Pazi kako se ponašaš“, upozorila me mama dok je parkirala ispred bakine i djedove kuće. Zrak je mirisao na snijeg. Kopala je po stražnjem sjedalu i vadila poklone za cijelu obitelj. Uzela sam maleni paket zapakiran u sjajni modri papir. Prevtala sam ga po prstima, važući ga.

„Oće li i Mate doć?“ upitala sam, gledajući u ime ispisano majčinim krasopisom.

„Neće, u Zagrebu je“, rekla je brzo i uzela paket iz mojih ruku. Bacila ga je natrag na stražnje sjedalo. „Bit će sam ga zaminila s didovim. Tako mi i treba kad sve motam u isti papir“, promrmljala je, pregledavajući hrpu darova.

„Šta je, tu je. Dođi, idemo unutra“, rekla je, i zalupila vrata auta.

„I, Tena? Nemoj spominjat' Matu ispid babe i dide.“ Premještala se s noge na nogu, možda kako bi se zagrijala, a možda od nervoze.

„Zašto?“ upitala sam je i namrštila se. Mate mi je bio drag. Otkako ga je upoznala, mama se češće smijala.

„Postoji pravo vrime za sve. Sada je još rano za takve razgovore“, ušutkala me, i pozvonila.

Članovi moje brojne obitelji nastojali su nadvikivanjem zadobiti pozornost ostalih. Posvuda je odjekivalo zveckanje tanjura i pribora za jelo. Sredinom stola kočoperila se pečenka, a domaće kobasice, kulen i pršut širili su zamaman miris. Brdo zlatnih, pečenih krumpira posluživalo se sa svježim maslacem. Tu su još bile i masline, domaći sir i nezaobilazni arambašići s kiselim kupusom. Televizor je prikazivao božićni program, iako ga nitko nije gledao. Svjećice na drvcu, kićenom pozlaćenim orasima i lješnjacima, svirale su prigodne pjesme. Kakofonija zvukova i obilan ručak na mene su djelovali uspavljujuće. Zavalila sam se dublje u sjedalici.

„Tena, 'oćeš li još kumpira?“ upitala me baka. Odmahnula sam glavom.

„Prejela sam se“, rekla sam i gotovo legla na sjedalicu.

„Ja bi tija još koji“, rekao je moj djed s nadom. Baka ga je lagano udarila po ruci. „Čuja si šta je reka doktor“, priprijetila mu je prstom.

„Al si bija na pregledu?“ moja majka podigne obrve.

„Nisi mi ništa reka’.“

Baka i djed razmijene znakoviti pogled. Srce mi počne jače lupati. Prije nekoliko godina, djed je morao na operaciju zbog suženih arterija. Od tad mu se stanje poboljšalo. Barem je on tako govorio.

„Tvoja mater pretjeruje, ka’ i obično“, rekao je djed nehajnim glasom. Još otkako sam bila mala, nikada ga nisam čula da se žali. Zbog toga nisam bila sigurna govori li istinu. Moja majka je vrtjela glavom.

„A ti, Nina? Al’ si na dijeti?“ obratila se mojoj teti, koja je bila zelena u licu.

„Nisam gladna. Još se nisam navikla na ovu vremensku zonu“, s mukom se nasmiješila.

Svake praznike letjela je iz Kanade kako bismo bili zajedno na Božić. Obožavala sam tetu: uvijek mi je donosila zanimljive poklone. Mamina mlađa sestra nikada se nije mogla skrasiti na jednom mjestu, što joj je u mojim očima bio veliki plus, a u očima njenih roditelja veliki minus.

„Sad ću ja donit kolače“, rekla je baka i otišla u kuhinju.

Za desert smo imali bakinu poznatu orahnjaču, a sa šarenih pladnjeva na sobove mamili su nas medenjaci i paprenjaci.

Teta je oklijevajući uzela jedan paprenjak, a onda joj je lice još više pozelenjelo. Ustala je od stola i otišla na WC. Na licu je imala izraz kakav ja uvijek imam dok se vozim zavojitim cestama.

Mama je sestrin odlazak ispratila suženih očiju. Sumnjičavo. Onako kako je gledala mene dok sam joj, umrljanih prstiju, govorila da nisam jela čokoladu prije ručka.

Kratkotrajnu tišinu prekinula je zvonjava mobitela. Majčin brat Leo nestrpljivo je pritisnuo crvenu tipku i spremio mobitel natrag u džep.

„Ko to smeta?“ upitala ga je baka. „Čestitke“, brzo je odgovorio, nalijevajući veliku čašu konjaka. To je bio prvi božićni ručak bez ujne Maše.

„Kako je Maša?“ upitala ga je moja mama.

„Dobro je“, kratko odgovori. „Sad je kod svojih.“ Znala sam što to znači – mi više nismo „njeni“. Ujna mi nikada nije bila draga: smrdjela je na parfem od kojega bi me zaboljela glava. Oko vrata je nosila lisičje krzno, s prepariranom životinjskom glavom na jednom kraju. Koliko god da sam željela dodirnuti mekano krzno, nikada se nisam to usudila napraviti: previše sam se bojala da će lisica jednoga dana magično oživjeti i ugristi me.

„Pa dobro, di je Nina ovoliko dugo? Da joj nije pozlilo?“ upitao je djed.

„Čudna je otkako je došla“, reče baka.

Zvono na ulaznim vratima najavilo je posljednjeg gosta. Pojavilo se rumeno lice mog jedinog rođaka. Brunu sam smatrala svojim počasnim bratom kojeg nikada nisam imala.

„Skužajte, bija sam na misi s ekipom“, rekao je Bruno izbjegavajući moj pogled.

„Božić je za obitelj!“ prekorio ga je djed. Bruno je pokajnički slegnuo ramenima i pridružio nam se za stolom.

„Nije važno, sad je tu. Pusti dite da jede“, rekla je moja baka, braneći svog unuka kao i uvijek i vadeći još jedan tanjur. Ja sam ga netremice gledala.

„Kako je bilo na misi?“ upitao ga je Leo. Oduvijek je bio skloniji mom rođaku nego meni, iako nikada nisam shvaćala zašto.

„Uvik isto“, odgovori on gledajući u tanjur.

„A ti, Tena, jesi bila u crkvi danas?“ odjednom me priupita baka. K vragu!

„Nisam“, prošaptala sam. Za stolom je zavladao muk. Pročistila sam grlo. „Ja sam ateistica“, izjavila sam važno, a svi su se zapiljili u mene. Prestali su i žvakati.

„Kako to misliš, ‘ateistica’? Pa tebi je jedanaest godina, za boga miloga!“ majka se naljutila.

„To je samo faza, proć’ će je“, slegnuo je djed ramenima.

„Kladim se da ni ne zna šta to znači“, dobacio je ujak Leo i ružno se nacerio.

„To je sve jer se druži s onom malom Ritom, njeni su ateisti“, mama uzdahne.

„Znam vrlo dobro šta to znači! Ne virujem u Boga i točka“, rekla sam i prekrížila ruke na prsima.

„Ne znaš šta govoriš!“ majka se razbjesnila.

„Uvik si išla na vjeronauk. Bila si med medeni u onoj veštici s pričesti“, dodala je baka sanjivo. Progutala sam knedlu. Nikada neću zaboraviti tešku haljinu s bezbroj volana u kojoj sam se osjećala kao golema torta prekrivena šlagom.

„To je bilo prije“, rekla sam, ne gledajući nikoga posebno.

„Prije čega?“ upitala me mama.

Šutjela sam. Prije tatine smrti, htjela sam reći. Bog me iznevjerio onda kada sam ga najviše trebala.

„Čuješ li ti ovo, Bruno?“ upitala ga je, prekidajući tišinu.

„Iduće nedilje vodiš je sa sobom u crkvu!“

Bruno me plaho pogledao. Stisnuo je usne u čvrstu crtu, baš kao onda kada je u košu za smeće vidio sve moje molitvenike i katekizme. Znao je da je to zbog mog tate. Samo me šutke zagrlio. Iako smo se znali svađati kao pas i mačka, ponekad je jedino moj zbunjeni stariji rođak znao točno što treba učiniti, a da mu ne kažem i jednu jedinu riječ.

„Pustite je na miru. Ako ne želi ić’...“, sramežljivo je stao u moju obranu. Cijeli stol se uskomešao, kao da će svi njihovi problemi biti riješeni ako me uspiju preobratiti.

„Slušaj mater!“ rekao je ujak Leo, a moja mama ga je prostrijelila pogledom.

„Ne triba nam pomoć, fala“, odbrusi mu.

„Bruno je posljednja osoba za ovim stolom koja bi tribala pričat’ o crkvi“, znakovito sam rekla. Osjećala sam se kao da sam upravo ispustila tempiranu bombu na stol. Rođak me molećivo pogledao. Požalila sam te riječi čim sam ih izgovorila. Ovo nije jedna od naših uobičajenih prepirki. Ovo je Veliko i Ozbiljno. Zbog toga, šutjela sam.

„O čemu pričaš? Bruno, postoji li nešto šta nam nisi reka’?“ baka ga je uplašeno upitala.

Netremice smo se gledali. Znala sam da se prisjeća onog trenutka od prije mjesec dana, kada sam uhvatila njega i Luku kako se ljube. Odlučila sam čuvati njegovu tajnu, barem dok je sam ne smogne hrabrosti otkriti.

„Nije bilo ništa. U zadnje vrime malo sam popustija u školi. Muči me trigonometrija“, promućao je.

Baka je odahnula. „Mislila sam da je 'ko zna šta!“ rekla je, odmahujući glavom.

„Ka' da je to mala stvar“, ubacio se djed. „Pa dogodne se upisuje na fakultet, svaka ocjena mu je bitna! Sinko, slušaj ti svog dida, u znanju je budućnost!“ Bruno je poslušno kimao.

Teta se napokon vratila u blagovaonicu, a na licu joj se nazirao tračak boje.

„Šta sam propustila?“ upitala je vedro.

Ženski dio obitelji počeo je pričati o receptima, a muški o politici. Svjećice na drvцу ritmično su sjale: bile su jednako deprimirajuće kao božićne pjesme koje su pjevali beskućnici. Odjednom sam poželjela da sam već odrasla, tako da mogu otići jako, jako daleko odavde.

Gurala sam komade kolača u usta. Grlo mi je bilo suho. Nisam mogla gutati: činilo mi se da me sve neizgovorene riječi guše i ne daju mi da dišem. Gledala sam plastično lice malog Isusa u jaslicama ispod drvca. „Ti nisi stvaran“, šapnula sam mu. „Baš ka' ni Djed Mraz.“

KUĆA

O kući se raspravljalo svakog Božića, Uskrsa i rođendana. Svi su imali svoju teoriju o tome što bi bilo najbolje napraviti s kućom, a ona je za to vrijeme malo po malo propadala. Baš kao i baka i djed. Nekada nisam sigurna održavaju li oni nju, ili ona njih.

Mama i ja hodamo prašnjavim seoskim putem. Torbe su teške, ali ne kao mamino stalno zapitkivanje. „Daj da ti pomognem“, govori, a ja je uporno odbijam. Ubrzavam korak, a trava mi grebe gole gležnjeve. Blizu kuće, cvrčci nas pozdravljaju u unisonu kao da nikada nismo ni otišle.

Baka nas čeka na vratima. Mama je grli trenutak duže nego inače. „Sad smo tu“, govori, a baka kima glavom. „Sve je meni lako kad su mi dica tu.“

Ulazimo u kuhinju čiji su zidovi nekada bili prljavobijeli, a sada su žuti. Djed sjedi u svom naslonjaču. Kad nas ugleda pokuša se uspraviti, ali mama ispruži ruku. „Samo se ti odmori“, kaže mu, a on kimne i otplovi natrag u svoj svijet kamo ga mi ne možemo slijediti. Baka uzdahne. „Grubo li je ostarit.“

Mama izbjegne bakin pogled i počne otvarati ormare.

„Jesi li spremila pidžamu? A sapun i ručnik?“

„Sve je tu, al’ pogledaj ti da nisam šta zaboravila“, kaže baka.

„Mogu li ja kako pomoć?“ pitam. Mama i baka naglo se pogledaju, kao da su se tek tad sjetile da sam i ja tu. „Možeš ić’ u vrt ubrat’ salatu za ručak“, kaže mi baka, a ja je poslušam.

Tijekom rata, kuća je izgorjela do temelja. Kada je opet niknula iz pepela, nastupilo je Zlatno doba Kuće. Namještaj je još mirisao na tvornicu, a pokošena trava čekala je da u njoj niknu nove pustolovine. U vrtu sam imala mali dio u kojem sam sadila cvijeće, većinom sudance.

„Ne po lišću, posebno kad je jako sunce“, baka me upozoravala dok sam ih zalijevala. Kasnije sam skupljala sitno crno sjeme iz njihovih zelenih opni i čuvala ih u staklenkama od marmelade. Napisala bih „bijelo“ ili „rozo“ velikim dječjim rukopisom i odložila ih na policu u podrumu. Baka i djed su me upozoravali da ne idem tamo, jer „tamo ima svačega“, ali ja sam upravo zbog toga išla. Bilo je tu pršuta, pancete, kašeta punih kumpira, luka i kapule,

cijeli zid uz koji su bila naslagana drva za ogrjev, bezbroj staklenki ukiseljenog povrća, alkoholnih pića i marmelada.

Nisam sigurna kad sam po prvi put postala svjesna izgleda kuće. Nekad mi je ona bila poput palače. Voljela sam bakinu sobu s velikim drvenim sandukom prepunim ostataka od šivanja. Baka bi mi otvorila to blago i rekla da „izaberem što god hoću“, a ja sam veselo uranjala u more šarenih tkanina, sve dok nisam našla savršeni materijal za lutkinu odjeću. Sada gledam taj isti sanduk i čini mi se malen i dotrajaao. Moja škrinja blaga s protokom godina izgubila je svoju draž. Isto se dogodilo i s bakinom zavidnom kolekcijom cipela. „Pazi, past ćeš!“ vikala je dok sam pokušavala hodati u prevelikim cipelama. Danas one izgledaju iznošeno i otužno. Kako sam odrastala, sve sam više primjećivala trošnu fasadu kuće, škripave prozore i namještaj koji je bivao sve stariji. Kao da sam saznala kako mađioničar izvodi svoj trik, pa je čarolija za mene bila zauvijek izgubljena.

Moj djed nikad nije bio čovjek od puno riječi. U tišini je kopao u vrtu sve do svojih kasnih osamdesetih godina. A onda ga je umorila zemlja.

Baka je za to vrijeme u sebi skupljala riječi. Povremeno bi joj ipak ispale, poput zrna pšenice, i proklijale na plodnom tlu naše tišine.

„On ništa ne govori po cile dane“, govorila je. „A ja ne mogu tako.“

„Pusti dicu na miru“, djed bi se oglasio dubokim baritonom iz svog naslonjača u susjednoj sobi. Neko vrijeme bi se smirila, a onda su riječi opet prokuljale iz nje kao bujica, odnoseći sa sobom i nju i njene sugovornike koji su je s vremenom sve teže pratili.

Kad sam se vratila u kuću sa svježim nabranim crvenim rajčicama, ručak je već bio spreman. Smeđi kofer nabubrio je kao čudovište koje je progutalo sve djedove stvari.

„Jesi li mi gladna?“ upitala me baka upadljivo vedrim glasom. Prije nego što sam stigla odgovoriti, na stolu se već našla juha od kokoši. Nakon toga, kućom se pronio bogat miris pečenog mesa i krumpira.

„Al' si već odustala?“ upita me djed kada sam odložila vilicu.

„Pusti je, nisu svi ka' ti“, prekori ga. „Samo gleda šta će jest.“ Baka nas pogleda i odmahne glavom, kao da se ljuti, a onda ispod glasa dometne: „Dobro je dok može.“ Djed je nastavio neometano jesti, nesvjestan te razmjene. Ili je možda samo odlučio ignorirati. U ovoj fazi, teško je biti siguran.

Baka je iznijela na stol kolač od višanja i badema, koji je svake godine poprimao malo rustikalniji izgled. Ovaj put, iako jednako ukusan, opasno se nakrivio na poslužavniku.

Moja baka je imala jedan jedini porok, a to su bile cigarete. Čak i u sedamdesetima skrivala je svoju štetnu naviku, ili se barem pravila. Bio je to pravi igrokaz: ja bih joj dala cigarete zamotane u Skandi, zajedno s bombonima 505 s crtom, a ona bi prošvercala smotuljak u svoju sobu. Onda bi usred razgovora otišla „nešto vidit“, a kasnije je mirisala po duhanu. Djed se pravio da to ne primjećuje, a ona se pravila da ne zna da on sve vidi.

Dok mama i baka raspremaju stol, djed i ja pijemo bijelu kavu.

„Reci mi, sićaš li se ti svih onih priča koje sam ti priča' kad si bila mala?“ upita me.

Osmjehnem se. „Kako se ne bi sićala.“

„Uvik mi je bilo ža' šta ih nisam zapisa.“ Slegne ramenima i otpije gutljaj kave. „Vrime brzo prolazi.“

I meni brzo prolazi, poželim reći, ali ipak prešutim. Djed je pričao najbolje priče za laku noć.

„O kome ćemo večeras?“ upitao bi me, a ja bih mu zadala likove čije sam pustolovine željela čuti. Najdraže su mi bile priče o Mravku. Unatoč svojoj veličini, Mravak je uvijek uspijevao pobijediti puno veće i strašnije protivnike. Noću sam na putu do WC-a sama sebi šaptala: „Mravak će te branit od čudovišta.“

„Sve su one tu negdi, dida“, rekla bih mu, a on bi kimnuo glavom.

Isprva su to bile sitnice: zaboravio bi nečiji rođendan, koji je bio dan, ili gdje je stavio naočale. A onda se sve survalo niz provaliju, prije nego što je itko stigao zakočiti. Nije mi ga bilo lako gledati takvog. Uvijek je bio duša svakog okupljanja. A sada ga riječi sve češće izdaju, posvađaju se negdje u njegovom dušniku pa iz usta izađu naopake. Iskrivljene. U posljednje vrijeme, naši razgovori imaju više tišine nego riječi. Ali ja razumijem njegovu tišinu. Samo ne znam kako ću kada ona postane sve što ću čuti. Koliko još malih smrti ću oplakati prije one velike?

Kazaljke na kuhinjskom satu otkucavaju sporo i neizbježno. Nas četvero tražimo uzorke na starom stolnjaku.

„Neće ovo bit' za stalno“, kaže mama. Glas joj je bio tanak. „Samo dok se malo ne oporavi.“

Brzo ćete se vratit', vidit' ćete." Mamin glas ubrzavao se i stanjivao. Kao da ne vjeruje vlastitim riječima.

„Čuješ li? Bit će tebi dobro“, rekla je i potapšala djeda po koljenu, onako kako se radi djeci.

„Medicina napreduje svakog dana“, dodala sam. Riječi su šuplje odjeknule i odbile se o kuhinjske zidove.

Djed je šutio, ali mu je lice bilo namršteno.

„A šta je s Kućom?“ upita. „Ko će se za nju brinit?“

„Kvragu i kuća, samo da ti ozdraviš!“ plane baka. Djed se trgne.

„Dolazit ćemo, dogovorit ćemo se...“, mama započne, ali je baka prekine.

„Samo vi sebe gledajte dico, i bjež'te od sela.“

„Sve šta sam radija u životu, bilo je za ovu kuću. Za moju familiju“, reče polako djed i zastane. Pogled mu je molećiv. Želim reći nešto, bilo što, da ga utješim, da ga uvjerim da će sve biti dobro. Riječi su me ovog puta iznevjerile. Nisam mu mogla lagati.

„Znam, dida“, kažem na kraju.

Prije nego što smo krenuli, baka je otišla u sobu. Svi smo znali zašto. A onda se vratila. U drhtavim rukama drži zapaljenu cigaretu. Vrata iza nje se zalupe s treskom. Svi je gledamo širom razrogačenih očiju, a ona nam prkosno uzvraća pogled. Neugodno mi je, kao da vidim nešto što ne bih trebala, kao da je gola ispred svih nas, gola u svom strahu. Glazbena kutija se pokvarila, a melodija je došla svom kraju. Šutimo.

„Moram od nečeg umrit“, reče baka. Ona i djed razmijene dug pogled prepun neizrečenog. Pogled u koji stane cijeli život. Naposljetku, djed kimne. Baka ugasi cigaretu, kao da je to najnormalnija stvar na svijetu i kaže: „Oćemo li?“

Gledam kroz prozor, ali Kuća više nije na vidiku. Oči mog djeda su prazne, kao ljuštore čija je srž ostala zarobljena u Kući. Da je čuva dok se ne vrati. Dok oboje ne dođu do točke s koje više neće biti povratka.

LISICE

Drvena daska natopljena je gustim crvenilom od tople krvi. Nožem velikim poput moje podlaktice, baka iskusnim pokretima komada pijetla kojeg će ispeći za ručak. I kod kuće u Splitu nedjeljom uvijek jedemo meso, ali ono do našeg stola dolazi iz supermarketa, uredno zapakirano u plastični omot. Krajičkom oka vidim kako se mama stresla kada je baka odrezala veliki batak i pljusnula ga na tanjur. Kut usana trza joj se prema dolje dok suspreže nagon za povraćanjem. Ali ne kaže ništa.

Svaki put kad počne kuhati, baka na stol stavi plavu Dikinu kuharicu, čije su stranice toliko požutjele da ispadaju kao jesensko lišće, a slova na njima jedva se vide. To baki ne smeta, jer u kuharicu ionako nikad ne gleda, kao da joj je samo prisustvo debele plave knjige dovoljan podsjetnik. U pozadini, radio nas izvještava o svim nesrećama, ubojstvima i pljačkama koje su se danas dogodile. Baka ne izgleda kao da je to osobito pogađa. Dapače, svako malo zadovoljno kima glavom pri opisu osobito grozne nesreće, kao da je ona nekako predvidjela te događaje i svima bi im bilo bolje da su nju slušali. „Došla su čudna vrmena“, kaže. „U nas toga nema.“ Mama se neuvjerljivo nasmiješi. Bljeđa je nego inače, kao da je baka iz nje isisala svu krv.

Moja baka pojava je koju je nemoguće ignorirati. Iznenadujuće je okretna za svoju građu, a sve na njoj poskakuje dok se poput uragana vrti po kuhinji, rumena i neustrašiva. Moja mama sličnija je djedu. On samo sjedi u svom naslonjaču, pažljivo guli jabukama koru, reže ih na komadiće pa tromo žvače, pogleda prikovanog u daljinu. Iz svoje sobe na selu vidim nepregledno zelenilo, a kod kuće samo druge zgrade i rublje koje se suši na tiramolu. Ovdje je sve drugačije. I tiše. Nema toliko djece kao u Splitu. Kuće su raštrkane, a u njima većinom žive stari ljudi. Nije tu loše, samo je malo dosadno. Ali ovaj put imam novu misiju: moram napokon vidjeti Ljubu.

Nikad mi nisu rekli što točno nije u redu s njom. Govorili su da je jako sramežljiva, ali nije mi promaklo brzo spuštanje pogleda i nagla promjena teme koja je uslijedila. Odrasli to uvijek rade kada misle da o nečemu nije dolično raspravljati. Nije bilo nikakve sumnje da je kćer naših susjeda obavijena mračnom tajnom. Svaki put kada bismo došli na selo, ona bi se skrivala, ili je bila u gradu „kod likara“. Za što su točno ti njeni lijekovi, nemam pojma, ali čini mi se da bi joj trebali pomoći da bude manje debela i manje šutljiva. Njena majka Neda bila je bakina najbolja i koliko ja znam, jedina prijateljica. „Poludila bi da mi nema nje“,

govorila je. Njih dvije slične su u gotovo svemu, od istih, sijedih frizura i ispranih suknji do neustrašivosti s kojom su se suočavale sa svakodnevnim životom. Bilo da je trebalo napraviti tortu na tri kata ili zavrnuti kokoši vrat, moja baka bi to napravila bez imalo oklijevanja. Da dođe smak svijeta, mislim da bi najsigurnije mjesto za skrivanje bila upravo njena duga, napuhana suknja.

Baka i Neda razlikovale su se samo u jednome: Neda nije znala peći kolače. A njena Ljuba ih je obožavala. Zato je moja baka, kad god bi pekla nešto slatko, odnijela dobar dio kolača susjedima. „Neka dite jede, kad voli“, govorila je.

„Kad ćemo do Nede?“ zapitkivala sam, tobože nevino.

„Ić’ ćemo iza Božića, sigurno su joj njeni došli za blagdane“, mama je odvrćala. Srećom, nisu vidjeli ništa čudno u mom naglom zanimanju za druženje sa susjedima.

Napokon je došao i taj dan. „Obuci se, idemo kod Nede“, rekla je mama. Nikada se nisam brže spremila. Kad smo stigli, baka je bila ta koja je pokucala na vrata. U drugoj ruci nosila je pladanj s rafiolima i londonerima.

„Otvoreno je!“ Odmah sam prepoznala visoki, kreštavi glas tete Nede. U kući me zapahnuo neodređeni kiselkasti vonj, a iz stražnjeg dvorišta dopiralo je kokodakanje.

„Vidi Tene, šta je narasla!“ rekla je dok je brisala ruke o pregaču, a ja sam se na te riječi još malo uspravila.

„Evo, za Ljubu.“ Baka joj je predala kolače. Čestitali smo jedni drugima Božić, a onda su oni počeli pričati. Mene to nije previše zanimalo jer nisam poznavala skoro nikoga od ljudi koje su spominjali.

„A Ljuba?“ mama je upitala. To mi je privuklo pažnju.

„Eno je u kokošinjcu. Znaš, ona je tako dobra s kokošima, tako smirena“, odgovori Neda, a glas joj je bio pun ponosa.

„Sve moje kokoši i pivci slobodno šetaju dvorištem. Kad kupiš u dućanu, to je sve puno kemije“, mudro će Neda.

„Danas više ne moš nikome virovat“, ubaci se baka.

„Jadne životinje“, promrmlja mama.

„A ti budi vegetarijanka onda, jučer ti ih nije bilo ža’“ odbrusi baka. Mama proguta knedlu.

„Jedini problem su mi lisice“, nastavi Neda. „U zadnje vrime, neka beštija mi stalno provaljuje u dvorište i ubija kokoši. Već su mi četiri otišle.“

„To ti je tako na selu. Svi se bore za opstanak“, kimne baka.

Dok su oni pričali o lisicama i kokošima, ja sam promatrala starinsku kuhinju. U desnom kutu bila je velika peć na drva u kojoj je pucketala vatra. Svako malo, Neda bi u nju ubacila novu cjepanicu s povelike hrpe sa strane, a vatra bi je gladno progutala. Neda je izvadila pršut, sir i kruh.

Dok smo jeli, vrata su se naglo otvorila.

Bila je visoka gotovo kao moj djed, a on je jedan od najviših ljudi koje znam. Uz to, bila je poprilično krupna. Nosila je sivu trenerku i tenisice, a pogled joj je grozničavo prelazio s jednog lica na drugo.

„Ljubo, dušo, došli su nam gosti“, rekla je teta Neda istim glasom kojim se inače obraća meni, iako Ljuba već odavno nije dijete. Zamahnula je glavom, a tamni slap duge, sjajne kose slio joj se niz leđa. Sve na njoj djelovalo je prljavo i zapušteno, osim te čudnovate kose.

„Kako si, Ljubo?“ oprezno upita mama.

„Na dvi noge“, odgovori ona, a ja se zahihoćem. Sve oči pogledaju prema meni.

„Ovo je Tena, moja unuka“, predstavi me baka sa slabo prekrivenim ponosom u glasu.

Mama me podbode u rebra. „Daj ruku Ljubi“, promrsi.

Ustala sam i polako joj se približila, onako kako sam prišla slonu u cirkusu prošle godine.

„Tena, drago mi je“, polako sam izustila i pružila joj ruku. Promatrala je moju ispruženu ruku kao da joj nije jasno što se od nje očekuje, a onda je zgrabila svojom velikom šakom. Kada me privukla bliže, osjetila sam smrad koji se širio oko nje. Poput hrđe, ili soli.

„Ljuba“, rekla je i glasno se nasmijala, kao da je upravo ispričala smiješan vic.

Kimnula sam i vratila se za stol.

„Sjedni malo s nama, Ljubo“, nagovarala ju je teta Neda.

„Ne bi, samo sam došla nešto uzet.“

„Šta ti triba?“ već je bila na nogama.

„Mogu sama“, reče Ljuba i ode do velikog ormara. Okrenula nam je leđa i stala tražiti to po što je došla, praćena zvonjavom metalnih lonaca. Buka je ubrzo prestala, a Ljuba je izašla iz kuhinje, ne rekavši nikome ni riječi.

„Kako je ona sad?“ upita mama tetu Nedu ispod glasa.

„Ko to zna. Uvik je u svom svitu. Ima samo mene... šta će bit' s njom kad ja umrem, to samo dragi Bog zna.“

„Nemoj tako“, ubaci se baka.

„Lako je tebi govorit'. Ti imaš sve“, reče i pokaže prema meni.

„Kad joj je bilo pet godina, Ljuba je po cile dane crtala. Jednom je nacrtala svoju vjenčanicu. Govorila je da će pozvat' cilo selo i plesat' tri dana. Sve je isplanirala, jedino je trebalo nać' mladoženju“, nasmije se, ali bio je to gorak smijeh.

„A onda su došli oni. Isprva nismo ništa shvaćali, vidili smo samo vatru koja gori i ljude koji biže. Gledaš, i ne viruješ da se to stvarno događa. A onda proradi instinkt. Prestaneš gledat', i počneš hodat'. Hodaš toliko dugo da ti se čini kao da si proša' cilu Zemlju uzduž i poprijeko.“

„Bila su to gruba vrimena“, reče baka. „Nikad to neću zaboravit', koliko god da poživim... ka' zečeve su nas istirali.“

„Najgore je prošla mladost. Ljuba i ostali...“, zavrti glavom. „Mi stari smo se još nekako oporavili, a oni neće nikad.“

„Nekad sam ljuta ka pas, ne mogu ti to opisat. Kad se sitim svega: vatre, gladi, straha. Hodanja preko Svilaje, Promine, Bog zna koliko dugo... skrivanja u rudniku dok nije procurio plin... ljuta sam na njih, ali i na sebe, jer je nisam uspila zaštitit'. I eto, sad je tako kako je“, zastade. Onda opet progovori. „Srićom da je Split bar bolje proša'.“

„Da, baš smo sritni“, moja mama odbrusi, a baka pogleda Nedu s upozorenjem, onako kako mene gledaju kad previše pričam. Pri spomenu rata, mamine oči postaju kao polje sa skrivenim nagaznim minama, svaki korak može biti koban. Po prvi put te večeri zavlada

tišina, tolika da čujem otkucavanje velikog zidnog sata.

„Oćete šta popit?“ upita Neda, odjednom upadljivo vedrim glasom, kao kazeta koju smo izvadili i okrenuli na drugu stranu. Pogleda ravno u mene, kao da se tek sad sjetila da sam i ja tu.

„Ne, hvala“, rekla sam. „Idem tren do kupaonice.“

Dok sam izlazila, sobom je još odzvanjalo jeka Nedinih riječi. Ovo je prvi put da sam je čula da ovako govori. Uvijek mi je djelovala čvrsto i neuništivo, baš kao i baka. Što ako i baka nešto muči, a nikad nam to nije rekla? Svijet kakvog sam znala prijetio je da se sruši. Moram saznati što se točno dogodilo s Ljubom. Iskrala sam se i otišla do dvorišta. Prvo sam primijetila da je neobično tiho. Onda sam začula glasno kokodakanje, ali odmah je prestalo, kao da je netko ugasio radio. Opet je zavládala tišina. Pažljivo sam zakoračila prema naprijed, a kada je stara drvena daska zaškrípala pod mojom težinom, poskočila sam. Iz kokošinca je dopirao pjevni ženski glas. Povirila sam unutra, i vidjela posljednje trzaje kokošnjeg tijela, i Ljubine krvave ruke. Pjevala je staru narodnu pjesmu, onakvu kakvom se uspavljuju djeca, a glas joj je bio iznenađujuće melodičan. Siva trenerka bila joj je umrljana krvlju. Kada me opazila nasmiješila se.

„Nisu uopće patile“, rekla je.

„Više im niko ništa ne može.“

Pogled mi je privukla hrpa mrtvih kokoši pod njenim nogama.

„Moram ić“, promucala sam i potrčala.

Trčala sam kao da i mene netko proganja, kao da su i mene izbacili iz sigurnosti doma i otjerali me u novi, okrutni svijet. Čelo mi se orosilo hladnim znojem. Zastala sam s rukama na koljenima i povratila. Da barem nikada nisam upoznala Ljubu!

Ruke su mi se još tresle kad sam se vratila za stol. Moji su i dalje razgovarali.

„Jesi čula šta se dogodilo onoj maloju na Spinutu?“ baka je upitala.

„Nemoj mi ništa govorit’, slušam o njoj cilo jutro.“ Neda zavrti glavom.

„To se kod nas ne događa“, baka znalački kimne. „Na selu je ipak drugačije.“

A ja, dok sam ih slušala uzlupala srca, nisam uspijevala iz glave izbiti Ljubin pogled dok je stiskala nemoćnu živinu u svojim rukama, nemilosrdna poput lisice.

NEŠTO KAO SLOBODA

Predala sam Petri kutiju od cipela iz koje se čulo pijukanje.

„Fala ti puno, spasila si me“, rekla sam i nastojala suspregnuti novi nalet suza.

Petra uzme kutiju i slegne ramenima. „Jedan više-manje.“

Prije par tjedana, za Uskrs sam kupila pilića. Kad sam ga donijela kući, moja mama se uhvatila za glavu.

„Di ćemo mi s tim? Znaš li ti da će to narast' u pravu kokoš?“

„Ali mama, ionako uvijek govoriš da nam treba jedna koka da pojede sve mrvice ispod stola“, rekla sam, ali po maminom pogledu znala sam da je priča završena.

Kada je pilić narastao, nisam ga htjela odnijeti na selo.

Bilo me je strah da ga se Ljuba ne dočepa.

„Tu barem neće bit' usamljen“, kažem Petri i gledam ga dok se pridružuje ostalima, isprva bojažljivo, a onda sve hrabrije.

Petra kimne glavom. „Bolje to nego da živi u staroj kutiji od cipela.“

„Ovo mu je nešto kao sloboda.“

Petrina kuća je pretrpani svemir koji se više nema gdje širiti: posvuda su kutije konzervi koje hrane nju, njene roditelje i petoro braće i sestara, tu su plastične boce, stolice kojima fali pokoja noga, prazni omoti gotove hrane. U sobi koju dijeli sa sestrama kreveti su na napuhavanje, a hrpice odjeće bez svog ormara. Satima isprobavamo odjeću njenih sestara i oponašamo glumice s televizije. Vrijeme drugačije prolazi. Skačemo po krevetima, letimo sve do stropa. Smijemo se. Plešemo. U Petrinoj kući nema pravila. Slobodna sam. Njena soba pleše pred mojim očima. Sunce dopire kroz prozor bez zavjese i igra se na našim licima. Sklanjam mokru kosu s čela i nastavljam plesati, plesati, plesati. Ruke nam se sreću u zraku.

„Blago ti se“, kažem. „Moja mama ima previše pravila.“ Petra šuti.

„Moram ić' na ručak“, prevrnem očima. Siđem s kreveta, potrošila sam vilinsku prašinu koja me držala u zraku.

„Moj ručak je tu“, Petra napravi grimasu i pokaže na konzerve.

* * *

„Po čemu se čiope razlikuju od ostalih ptica?“ Nastavnica iz biologije strijelja nas pogledom.

Srećom, Mila iz prve klupe digne ruku. Zrak u učionici se razrijedi.

„Za razliku od ostalih ptica, čiope mogu letit čim izađu iz gnijezda“, zacvrkuće, od glave do pete odjevena u bijelo i ružičasto, kao da je sišla s reklame za Benetton.

„Tako je“, kimne nastavnica. „Čiope žive u zraku. Ako vidite mladunca, nemojte ga nositi kući. Tako ga nećete spasiti, već osuditi na smrt. Njihova krila preduga su za krletke. Ako ih se drži u zatočeništvu, postoji opasnost da više nikada neće moći letjeti.“

„Šta da radimo onda, ako ih nađemo?“ upitam.

„Najviše što možete učiniti za njih jest staviti ih na višu granu, da ih mačke ne pojedu. Poletjeti moraju sami.“

Za domaći rad moramo pitati ljude jesu li vidjeli čiope i napisati njihove odgovore u bilježnicu.

„Ima li pitanja?“ upita nastavnica na kraju sata.

Mila podigne ruku toliko naglo da sam bila sigurna da će nastavnici iskopati oči.

„Je li ovo za ocjenu?“

„Sve je za ocjenu, Mila dušo, od trena kad prođete kroz ova vrata.“

Uhvatim Petrin pogled i suspregnem smijeh. Ja sam jedina koja je pristala sjediti s Petrom. Zapravo, jedino smo je moje prijateljice i ja zvale Petra. Ostali su je zvali Kusička, ili Štakorica, jer je Mate u vrtu ispred njene kuće vidio debelog štakora. Poznajući Matu, to mu nije teško palo, ali palo je Petri koja se u školu nakon gripe vratila s još jednim nadimkom prišivenim za leđa, poput brojnih zakrpa na njenoj odjeći.

Na velikom odmoru, dok sam trčala po čokoladnu krafnu, vidjela sam Petrinog djeda. Kao svakog dana, u rukama mu je bila vrećica sa sendvičima. „Sad će vam ona doć“, doviknula sam mu, a on se blago osmjehnuo i kimnuo glavom. Oko njega su se već skupili ostali unuci, kao gladni ptići.

„Opet samo majoneza? Neću jest' to smeće.“ Duje je godinu dana stariji od nas i najveći frajer u školi. Nosio je odrpanu jaknu od traperi, a oko sebe je širio prejak miris kolonjske vode. Očekivala sam da će Duje dobiti jezikovu juhu, ali djed mu nije ništa odgovorio, samo su mu oči bile tužne.

„Vidimo se poslije u parku?“ upitala sam Petru, a ona je kimnula. Nisam htjela da dođe kod mene, jer je u zadnje vrijeme moja mama počela postavljati puno pitanja. Svakog dana nakon škole Petra bi me pratila kući. „Mogu li dobit' čašu vode?“ upitala bi. Moja mama dala bi joj čašu soka i paketić keksa, koje bi ona halapljivo ubacila u sebe. „Dobro, ima li ta tvoja prija kući vode?“ pitala bi. „Razumim ja da nekad svrati, ali svaki božji dan. I uvijek je gladna i žedna.“

Ja bih slegnula ramenima.

Zaustavljale smo ljude i pitale ih jesu li vidjeli čiope. Neki bi se nasmijali, neki odmahnuili glavom, a neki prošli pored nas kao da nas ne vide.

Kada nam je dosadilo intervjuiranje, otišle smo na Zvončac. Inače nisam smjela ići sama ni na Zvončac ni na Obojenu jer je mama govorila da se tu skupljaju narkomani, ali s obzirom da smo bile tako blizu, tog puta sam napravila iznimku. Nismo imale više novca: ja sam svoj potrošila ranije da nam kupim sladoled, a ona ga nikad nije ni imala.

„Vidi!“ rekla je i dohvatila nešto iz obližnjeg grma. Bila su to dva reketa za badminton. Ispod grma sjala je roza loptica.

„Nemoj to dirat', dobit' ćeš tetanus“, rekla sam važno, jer mi je to mama uvijek govorila. Nisam znala što je tetanus, jedino da ga nikako ne želiš dobiti.

„Ma jee, vidi ih, ka' novi su!“ bila je uporna. Prevrtala je u rukama novootkriveno blago.

Dobacila mi je drugi reket i odmaknula se nekoliko koraka. Loptica poleti zrakom.

Igrale smo sve dok nije pao mrak.

„Ovo je baš bilo zabavno“, rekla je. Ovog puta, ja sam nju otpratila kući. Njena mlađa sestra u pelenama trči po dvorištu. Sunce se preselilo u žutu glavu maslačka. Petrinim licem prešla je sjena.

„Moram ić“, rekla je i nestala. Dugo sam gledala za njom i čekala odgovor na pitanje koje nisam znala postaviti, a onda polako krenula. Asfalt pod mojim nogama siv i ispucan. Noge, umorne od igre, vuku se kao da bi najradije išle u suprotnom smjeru.

Čujem pijukanje. Približim se napuštenoj kući i ugledam – gnijezdo čiopa! Mališani izgledaju kao da su se tek izlegli. Mršavi i goluždрави, sastavljeni su od gladnih usta.

„Di vam je mama?“ šapćem.

Slikala sam gnijezdo i zaputila se natrag do Petre da joj pokažem svoje otkriće. Ispred njene kuće je policijski auto. Iznutra i dalje dopire vikanje. Čujem lom posuđa, a onda i nešto teško kako pada na tlo. Bojim se. Noge, koje su maloprije bile teške, postanu kao opruge. Strah nadvlada znatiželju. Trčim do kuće.

„Šta se tebi dogodilo?“ pita me mama. Odmahnem glavom. Ne znam što bih joj rekla, u želucu mi je čvor, kao da sam pojela previše bombona. Nešto nije kako treba. Ne znam što.

U ponedjeljak Petra izgleda kao i inače. Dobile smo pet iz projekta, a učiteljica je posebno pohvalila moju sliku. Mila me zavidno gledala, jer ona nije uspjela pronaći ni jednu čiopa, a ja sam ih našla tri. Sutradan Petra nije došla u školu. Nakon što je nije bilo cijeli tjedan, prošla sam pored njene kuće. Bila je prazna. Nestale su čak i kokoši iz vrta. U želucu mi je bilo kamenje.

Prolazili su tjedni i mjeseci, a Petra se nije javljala. Iako sam i dalje imala svoje stare prijateljice, škola je trajala duže bez nje.

Vratila se tek na kraju školske godine. Obrazi su joj se zaokružili, a mršavo tijelo poprimilo djevojački izgled, poput glumica koje smo nekada oponašale.

„Hej, di si bila?“ upitala sam je. Ukočila se kada me vidjela, a onda je slegnula ramenima.

„U Španjolskoj“, rekla je, ne gledajući me u oči.

„A tvoja obitelj?“

„Svi smo išli“, zastane kao da je htjela još nešto reći, ali se predomisli.

„Šta je reć' da ste samo tako otišli? “

„Moji su se razbolili, a mi smo morali ić' s njima.“

„Jesu li barem sad dobro?“ upitam. Ona slegne ramenima.

„Bolje su.“

„Drago mi je“, rekla sam, a ona je lagano kimnula. Kut usana izvio joj se u neobično tužan osmijeh. Nisam je dalje ispitivala. Osjećala sam da smo na granici, kao hodači po žici u cirkusu. Ako je prijeđemo, više neće biti povratka.

Na sistematskom pregledu podijeljene smo u dvije grupe. Moje prezime svrstalo me zajedno s ostalima čija su prezimena započinjala slovima od A do J. Petra je u drugoj grupi koja dolazi kasnije.

„Mrzim igle“, kaže Jelena koja sjedi u redu kraj prozora.

„Mene igle ne smetaju, al ne mogu gledat' dok mi vade krv“, doda njena prijateljica.

„Ja s tim nemam problema“, kažem. Ide mi na živce njihovo prenemaganje.

„Naravno da nemaš, kad se družiš s Kusićkom“, kaže Mila. „Ona je bar navikla gledat' igle po kući.“ Zločesto se nasmije, a ostale joj se pridruže.

„O čemu pričaš?“ upitam.

„Daj, molim te. Pa svi znaju da nije išla u Španjolsku gledat muzeje.“

„Nego zašto, kad već sve znaš?“ isturila sam bradu.

„Od svih ljudi, ti bi to trebala najbolje znat“, zatreptala je.

„Znat šta?“

„Da su njeni narkomani.“ Mila zakoluta očima. „Išli su u komunu.“

„Ne virujem ti“, prekrižila sam ruke na prsima. Mila to sigurno govori samo da joj napakosti. Ako je to stvarno istina i moja mama to sazna, bit ću u kazni do kraja života.

Druga grupa već čeka u redu. Među njima je i Petra. Ne mogu je pogledati u oči.

Nikad prije nisam mami morala prešutjeti nešto toliko veliko. Pritiskalo mi je prsa dok sam jela ručak i dok sam na pitanje „kako je bilo u školi“ odgovarala uobičajenim „dobro“. Kako je moguće da ono što nikada nije izrečeno postane glasnije od riječi?

„Zašto me izbjegavaš?“ upitala me Petra nakon škole.

Zastala sam u dvorištu.

„Ne izbjegavam te“, odgovorim malčice prebrzo.

„Cila škola me izbjegava. Ka da imam kugu il' nešto“, slegne ramenima.

„To je sve zbog Mile“, odmahnem glavom. „Priča svakakve gluposti.“

„Kakve gluposti?“

„O tebi. O tvojoj obitelji“, zastanem i osvrnem se oko sebe. Svi su već otišli.

„Sigurno ništa od toga nije istina“, kažem. Molim te, molim te da nije istina. Petra frkne nosom.

Otkako se vratila, Petra je zaradila već nekoliko opomena na račun svoje odjeće. Kratke suknje i otvorene majice pristajale su njenom novom tijelu, toliko da sam uhvatila nastavnika iz zemljopisa kako na njoj zadržava pogled na trenutak predugo.

Izvadila je sjajilo za usne iz školske torbe i nanijela novi sloj.

„‘Oćeš i ti?“ Pružila mi je sjajnu kutijicu.

„Ne, fala.“

Petra se nacerila.

„Neće te ugrist“, reče.

Vrati sjajilo natrag u torbicu. Krajičkom oka ugledam cigarete.

„Otkad ti pušiš?“ upitam. Ona se opet zahihće, ali osmijeh joj je bio kao bljesak upaljača, ugasio se prije nego što je stigao do očiju.

„Navukla sam se zbog momka, on puši. Njemu je osamnaest“, reče važno. Frknem nosom.

„Krasan ti je momak. O tome možeš postat' ovisna.“

Čim sam to izgovorila, požalila sam.

Petra je stisnula oči.

„Šta ti znaš o ičemu? U uspoređi s mojim starcima, duvan je ništa. Al' o takvim stvarima ne mogu pričat' s tobom.“ Izvadi cigaretu i pripali je. Patentni zatvarač opet sakrije unutrašnjost njene torbe.

„On me jedini razumi, a razumi me jer je i on sve to proša. Prisilno ljetovanje sa svojom mamom, mislim“, mračno se nasmije.

„Znači istina je“, polako trepnem. „Ono šta kažu.“

„Šta kažu? Da sam ološ zato šta su mi starci drogaši? Da me treba izbjegavat', ka da će i oni postat' ovisni ako budu blizu mene? Čuvajte se, pazite se“, zapjevusi. „Moja pluća kisik pretvaraju u drogu.“ S tim riječima ispuhne veliki bijeli dim, toliki da joj zamagli lice. Šutim.

„Ne moraš bit' takva“, kažem naposljetku.

„Kakva sam to ja? Eto, reci mi da sam u krivu. Da Mila i ostale tako ne razmišljaju.“

U tišini važno svaka svoju nepravdu. U mojoj računici, njena pobijedi.

„Ža' mi je. Nisam mislila ništa loše“, kažem.

„Znam da nisi“, Petra uzdahne. „Tila bi da ti mogu objasniti'. Al' ne mogu.“

„Pokušaj“, kažem gotovo molećivo. Ona raširi ruke kao da se predaje. Čemu ili kome, ne znam.

„Ne mogu o takvim stvarima pričat' s tobom. Jednostavno ne mogu. Nije to za fine cure.“

„Nisam ja nikakva fina cura, ja sam ti prija“, kažem odlučno. Gleda me kao da procjenjuje dubinu provalije ispred sebe. Zazvoni mi mobitel. Mama. Uzdahnem i javim se. Razgovor je trajao točno trideset sekundi.

„Moram ić'“, kažem Petri.

„Sad? Baš sad moraš ić'?“ upita me raširenih očiju. „Znaš kakva je moja mama kad je ručak

u pitanju“, promucam.

Ona zavrti glavom. „Ne mogu virovat’“, kaže. „Eto, o tome ti ja pričam. Tebi je najveći problem u životu kad te mater zove na ručak. Znaš li ti šta bi ja dala da su mi ti problemi? Ne živimo svi u dvorcu“, kaže, baci dogorjeli opušak na tlo i ugasi ga potpeticom.

„Teško da je moja kuća dvorac“, kažem.

„U usporedbi s onim di ja živim, nije ni daleko“, kaže. „Petra...“ zaustim.

„Samo idi“, odmahne glavom, a onda ipak ode prva. Gledala sam za njom i razmišljala o čiopama, vječno zarobljenima između dva leta, između dva svijeta.

BAREM NAM NIJE KAO NJIMA

Shvatila sam da moj momak ima smisla za poduzetništvo dok sam ga slušala kako igra kompjutersku igricu.

„Ne moš tako, prvo triba sagradit' kuću, a onda ćemo radit' vojnike!“ govori svom prijatelju. Vrata od sobe su zatvorena, ali svejedno ga čujem i u kuhinji. Vadim dasku za rezanje i slažem povrće kao pred streljački vod. Inače je rezanje kapule njegov posao, ali ovog puta ne zovem ga u pomoć. Imao je težak dan. Jedna gošća tri puta je vraćala jelo u kuhinju i na kraju ga odbila platiti. Kuhar je bio ljut na njega, gošća je bila ljuta na njega, a on je bio ljut na cijeli svijet što ih nije mogao oboje poslati kvragu. Uvjerena sam da će mu jednog dana umjetni osmijeh trajno ostati na licu, kao tetovaža. Predugo ga nosi. Nije zdravo toliko se smiješiti na silu.

„Dobro, 'oćeš li se ti više pokrenit?!“ prodere se ženski glas. Zarežem prst umjesto kapule. Crvena kap pada na zelenu dasku. Stavljam prst u usta. Krv nestaje kao da nikad nije ni potekla. Ne znam zašto dozvoljavam da me naši susjedi još uvijek izbace iz takta. Ovdje smo već godinu dana, a oni viču jedno na drugo otkako smo se uselili. Isprva smo im kucali na vrata, zvali policiju, osluškivali znakove života. Sad, kad smo shvatili da oni jednostavno tako pričaju, ovakve situacije nisu nas više uznemiravale. Nikad ne znaš što se događa iza zatvorenih vrata.

Ante dođe u kuhinju po vodu, popije ju i ostavi čašu na sred stola. Pride mi s leđa, objuži me rukama i poljubi u kosu. „Imam najbolju curu na svitu“, kaže i ode nazad u sobu igrati igrice. Poželim ga upitati je li čuo susjedu maloprije, ali odustanem. Zavidim mu na selektivnog gluhoći.

Gledam porezotinu, dublja je nego što sam mislila. Od ovoga bi mogao ostati ožiljak.

Ante i ja nikad se nismo svađali, čak ni nakon pet godina veze. Jednostavno smo takvi, miroljubivi. A i radili smo kompromise. Kažu da je to najbitnije za dugu i skladnu vezu.

„Ja sve radim za ovu familiju, a ti znaš samo leć' na kauč“, orilo se hodnicima. To je najveći nedostatak života u velikom neboderu s tankim zidovima. Sve se čuje. Najveća prednost je niska stanarina. Ovo je jedno od rijetkih mjesta koje si sezonski radnici kao mi mogu priuštiti, posebno otkako je moje radno mjesto pripalo šefovoj rodici. Zadnji mjesec na poslu

bio mi je najbolji mjesec otkako sam počela raditi. Ranije bi bilo lako prepustiti se očaju, izgubiti živce na kupce koji nikada ne prestaju dolaziti, na njihove uvijek iste, zamorne upite, ali kada sam znala da je kraj tako blizu, ništa mi nije bilo teško. Čak sam bila i zahvalna svojim budućim bivšim poslodavcima, jer se sama nikada ne bih usudila otići, iako mi je posao u suvenirnici sve više ubijao dušu. Zadnjeg dana, dva Japanca satima su me ispitivala o različitim modelima kravata, isprobali sve uzorke, otvorili bezbroj kutija, i na kraju kupili jednu jedinu kravatu. Zapakirala sam im je sa smiješkom. Kad si jednom nogom na vratima, više te ništa ne može uzrujati.

Ante je trenutno jedini koji donosi novac u kuću. Nikada to ne naglašava, ali ja se zbog toga osjećam pomalo krivom, pa se nastojim pobrinuti da stan blista i da ručak uvijek bude na stolu. Tražim novi posao svaki dan, ali malo poslodavaca jedva čeka da im na vrata zakuca netko sa završenom gimnazijom. Još jedna prednost malog stana je što ga je jako brzo očistiti.

Susjedi žive u jednako malom stanu, ali oni imaju i bebu. Zbog toga prostor vjerojatno djeluje još manje. Ne mogu zamisliti kako bi naš stan izgledao da u njega stavimo dječju kolijevku, kolica i sve ostale stvari koje se podrazumijevaju u suživotu s bebama. Vjerojatno bismo morali početi hodati postrance.

Isprva je beba naših susjeda stalno plakala, ali je shvatila da od toga nema nikakve vajde i prestala, ranije nego što bi ijedna beba to smjela naučiti.

„Dobro, ‘oćeš li ti više umuknit?“ zagrmi muški glas. Nastojim što manje lupati tanjurima dok iščekujem nastavak, ali vrata kuhinjskog ormarića svejedno glasno zaškripe kad ih otvorim da uzmem tjesteninu. Ne mogu se zatvoriti do kraja. Takva su bila otkako smo se uselili. Ante mi je obećao da će ih popraviti, ali nakon što sam ga podsjetila četiri ili pet puta, odustala sam. Nema smisla muškarce podsjećati svakih mjesec dana da naprave ono što su obećali prije godinu dana. Zbog toga se mi tako dobro slažemo. Jer ja ne zanovijetam. I živim s ormarićem koji se vjerojatno nikad neće moći normalno zatvoriti.

Iz hodnika dopire jecanje. Obično je žena glavna pjevačica. Muški dio arije pojavljuje se tek kada je na izmaku snage, ali zbog toga uvijek ima veći autoritet. Čini mi se da slijedi finale.

Kuhinjsko jaje se ogласi. Večera je gotova.

„Večera!“ vičem, a onda kucam o zid, jer se sjetim da ima slušalice. Ante stiže upravo dok stavljam lonac na stol. Zapečena tjestenina s povrćem. Tjestenina je bila na akciji u

Kauflandu, a povrće smo dobili od mojih sa sela. Sve u svemu, jednostavno, izdašno i jeftino. Morat ću zapisati recept ako se Anti svidi. Počela sam zapisivati stvari u zadnje vrijeme. Recepte, programe perilice za odjeću i ostale upute za život. Kao da će išta od toga biti bitno na kraju.

„Ovo izgleda super!“ kaže Ante. Posegnem za kutlačom, pa se sudarim s njegovom rukom. Zbunjeno me gleda jer sam prekršila nepisano pravilo naših obroka. On uvijek uzima prvi. On je gladniji i žedniji od mene. Njemu se više žuri, jer ima gdje ići.

„Oprosti“, kažem i smiješim se široko, najšire. Danas me takve stvari ne smetaju. Predajem mu kutlaču kao maslinovu grančicu. On je prihvati i nasmiješi se dok vadi tjesteninu. Komadić brokule padne na stolnjak koji sam peglala pola sata.

„Ništa zato“, brzo kažem. Gledam njega, našu kuhinju, naše dnevne koreografije. Šareni hladnjak, pun fotografija i popisa za kupovinu labavo pričvršćenih magnetima. Upijam svaki trenutak naše prošlosti i sadašnjosti. Da ih bolje zapamtim.

„Uvik ćeš se imat' di vratit'“, rekla mi je mama prije nego što sam se odselila, a ja sam joj rekla da ne brine. Pravila sam se da ne vidim boru koja se pojavila na njenom čelu, dovoljno mi je teška bila i vlastita glava. Kako ću se snaći, hoću li znati na kojoj temperaturi oprati tamnu, a na kojoj svijetlu odjeću, kako se plaćaju računi, kako se procijeni kad treba početi kuhati? Kako se spava pored nekog drugoga, kako se diše u paru i pritom ne bori za vlastiti zrak? Jednom sam ga voljela onako kako se voli samo onaj kojeg ne poznaješ. Htjela sam da mi on objasni život, meni, ženi-djetetu, a sad mi se čini da ga ne može objasniti ni samome sebi. Strategije razvija u virtualnom svijetu, možda zato što zna da samo u takvom svijetu radnje imaju logične posljedice. U stvarnom životu dovoljno mu je to što ima, što misli da ima. Nekad mi bude žao što nisam više poput njega, što ne mogu prihvatiti život takvim kakav jest i ne razmišljati kako bi mogao biti bolji. Ovih dana, prihvaćanje mi zvuči sve više kao odustajanje.

„Sve se nauči“, govorili su. „Najlipše će vam bit' samima.“ Jedno od toga bilo je istina.

Jedemo u tišini, osim pribora koji zveckaju. Ante u lijevoj ruci drži vilicu, a u desnoj mobitel. Smije se nečemu meni dalekom. Zar ne shvaća koliko su opasne ove moje tišine?

Ne želim se vratiti, vraćanje podrazumijeva korak unatrag, a ja želim nastaviti naprijed.

Htjela sam iskusiti pravi život, za koji sam mislila da uključuje pravi posao, onaj radničke

klase koja se ne boji zaprljati ruke. Tako je svima u mojoj obitelji, zašto bi meni bilo bolje? Ali nisam u tome nalazila zadovoljstvo kojem sam se nadala, zadovoljstvo pošteno obavljenog posla, čela orošenog znojem, krvavo zarađenog novca. Sve mi se činilo uzaludnim. Pravi život, ispostavilo se, značilo je živjeti život koji mrziš, odustati od sebe na isti način na koji su i ostali odustali. Nisam spremna na to. Ne još.

Svojima nisam rekla ništa o obrascima za upis na fakultet koje sam predala prije nekoliko tjedana, dok je Ante bio na poslu. Nisam rekla ni njemu. Čekala sam pravi trenutak, ali nitko mi nikada nije rekao kako takve trenutke prepoznati. Je li bolje unijeti nemir u mir, zaskočiti ga dok se odmara i izmaknuti mu tlo pod nogama ili otvoriti dušu kada je dan ionako već na putu u propast, gurnuti ga preko ruba, kad je od njega udaljen samo korak? Hoće li napokon prestati Božići, Uskrsi i rođendani, koji su to dani kad je dozvoljeno i društveno prihvatljivo priopćiti teške vijesti? Ima li uopće takvih?

Ante prvi napušta stol, ali ne prije nego što gurne svoj prazni i uprljani tanjur prema meni, kao što je moj djed radio baki cijeli život. Da ga bude lakše staviti u perilicu. I za nju mu moram napisati uputstvo.

Pristavljam vodu za kavu, sva ljudska druženja započinju i završavaju kavom. Gorčina nas pokreće na početku i na kraju, da nas podsjeti na smisao života.

„Dokle ćemo ovako? Dok ne krepam?!“ začujem finale predstave. Ipak je zadnja riječ pripala primadoni.

„Ja ne znam kako ljudi mogu tako živiti“, kaže Ante.

GREŠKA U SUSTAVU

Otkako sam počela raditi ovaj posao, oborila sam vlastiti rekord u ispričavanju za stvari koje nisu moja krivnja. Bio je to savršeni posao za mene. Prilika da se sakrijem iza telefonske slušalice i svima govorim: „Žao mi je.“ Žao mi je što uređaj ne radi, što veza prekida, što vam se voljeni ljudi na drugoj strani linije ne žele javiti. Moj grijeh, moj preveliki grijeh.

Bilo mi je žao, zaista. Ali ne toliko koliko mi je bilo žao same sebe što sam prisiljena raditi ovaj posao. Počela sam kao studentica, a kad me više nisu mogli plaćati na studentski ugovor, plaća mi je, umjesto na tekući račun, počela stizati u koverti. Uzimala sam je sa sramom i neobjašnjivom poniznosti, kao da primam bakin poklon za rođendan, a ne novac koji sam itekako zaradila.

U uredu, internet nam je brz da zaboravimo koliko su nam dani zapravo spori. Stalno povećavaju brzinu pokretne trake ispod nas, da nam skrenu pažnju od činjenice da cijelo vrijeme trčimo u mjestu.

„Bolje i to, nego ništa“, rekla sam mami kad sam se tu zaposlila, a ona je šutjela, gledala me kao da sam svemirac, nije joj bilo jasno kako je njeno talentirano dijete koje je diplomiralo u roku zapelo na takvom poslu.

Najgori dio dvadesetih je što svaka odluka koju tad doneseš može promijeniti ostatak tvog života. Sve odluke odjednom se čine pogrešne. Upisivanje fakulteta u rodnom gradu jednom se činilo kao najjednostavnije i najjeftinije rješenje, a kasnije se ispostavilo da je najteže i najskuplje. Nisam poletjela iz gnijezda na vrijeme i sada su mi zakržljala krila.

„Vidić ćeš sve, probaj, ako ti se ne svidi, daj otkaz. Nećeš bit' kruva gladna“, rekla mi je mama, a ja sam istovremeno bila zahvalna na podršci i mrzila samu sebe što mi je takva podrška potrebna.

Godine prolaze, a ja sam i dalje ovdje. Za iskazivanje svoje kreativnosti imam prostor od dva puta dva metra, u koji je naguran radni stol s kompjuterom i najneudobnija od svih stolica koje su izrađene isključivo sa svrhom da budu udobne. Skučeni prostor ne bi mi smetao da sam u njemu bila sama, ali uz mene su tu tri druge supatnice, svaka na svoja dva metra četvorna. Stela, Dea, Lucija i ja, svaka zakinuta na svoj način, svaka sa svojim paketićem suhog keksa i trećom kavom od jutros, iako još nije ni podne. Steli svi sve praštaju jer

smatraju da je dostigla svoj vrhunac samom činjenicom da svako jutro pronađe zgradu u kojoj radi i odjene majicu s prave strane. Tu je duže od svih nas. Ona je toliko zadovoljna svojim životom da joj pomisao kako joj može biti još bolje ne predstavlja nikakav problem. Dapače, da joj netko i predloži mogućnost napredovanja, mislim da bi samo dobrodušno odmahнула rukom i nasmijala se. Ona ima sve što joj treba i život joj prolazi u mirnoj beznačajnosti.

Luciju nitko ne voli, jer su njene šale i komentari mrvicu prepametni i premračni za ostale, pa su je proglasili umišljenom čudakinjom. To im je lakše nego priznati da se osjećaju glupima u njenoj blizini. Lucija je u svom poslu bolja od svih nas, ali rijetko joj natovare dodatna zaduženja iz jednostavnog razloga što je se pomalo boje. Lucija ima tetovažu preko cijele ruke i prsten u nosu. Uvijek nosi crno. Za isti prijestup, bez obzira koliko ozbiljan, Luciju će proglasiti nesposobnom glupačom, a Stelu metaforički pogladiti po glavi i reći joj da nismo svi isti. Ja volim Luciju. Deu volim malo manje, iako je vole svi iz drugih odjela, a posebno šef, s kojim je nerazdvojna. Na prvu malo kompliciraniju situaciju, Dea diže ruke u zrak, kao Mišo Kovač u punoj dvorani, i nada se da će se problem riješiti sam od sebe. S obzirom da je svi vole, problem najčešće na kraju i riješi netko drugi. Dea je svjesna svog utjecaja i rado ga iskorištava, jer zapravo voli isključivo samu sebe.

Napola sam priželjkivala, a napola strahovala od trenutka kada će mi ponuditi stalni posao. Čula sam u računovodstvu da će uskoro nekoga zaposliti za stalno. S obzirom da sam ja tu najduže, nema nikog drugog kome bi to mjesto moglo pripasti. Treba platiti račune. „Sve je dobro dok se radi“, govorili su mi poznanici, prijatelji i daljnja rodbina, najčešće ne mareći je li ih je itko išta pitao. Jedina osoba kojoj nisam zamjerala takav komentar bila je Mara, stara čistačica koja je tri puta tjedno sa svojim krpama i deterdžentima unosila red u naš nered. Gledala sam njen spokojan izraz lica dok je, zaštićena žutim gumenim rukavicama, prala podove i prozore. Zbunjivala me njena smirenost: kako može raditi takav posao i ne osjećati se kao najnesretnije biće na kugli zemaljskoj? Pa ipak, u jednu ruku sam joj zavidjela. Ne na poslu, već na miru kojim je zračila.

„Ubit ću se!“ zavapi Stela. Dea i ja je pogledamo, Lucija nastavi tipkati.

„Šta je bilo, draga?“ zacvrkuće Dea. Naježim se od onog „draga“, najvećeg znaka prikrivene netrpeljivosti među ženskim spolom.

„Ne mogu nigdi nać’ šalicu, znaš onu moju rozu...“, kaže i počne je opisivati. Ja prevrnem očima i vratim se poslu. Dea se pravi kao da ju je briga. Lucija se niti ne trudi. Šef uleti u

ured s velikom hrpom papira i skenira prostoriju u potrazi za prikladnom žrtvom. Na kraju papiri slete na moj stol. „Tena, molim te baci pogled na ovo kad stigneš, nije ništa hitno, ali eto, do kraja dana bi mi trebalo...“, kaže i nestane prije nego što sam uspjela postaviti i jedno jedino pitanje. Lucija se nasmije. Ja uzdahnem. Nažalost, s obzirom da nisam imala očitih psihofizičkih mana, nikome nisam bila osobito draga niti su me se bojali, najčešće bi meni uvalili sva dodatna zaduženja. Svakim danom bilo ih je sve više. Nekad požalim što se nisam na vrijeme naučila praviti glupa. Što sam više radila, to sam više dokazivala šefu svoju učinkovitost i moji uvjeti posljedično su postajali sve gori: ista plaća za sve više dodatnih zadataka, više odgovornosti, veća očekivanja. Moja spremnost da na sebe preuzmem što više zadataka samo je olakšala moje izrabljivanje. A ja sam na njega pristala, jer nisam imala drugu opciju. Nisam htjela odustati. Jer negdje na putu usvojila sam poruku da je sve moguće ako se samo dovoljno potrudim. Pa se nastavljam truditi. Čak i kada to znači da posao nikad ne prestaje, da ga nosim sa sobom na autobus, u kino i u krevet, odgovaram na mailove u ležećem položaju dok mi se oči sklapaju. A onda, kada napokon odložim mobitel, ne mogu zaspati, jer znam da me sutra opet čeka isto. Najteže od svega pada mi osjećaj vječne nezavršenosti, nepostojanje konačnog cilja koji bi opravdao svakodnevno otupljivanje.

Daleko od toga da sam jedina. Ali unatoč objektivnom razumijevanju ekonomske krize, teško je u sebi ubiti onaj glas koji je postao dio mene dok sam odrastala, glas koji mi je obećavao svijetlu budućnost. Znam da nisam jedina u takvoj situaciji, ali razumijevanje mi ne pomaže da utišam taj glas u meni koji mi govori da mora postojati nešto više od ovoga. Riješila sam sve zagonetke, poljubila žabe, nahranila prerusene starice iz bajke – gdje je onda moja nagrada? Preko trnja sam se, umjesto do zvijezda ili makar lusteru, popela samo do još trnja. Ne, ne smijem se tužiti, jer će se već naći netko tko će iskočiti, ispod kamena ili kanalizacije, i kreketati: „Sve je dobro dok se radi.“ Nazvat će me nezahvalnom. Ljude s netom završenim fakultetima više nitko ne pita kakvi su im planovi, ni što bi željeli raditi, već „ima li kakvog posla“, kao da je to najviši cilj kojem se možemo nadati, bilo kakav posao. Jedini uvjet je da oni tebe žele zaposliti, plaća i uvjeti su manje važni, ionako ih nema. Ureže se u tebi tvoja okolina, proglase te čudakinjom ako se usudiš odbiti posao čistačice sa završenim fakultetom, jer „niti jedan posla nije sramota“, kao da si ga odbio jer ti je ispod časti, kao da ti osobno imaš nešto protiv čistačica, a ne zbog toga što, da si htio raditi takav posao, ne bi se niti trudio ići na fakultet.

Telefon zazvoni i vrati me u stvarnost.

„Dobar dan, kako vam mogu pomoći?“ upitam.

„Ko je to?“ zakriješti starački glas s druge strane linije.

Strpljivo izrecitiram ime kompanije.

„Aha, e super, vas i tribam“, kaže glas koji može biti i muški i ženski. Šutim s upitnicima iznad glave.

„Što možemo učiniti za vas?“ upitam nakon duže šutnje.

„Dušo, molim te, vidi šta mi je s ovim brojem. Nikako me ne želi spojiti.“ Ipak je žena.

Otvorim program i upišem broj koji mi je pažljivo i vrlo glasno izdiktirala, tri puta.

„Evo samo trenutak, sad ću provjeriti u čemu je problem“, kažem. Glas mi je ravan, zvuči kao da mu fali barem pola moje uobičajene ekspresije. Prolazi minuta ispunjena klikovima s moje strane i otežanim disanjem s njene strane. Sustav se čudi mom pitanju.

„Kod nas sve izgleda u redu“, kažem. „Možete li mi reći u čemu je točno problem?“

Disanje se ubrza.

„Joj, dušo, pa nije sve u redu, mi uporno pokušavamo, a neće. Vidiš, jučer mi je bio rođendan i unuka me zove svaki rođendan, bez iznimke, a ovaj put me, eto, nije mogla dobit'. Kad ja nju zovem, funkcionira, ali kad ona mene zove, nikako“, kaže. „Pa računam nazvat ću vas, provjerit, da se ne brine.“ Duboko uzdahnem.

„Slušajte, morat ću ipak testirati oba broja, i njen i vaš, pa vas nazovem za par minuta, može?“ upitam.

„Može, dušo, hvala ti puno“, kaže i poklopi.

Upisujem broj koji mi je dala. Čim pritisnem „zovi“, javlja mi se mladi ženski glas.

„Halo?“ kaže nepoznata unuka nepoznate bake.

„Dobar dan, zovem iz...“, opet se predstavim i objasnim razlog poziva.

„Ajme, nije vas tribala gnjaviti zbog toga, sve je njoj u redu s telefonom, ja sam je jučer skroz zaboravila nazvat, pa me mater posli podsjetila“, kaže.

„Aha“, kažem ja, osjećajući se glupavo.

„Hvala na potvrdi, drago mi je da je sve u redu.“ Spustim slušalicu. Nazovem bakin broj.

„Dušo, jesi to ti, jesi mi provjerila?“ kaže umjesto pozdrava.

„Dobar dan, tako je, razgovarale smo maloprije“, kažem i zastanem. Ne znam što bih joj rekla.

„Ispostavilo se da smo baš jučer imali manje tehničke smetnje u sustavu, zbog čega je došlo do problema s uspostavom linije. Sada bi sve trebalo funkcionirati“, kažem.

„Aaaa, hvala ti puno, baš si mi vridila. Znala sam ja da moja Iva mene ne bi zaboravila“, kaže oduševljeno.

„Eto, to bi bilo sve, ako vam mogu još kako pomoći...“

„Ništa, spasila si me. Eto neću te više zadržavat’, još jednom puno hvala“, kaže.

„Nema na čemu. Sretan rođendan sa zakašnjenjem“, izrecitiram i poklopim.

Izvadim vlastiti mobitel i nazovem baku. Javi se tek nakon duge zvonjave.

„Ej sričo“, kaže mi bez daha. „Taman sam bila u vrtlu. Malo oko poma, rekla mi je Neda da je dobro čuvat ljuske od jaja i onda ih s time posipat.“

„Super“, kažem, jer ne znam što bih drugo rekla. „Kako ste vas dvoje?“ pitam.

„A kako ćemo bit’, po starački“, kaže. „Mislimo mi na tebe stalno, al’ ne želimo te gnjavit’. Znamo da si zauzeta. Došlo je grubo doba. Ta današnja vridna dica, a nikako nać posal...“, naricala je.

„Ali, bako, ja radim“, kažem joj.

„E, a znam ja kako radiš, a šta ćeš, jedna...“ Svatko koga je moja baka ikad spominjala bio je „jadan“. Čak i da jednom baki kažem da sam dobila na lutriji, sigurna sam da bi ona i dalje kimala glavom i govorila: „Šta ćeš, jedna.“

„Slušaj bako, moram ić’ sad“, kažem. „Samo da znaš, ne gnjavite vi mene nikad, uvijek me možete nazvat.“

„Ma samo ti vodi računa o sebi, znam ja kako je to bit’ mlad“, kaže mi i poklopi. Zamišljam je kako se vraća vrtu, dok se ja vraćam poslu.

Sve što želim je malo mira. Da telefoni prestanu zvoniti, da ekrani prestanu bljeskati, da jednom, za promjenu, imam osjećaj da je svijet zaboravio na mene. Da mogu pustiti sebe na miru.

Zakrulji mi u želucu. Pogledam na sat, vrijeme je za pauzu. Odlazim u trgovinu, jedinu u kvartu.

U trgovini biram integralno pecivo, sir na akciji, jogurt i rajčice iz Španjolske, i mislim kako moram napokon otići do bake i djeda na selu i skupiti nešto povrća, kao što mi stalno govore. Moram početi i pakirati marendu kod kuće, ali to mi je trenutno još samo jedan dodatni korak o kojem moram misliti. Živciraju me svi ti dodatni koraci za koje nam tvrde da će nam olakšati život, kao skidanje aplikacije za meditaciju, nedjeljno pripremanje hrane za cijeli idući radni tjedan (tko želi tjedan dana jesti istu piletinu s rižom iz plastične posudice), stavljanje zobenih pahuljica da se namaču večer prije, kupovanje bojanki za odrasle da se riješimo stresa, ostavljanje mobitela izvan spavaće sobe... Da se naši problemi mogu riješiti tim koracima, onda ih ne bi ni bilo. To je perverzna fantazija moje generacije. Hakirati vlastiti život listama i planovima i trikovima, jer ništa ne može toliko iskomplikirati život kao stalni pokušaji da ga još više pojednostavnimo. Stavljam namirnice na pokretnu traku. Pored blagajne stoji knjiga koja navodno nudi recept za sretan život.

Nema ništa tužnije od pokušaja da se postane sretan.

Blagajnica je punašna i plava, s naglaskom iz istočnog dijela zemlje. Vesela je i nasmijana. Pored blagajne stoji slika dvoje djece koja već vjerojatno idu u osnovnu školu, iako mi se čini da nije starija od mene.

„To će biti sto pedeset tri kune“, kaže sredovječnom čovjeku ispred mene. On nosi šorc, japanke i polo majicu iz koje proviruju sijede dlake. Na glavi su mu zataknute naočale.

„Kako to? Pisalo je lipo da je prašak na akciji, a vi ste mi naplatili punu cijenu!“ poviče.

„Gospodine, nije ovaj prašak na akciji, već onaj drugi, do njega. Krivo ste vidili“, kaže mu blagajnica.

„Ja krivo vidija! Dođi sa mnom pa ćeš vidit! Nemoj me činit' ludim sad“, kaže. Razbjesnim se na ovo „ti“ u njeno ime. Da je pas, sad bi mu išla pjena na gubicu.

„Gospodine, ne mogu ostavit' sad blagajnu, sama sam u dućanu, imam još kupaca“, strpljivo mu objašnjava blagajnica.

„E teško je mrdnit dupe iz stolice, a naplatit' više nije teško, je li? Vidit ćete vi kad vam pošaljem inspekciju, varate ljude, eto šta radite!“ reče. Više nisam mogla izdržati.

„Pardon, mislite li vi to kupit' ili ne? U žurbi sam“, ubacim se. Čovjek me pogleda kao da sam izvanzemaljac koji je tog trena sletio sa svemirskog broda.

„Vidite da nije do mene, gospođo, samo želim da pravda bude zadovoljena! I ja gubim svoje vrime zbog ovakvih“, kaže mi i nastavlja svoju tiradu. Blagajnica se smanjuje, meni naočigled, i ispričava na sve načine koji joj padaju na pamet. Iza mene je nezadovoljno mrmljanje.

„Nakon šta ste napravili cili ovaj cirkus, možete mi barem prodat' ove artikle koje sam izabra po akcijskoj cijeni. To je najmanje šta možete napravit' u ovoj situaciji“, nastavlja čovjek.

„Svi nas oni pljačkaju“, okrenu se prema meni. „To šta ste vi mladi i još vam neke stvari nisu jasne, to je druga stvar. Ja samo želim svoja prava“, reče, prekriži ruke i napući usne poput djeteta. U tom trenu, ljutnja u meni je eksplodirala.

Htjela sam vikati na njega, protresti ga, objasniti mu da ne može tako razgovarati s drugim ljudskim bićima koja mu ne smiju uzvratiti istom mjerom, ali prije nego što sam smislila sve uvrede kojima sam ga namjeravala obasuti, on je već ostavio svoju košaricu, još jednom teatralno opsovao i otišao.

Razmišljala sam o njemu cijelim putem do ureda. Zašto nisam ranije progovorila? Jesam li ga trebala prijaviti? Ako da, kome? Nikoga ne bi bilo briga. A njemu bi to još manje značilo. Uostalom, ne znam se izboriti ni za samu sebe, kako sam onda mogla za nekog drugog? Obuzme me zlovolja. U parku jedem sendvič i rajčicu bez mirisa i okusa. Razmišljam o ljudima koji hodaju svijetom kao vampiri i hrane se tuđim strahom.

Vraćam se u ured i posvetim hrpi papira koja se opasno nakrivila na mom radnom stolu.

Kasnije tog dana, šef pokuca na vrata, sada vidno oraspoložen. Gledam njegovu kosu, crnu kao ugljen, i pitam se kada ju je počeo bojati, i zašto kod muškaraca to znači veći poraz nego kod žena.

„Imate krafne u kužini“, kaže, a Lucija i ja se pravimo zahvalne. Kada šef ode, razmijenimo mračne poglede. Krafne su jeftinije od povećanja plaće.

Odlazim u kuhinju i uzimam krafnu i čašu mlijeka. Na frižideru, pričvršćena šarenim magnetima, stoji šefova slika dok bere masline, zajedno s ostatkom tima koji mu je „dobrovoljno“ išao pomoći. Za taj rad bili su plaćeni gubitkom jednog slobodnog dana i večerom koju im je pripremila šefova žena. Svaki put kad vidim tu fotografiju, sjetim se slike koju je moja baka držala iznad uzglavlja. Bila je to fotografija Tita koji ubire mandarine. Od svih njegovih slika, ta joj je bila najdraža, toliko da ju je zadržala dugo nakon što je umro, doduše povremeno okrenutu na drugu stranu, kad je bilo pitanje života i smrti. To je bila granica njene odanosti. Ali osim tih iznimaka, fotografija je stalno krasila zid. Po baki, dokazivala je da je Tito bio „jedan od nas“. Nisam joj htjela reći da je Tito koji se slika dok bere voće isto što i obični ljudi koji se slikaju u uniformi, ljudi se slikaju u situacijama koje su za njih nesvakidašnje, jer ih inače ne bi imali potrebu ovjekovječiti.

To isto bratstvo i jedinstvo vidim u svom šefu i prisilnim izvanuredskim druženjima. Prodaje nam priču o velikoj sretnoj obitelji, da se ne bismo žalili na sve ono čega smo se u ime te obitelji odrekli.

Dok jedem krafnu, slatka prašina ulazi mi u dušnik, u oči i nosnice, kašljem i gušim se tom slatkoćom.

„Blago nama kad nas šef tako dobro pazi“, kaže Stela i uzme treće pecivo kobasičastim prstima.

Šef me pozove do svog ureda.

„Tenice, dušo, moram te zamoliti za uslugu“, započeo je, ne gledajući me. U glavi mi se upalio alarm. Znam svog šefa: što više umanjenica koristi, situacija je ozbiljnija.

„Recite“, kažem zbunjeno. Šef napokon prestane slagati papire na svom radnom stolu i pogleda ravno u mene.

„Možeš li ikako nabavit studentski ugovor? Znaš da je ovo ljeto koverta bila deblja. A meni, eto, postaje sve teže pravdati taj novac u knjigama. Posebno sada kad ćemo Deu uzet' za stalno.“

Osjećam kako mi se sva krv povlači s lica.

„Molim? Znae da odavno više nisam student, ne poznajem nikoga tko bi mi moga' dat' ugovor.“ Tutnji mi u ušima. Šef odmahne glavom i sažalno me pogleda.

„Eh, u tom slučaju morat ću ti smanjit radne sate. Da bude manja šteta u kasi“, naceri se i namigne mi.

„Radit ću manje? Koliko manje?“

„Mislim da bi mogli pokušat' sa pola radnog vremena za početak, pa ćemo vidit' kakvo bude stanje“, rekao je. I dalje me je gledao kao slatkog, ali šugavog psića na cesti. Tako sam se nekako i osjećala.

„Ali meni treba taj posa, treba mi novac...“, jedva sam izustila. Ne mogu vjerovati da ću opet ovisiti o svojim. Šef opet slegne ramenima i nasloni se na sjedalicu. „Izbor je na tebi. Ja sam ti ponudija sve šta sam moga“, raširi ruke, pokazujući nevidljivo obilje.

Kad izađem iz njegovog ureda, još se tresem. Koja sam ja glupača! Mislila sam da će mi ponuditi ugovor za stalno, a ne dati mi još lošije uvjete nego prije. Trebala sam znati da je bitnije smiješiti se pravim ljudima nego dobro obavljati svoj posao. Trebala sam nešto reći. Ali nisam. Još jednom, zakopala sam se u svoju šutnju, kao mutavo magare. U želucu mi kuhaju ostaci preslatke krafne natopljene uljem. Obuzme me mučnina. Jedva dođem do svog stola.

„Vidi, našla sam je!“ kaže mi Stela čim me vidi i pokazuje na šalicu. Bijes u meni, koji je kuhao cijelo jutro, napokon je eksplodirao. Dohvatila sam šalicu i bacila je svom snagom o zid. Silina udarca prekine bojažljivu simfoniju tipkovnica. Na meni su odjednom brojni parovi razrogačenih očiju.

„Kvragu i ti, i tvoja šalice, i ova cila usrana firma. Dosta mi vas je svih!“ vičem i odlazim. Dok lupam vratima, učini mi se da mi čistačica jedva primjetno kima glavom i smiješi se.

Odavno se nisam osjećala toliko slobodnom.

ZNAK

Pijemo kavu u istom kafiću kao i svake subote. Ja uzimam crnu, a Rita i Laura Nescafe od vanilije sa šlagom. Dok naručujemo, konobar se mršti.

„Ala, sad moram i kuvat mliko i radit' šlag“, gundā. Smijemo se u znak isprike. Navikle smo na taj tretman pa nam ne smeta. Moguće je da ni konobaru ne smeta, jer smo mu trenutno jedine mušterije. Možda se žali samo iz navike, da bi nam pružio jednako korisničko iskustvo kao inače. Ne krivim ga, prigovaranje je ovih dana nacionalni hobi. Da toga nestane, strah me i pomisliti što bi ostalo.

„Skužajte šta kasnim, morala sam ga u zadnju opet prominit“, govori Ema. U kolicima gura usnulog potomka. Ema naručuje Cedevitu, a konobar ju nagrađuje osmijehom od uha do uha. To mu neće biti teško napraviti.

Jesen je stavila sordinu na centar grada. Sezonski radnici otišli su kući, kao i gosti. Grad je ocvala ljepotica koju su svi iskoristili dok je bila u najboljim godinama, a sad je zaobilaze, upućujući joj pri tom poneki sažalni ili nostalgичni pogled.

„Ne znam je l' mi ova tišina godi ili me deprimira“, kaže Laura. „Kad je sve bilo puno turista, jedva sam čekala da odu. Sad mi je pretiho.“ Ostale kimaju glavom. Tijekom godina, gledale smo kako se naš kvart polako pretvara u apartmane i restorane. A onda opet u ništa, kao Pepeljuga poslije ponoći.

„Jesam vam pričala da sam dala otkaz?“ kažem, i prepričavam im sve, od šefovih nemogućih prohtjeva do Stelinog zabezecnutog izraza lica kad sam joj razbila šalicu na odlasku.

„Da mi je to bilo vidit“, Rita se smije. „Al ne brini se, nać ćeš već nešto drugo.“

„A ne znam ni ja šta bi više, eto. Triba mi neka promjena. Ne mogu više ovako“, rekla sam.

„Kako to misliš?“ upita Laura.

„Dosta mi je svega ovoga. I ovog grada, i ove ulice, i ovog kafića. Postoji određeno vreme koje čovik može provesti na jednom mjestu, a da zauvik ne sraste sa njim. Bojim se da će mi se to dogodit. Ka da svi idu negdi, a ja stojim na mistu.“

Rita kima glavom. Ona razumije. Upravo se vratila iz Tajlanda, a ja sam se pravila da nisam

ljubomorna dok nam je pokazivala slike pitomih panda i egzotičnih jela. Nisam bila ljubomorna na putovanje, već na hrabrost koja joj je bila potrebna za taj pothvat.

„Stara, ja sam uvijek lipo govorila: treba otvoriti beach bar i sve škartati. Ovo crnčenja za druge je čisto smeće. Možeš tako odma' i umrit, ionako ne živiš“, govori Rita. Začudo, kad ona kaže takve stvari, lako je povjerovati da je to stvarna opcija.

„Kad smo već kod propalih biznisa“, naceri se Ema, „znate li da se ovaj kafić brzo zatvara?“ Gleda nas, ali svako malo oči joj bježe do usnulog dječaka.

Slegnem ramenima. „Ka' i svake jeseni. Čim odu turisti, sve stane.“

„Ma ne to, već zauvik. Kažu da će ode bit' skupi restoran. Al' tek na lito.“

Nisam mogla vjerovati. Osjećala sam to kao znak da mi je vrijeme da odem, poruka svemira da tu više nisam dobrodošla. Ostala sam tu, u doba kad svi drugi odlaze. Nisam htjela napustiti brod koji tone, ovaj lijepi, tužni grad kojem otimaju dostojanstvenu starost.

Može li se biti humanist i nihilist u isto vrijeme?

Duje se u međuvremenu probudio i počeo vrištati. Otkako je postala mama, s Emom je sve teže razgovarati. Zakoračila je u svijet o kojem niti jedna od nas nije ništa znala, i nismo je mogle pratiti. „Ššš“, tepala mu je i lupkala ga po leđima, ali činilo se da ga to još više razdražuje. Na kraju ga je podigla. „Skužajte, moram ić'. Kad je ovakav, jedino ga vožnja u autu smiruje“, rekla je i odjurila s vrištećom bebom u jednoj ruci i kolicima u drugoj. Progutala sam knedlu. Drago mi je da sam barem taj problem uspjela izbjeći u svom dosadašnjem odraslom životu, taj uteg koji bi me još čvršće zacementirao na jednom mjestu.

„Pa šta bi ti tila radit'? Šta te veseli?“ pita me Rita, a ja sliježem ramenima.

„Možda je Jure ipak u pravu“, kažem. Rita me upitno gleda.

„Reka' mi je da sam dosadna. Bljutava, ka' nezačinjena hrana. Baš tako mi je reka.“ S nelagodom se prisjećam našeg prvog i zadnjeg spoja.

„Ma nema on pojma, stara.“ Rita mi uskače u pomoć i brani moju avanturističku čast.

„Sjećaš li se kad smo...?“

Smijemo se i prisjećamo prošlih vremena, ali nešto u meni negoduje. Što ako je to zaista

istina? Što ako sam osuđena provesti život radeći poslove koje ne volim, za plaću koja je dovoljna da ne umrem od gladi, ali nedovoljna za život koji nije puko preživljavanje? Čini mi se da svi odjednom imaju neke karijere, ili hobije koji su im poput karijera, ili započinju obitelj. A što ja imam? Živim na grbači svoje mame i svakog dana rekreativno odustajem od same sebe. Kao da mi je netko rekao da tako mora biti.

„Idem malo na selo“, kažem mami idućeg dana. Ne mogu više nezaposleno sjediti i čekati da dani prođu. Istina, sad obavljam više kućanskih poslova, ali čini mi se kao da joj više smetam nego pomažem. Svejedno, nastoji da to ne primijetim. Kad god nešto napravim u kući, mama me pohvali: „Opa, kako si dobro danas usisala kuhinju! Kako si odlično skuhalo tjesteninu!“ a od tih prenaplašenih pohvala, umjesto da me ohrabri, što vjerujem da joj je bila namjera, samo se osjećam još jadnije. Na selu ću moći pomoći svojim s vrtom. Da od mene bude barem nekakve koristi.

Baku i djeda zatekla sam u istom položaju kao i uvijek: na vratima kapije, djed je sjedio, a baka stajala na nogama i izvijala vrat, iščekujući moj dolazak. U meni se razlila toplina. Čak i više nego u kući u kojoj sam odrasla, ovdje sam imala osjećaj kao da zaista dolazim kući.

Ispostavilo se da ni na selu nisam pretjerano korisna, jer dok bi mi objasnili što trebam raditi, oni su već mogli dva puta dovršiti taj posao, unatoč starosti. Ali nisam se dala pokolebati. Naumila sam doprinijeti barem na neki način, pa sam sebi zadala zadatak očistiti cijelu kuću i presložiti sve ormare. Baka i djed postrance su me gledali, ali nisu puno zapitkivali, zbog čega sam im bila zahvalna. Jedina navika od koje ih nikada nisam uspjela odučiti bila je stalno nutkanje hranom.

Dok sam pospremala veliki ormar u bakinoj sobi, u njemu sam pronašla šivaću mašinu. Stara singerica bila je jednako očuvana kao kad sam bila mala.

„Oćeš me naučiti?“ pitala sam baku.

„Sve će tebi baka pokazat’, to ti je čas posla“, rekla je, ali naravno da je bilo kompliciranije od toga. Isprva mi se konac stalno petljao, a to me je bacalo u očaj jer je svakog puta trebalo iznova namještati i gornji i donji konac, što je šeptrliji poput mene teško padalo. Ali nakon nekoliko pokušaja, postala sam vještija. Kao nekad, kad sam bila mala, baka mi je iznijela veliku vreću raznih krpa i stare odjeće, „da vježbam“, a ja sam s guštom prionula na posao. Počela sam od šalova, nesesera, navlaka za košare za kruh, a onda sam se prebacila na suknje i hlače. Idućih nekoliko dana provela sam prekrajajući staru odjeću. Osjećala sam

veselje kakvo nisam osjetila još od djetinjstva. Ubrzo je postalo jasno da će ostatak kuće ostati nepospremljen. Našla sam novu zabavu.

„Do kad ćeš nam ostat’?“ upitala me baka.

„Nisam još odlučila.“

„Šta je s poslom?“

„A ništa, šta će bit“, promeškoltim se. „Tražim ja uvijek, samo eto, znaš kako je.“

Baka duboko uzdahne.

„Došlo je ludo doba, ćerco moja. Da tvoj pokojni ćaća vidi ovo...“, odmahne glavom.

„Bolje da ne vidi“, kažem i brojim ogrebotine na parketu.

„Posebno ne mene. Sigurno bi bija razočaran da vidi šta sam napravila sa životom.“

„Nemoj to ni pomisliti“, a kamoli izgovoriti“, baka mi priprijeti kažiprstom. „Nisi ti kriva šta je tako kako je.“ Zastane i otvori usta, a onda ih opet zatvori, kao da vijeća sa samom sobom.

„Jel’ ti mater pričala šta je bilo iza rata?“

„Ne pričamo mi o tome. Nema smisla.“

„Dušo, sad si već velika.“ Baka je oklijevala. „Sigurno si čula, makar u vijestima, da dica branitelja imaju neke prednosti. Jesi li se ikad pitala zašto ih ti nemaš?“

Gledala sam je razrogačenih očiju.

„Zbog lupeža, eto zašto. Nakon rata, tvoja bidna mama išla je od jednog do drugog čovika i pokušavala nać svjedoka da potvrdi da ti je otac ranjen u ratu. Svi su se izvlačili. Odjednom su svi bili pijani ili su dobili amneziju. Stoka, eto, moram tako reć.“

„Nikad mi to nije rekla“, kažem u nevjerici. Baka je kimala glavom.

„A bila si mala, ne bi tad ni shvatila. A posli se više nije imalo šta ni shvatiti.“

„Fala ti, bako“, rekla sam joj. Te noć, sanjala sam oca. Bio je zadihan, lice mu je bilo prljavo a oči umorne. Pružali smo ruke, ali jedno drugome uporno smo ostajali izvan dosega.

Vijesti s bakinog radija probudile su me iz nemirnog sna. Navodno je neradni dan, što mi ne znači previše sad kada sam nezaposlena i na papiru i u praksi. Dan neovisnosti ili državnosti, nikad ne znam koji ni u čemu je razlika. Tiho sam ugasila radio, koji je stajao nekoliko centimetara od bakine glave, pojačan na najjače. Od šoka naglog prestanka buke na koju je navikla, baka se probudila. Skuhala sam nam kavu, crnu, i odnijela je na balkon. To sam radila svakog jutra otkako sam tu, gledala u žutozeleno more koje pleše na vjetru, kao i u naše rublje, bijele zastave koje umjesto predaje označavaju pobjedu nad prljavštinom. Ali danas zrak miriše na rat. Rublje nije bijelo, već posuto pepelom. Nedina kuća je sigurna, ali kuća barba Josipa je u plamenu.

Noge mi se pretvaraju u gumu, zovem vatrogasce, zahvaljujem svim svecima koji me žele slušati što imam signala, baš tog puta, požurujem baku i djeda, okrutna sam prema njihovim kretnjama usporenima starošću, nisu ovo zaslužili, brže, brže, osjećam se kao gonič robova, ali nema vremena, životi su u pitanju. Baku jedva odvajam od njenih molitvenika, a djeda, još teže, od kuće. Grabim ručnu torbu s mobitelom i dokumentima, a onda, nakon trenutka promišljanja, i singericu.

Izlazimo van i pravimo se da cijeli naš svijet nije u opasnosti. Glumim hrabrost u nedostatku iste. Baka ne prestaje govoriti, a djed šuti. Ubrzo nam se priključuju i Neda i Ljuba.

„Ovako je bilo i prije“, šapuće Neda. Ljuba se trza i priča sebi u bradu nešto nerazumljivo. Ja tješim sve osim sebe.

Srećom, vatrogasci brzo dolaze. Zaustavili su požar prije nego što je imao šansu doći do nas. Tek tada, shvatim da mi je u rukama još uvijek singerica, blesava, glomazna mašina koju sam držala toliko grčevito da su mi članci prstiju pobijeljeli. Koliko puta mi svemir može dati znak, a da ga ja ne odlučim poslušati? Postoji li svemir čak i ako ga prešutimo, ako se pravimo da je jedino što je stvarno naš maleni komadić, onaj na kojem smo se rodili i na kojem ćemo vjerojatno i umrijeti? Može li nam biti bolje, ako se ponašamo kao da nam je već dobro, u svom jadu i sivilu i sljepoći?

Dim mi ulazi u nosnice i podsjeća me koliko lako sve može završiti. Hoću li dozvoliti samoj sebi da se upoznam, dok još za to imam vremena, ili ću umrijeti a da nisam ni pokušala?

Gledam singericu u svojim rukama. Odjednom znam što moram učiniti.

NOVI POČECI

Kažu da je najteže otići. I ja sam tako mislila, dok mi se još činilo kao da je moj grad živo blato koje prijeti da me proguta. Ispostavilo se da je najteže ostati, jednom kad odeš. Posebno kada se ostajanje čini kao odlazak.

Isprva se svemu čudim. Zašto ljudi viču kada vide da drugi ne razumiju njihov jezik? Zašto Talijani viču čak i kad ne viču? Kako se može uživati u kavi popijenoj s nogu? I kad ću napokon ostvariti ono zbog čega sam tu došla?

Preko Skypea mami pokazujem svoj novi, stari stan i posuđe kupljeno u Ikei. Ona se pravi da sve razumije, i mene, i moje izbore, i moj novi život, i moje praktične tanjure, a ja sam joj zbog toga zahvalna. Ne ponaša se kao da je ovo samo još jedan moj hir, kao da ću sutra odustati od cijele priče i vratiti se. Gotovo uspije sakriti i želju da to zaista napravim, ali ipak ne u potpunosti.

Zakoračila sam u novi život kao u more koje nije dovoljno toplo: isprva polako i pažljivo, korak po korak, a onda, nakon što sam došla do točke s koje više nije bilo povratka, skočila sam na glavu. U letu sam učila plivati. Većinu dana uspijevala sam držati glavu iznad vode, iako bih se ponekad nagrcala, kao u djetinjstvu kada sam učila plivati bez rukavica. Ovdje nije bilo nikoga da ublaži pad. Ovdje sam prepuštena sama sebi.

Našla sam posao koji će mi pomoći da preživim, dok ne nađem posao koji stvarno želim raditi. Upisala sam večernju školu dizajna, učila kako napraviti vlastitu stranicu na internetu, i slagala popis vrata na koja planiram kucati. Ali ona su mi se bez iznimke zatvarala u lice. Nisu tražili niti pripravicu, a kamoli novu kolegicu u krojačkim i dizajnerskim zanimanjima. Kad bi mi se dan ugasio na licu, satima sam gledala u plafon širom otvorenih očiju. Odbijale su se sklopiti, jer je previše toga bilo na kocki. Što ako ne uspijem? Kako ću se vratiti kući? Kako ću svojim opravdati svoje postupke? Odijevam neuspjeh kao stare, iznošene hlače, znam da nisu više lijepe, ali poznate su i udobne. Zašto se, duboko u sebi, i dalje osjećam kao da ne zaslužujem biti sretna?

Nakon još jednog odbijanja u nizu, bijesne suze naviru mi na oči. Dođe mi da odustanem, da sve pošaljem kvragu i vratim se kući, još manja nego prije, još spremnija na kompromise. Uz tursku kavu i Linoladu, sa sobom sam iz domovine dovukla i svoje nesavršenosti, kao vječnu nematerijalnu baštinu. Ali ipak ne odustajem. Zovem mamu i pravim se da je sve u redu,

iako ona zna da je u ovo doba nikada ne bih krvavih ustiju zvala bez dobrog razloga. Svejedno pristaje na igru, i zbog toga sam joj zahvalna.

Nakon razgovora s njom, osjećam se mirnije.

„Idem sad doma“, kažem, a ona šuti. „Doma“ se više ne odnosi na kuću u kojoj sam odrasla, okružena svojom obitelji i tri najbolje prijateljice. „Doma“ je unajmljeni stan, jedva dovoljan za sve moje stvari i debelo premal za sve moje snove i ono što očekujem od novog života.

Nekad se pitam što mi je sve ovo trebalo, najčešće dok obilazim kafkijanske čekaonice i šaltere i pokušavam odgonetnuti smisao života dok radim poslove čija je jedina prednost ta što me sprječavaju da umrem od gladi. Nakon posla, do kasno u noć šivam odjeću iz svoje mašte i sanjam o trenu kada ću to moći raditi cijelo vrijeme. Stalno sam neispavana, ali san se sada čini kao gubljenje vremena. Mama me na telefon pita: „Jesi sritna tu?“ a ja kažem da jesam. Pa ipak, nevjerojatno je koliko nekad sreća malo znači. Posebno kada su na drugoj strani vage tužne majčine oči.

Moj novi život je kao veliki labirint: često niti ne shvatim da se vrtim u krug. Ne vidim na vrijeme prepreke ispred sebe, pa se u njih zabijem svom snagom, pritom ozljeđujući i sebe i okolne predmete, slonica u staklariji. Mama mi je uvijek govorila „pazi“, „gledaj di hodaš“, a kako sad da pazim, kad mi se čini da je cijeli svijet ispunjen zamkama prekrivenim lišćem, vidljivim samo lokalcima koji znaju gdje treba gledati. Kasnije se čujem i s prijateljicama. „Baš si mi nekako procitala“, kaže mi Laura, a ja zahvaljujem lošoj kameri i odličnom prijateljstvu.

Kuća moje mame moj je dom. To je mjesto gdje sam naučila disati, plitko i tiho, hvatajući dah kao utopljenik. To je mjesto gdje se nalazi moj krevet i moja šalica, ispod onog istog krova za kojega sam morala biti zahvalna što mi je nad glavom. Pod tim krovom svađale su se dvije, nekad i tri generacije, uglavnom oko istih stvari. Moj dom pogled je s mog prozora koji se mijenjao kako su prolazile godine, a moje oči vise nisu tražile iste stvari. Moj dom je veliko stablo ispred moje kuće na koje nisam bila alergična sve do puberteta. Isto je vrijedilo i za moju obitelj, iako se sada čini da su se naše svađe dogodile u nekom prošlom životu. I mamina pretjerana brižnost, i bakino neumorno brbljanje, i djedova tvrdoglavost. Teško je ljutiti se na one koji su daleko. Jučer mi je bio rođendan. Čudno je živjeti u gradu u kojemu nikoga nije briga što ti je rođendan. Da ga barem malo obilježim, odlučim sama sebi ispeći kolač. Jednostavni, čokoladni, jer odbijam raditi kolače u kojima nema barem malo čokolade. Ali niti jedan pleh za pečenje nije bio prave veličine kao onaj koji sam ostavila za sobom, u

drugom životu, onaj u kojem sam pekla sve kolače koji su se ukalupljivali bez pogovora. Možda nije problem u kalupu već u meni, možda sam ja ta koja se ne uklapam, kalup od gline je razbijen i sad moram pronaći drugi, da se ne raspadnem, ali svaki mi je premal. Odustajem od pokušaja i naručim pizzu. Tanka je i hrskava. Sjećam se bakine debele pizze koja je izgledala više kao pita sa sirom i smijem se. Smijeh prazno odjekuje među šuplim zidovima.

Prvi put sam kući otišla nakon mjesec dana. Biram najjeftiniji prijevoz pa se satima truckam u autobusu. Dok odlazim ili se vraćam, ovisi kako se gleda, mama me pita hoću li ponijeti banane, kolač i kremu za ruke. Prazni mi frižider i prsni koš i razočarano gleda u svoje srce i pluća na kuhinjskom stolu, žrtve uzaludno prinijete u ime mog ostanka.

Dok zatvaram vrata i idem u svoj drugi život, a nju ostavljam, skupa s njenim jabukama i narančama i špinatom na mlijeku, dobijem još jednu sjenu: da me čuva, da me drži čeličnim nitima da ne potonem. Podsjeća me na nultu točku i kako je lijepo, i kako je tužno, još uvijek biti nečije dijete.

Kad se vratim u svoj novi dom, koji više nije ni tako nov, odmah se raspakiram. Gledam mamine pažljivo složene paketiće i u taj tren se upitam: što ja tu radim? Osjećam se kao riba na suhom, dođe mi da zatvorim kofer i odmah se vratim natrag. Ali ovo je moj dom sad. Dom koji mi nedostaje više ne postoji. Jer on nije mjesto, već ideja. Doba koje je za sobom odavno zatvorilo vrata. Fali mi riva od ispucanog asfalta, a ne ova današnja, od uglačanog kamena. Fali mi Silk Milk i Ledolina, nema tog gelata koji bi mi ih mogao nadomjestiti. Možda se svačiji svi ukusi formiraju nostalgijom? Nedostajanje je slatko-gorko, drago mi je da sam dovoljno daleko da mi može nedostajati, više volim nostalgiju nego svakodnevno polagano umiranje.

Uzdahnem i počnem vaditi stvari iz kofera. Idućeg jutra uz kavu nazovem mamu na Skype.

„Šta ima u donjem staračkom domu?“ pitam je, kao da se nismo vidjele jučer.

„Dok su oboje na nogama, dobro je“, kaže mi. Prešutno se slažem. Zajedno odšutimo svaka svoju krivnju.

Te noći, u snovima me posjećuje jedan drugi grad i jedna druga kiša.

Idućih nekoliko tjedana igram isti igrokaz. A onda shvatim, ovo nema smisla. Ako ću već konobariti, to mogu raditi i kod kuće. Dajem sama sebi rok od mjesec dana. Ako u tom

periodu ne pronađem niti jedan posao vezan uz šivanje i dizajn, otići ću kući. Nema sramote u tome, uvjeravam samu sebe. Barem sam pokušala. Ali zašto se onda osjećam kao najveći neuspjeh u svemiru?

„Ragazza slava“, govorili su Talijani, i gledali nas, balkanske useljenike, kao zbirnu imenicu, kao što smo mi gledali Albance i ostale narode koji su bili tek nešto južnije od nas, tek malo siromašniji i spremniji raditi poslove koji su nekim nama bili ispod časti. Vremena su se mijenjala, svi su govorili, ali nikako da se konačno i promijene.

U petak navečer okrhnem zub na jedan cantuccino. Bjesomučno guglam i nalazim jednog jedinog dežurnog zubara, Mohameda, na drugom kraju grada.

Iako ne znam dovoljno dobro talijanski, a ni on engleski, uspijevamo se sporazumjeti. Bol govori umjesto mene. Kad mu dam zdravstvenu iskaznicu, oči mu se zaokruže.

„Ooo, Spalato. Hajduk?“ pita me, izgovori naziv kluba s talijanskim naglaskom, bez početnog h i s produženim u.

A ja kimam, bolnih, krvavih usta i očiju suznih što od boli, što od neočekivane ljubaznosti i prepoznavanja. Hajduk, koji do tada u mom vokabularu nije postojao, koji je bio nešto što su pratili muški (i moja prijateljica Ema), postao je zajednička točka mene i ovog neznanca. Nisam imala oca da me vodi na utakmice, nisam shvaćala poantu muškaraca koji udaraju nogama balun, ali sad sam, po prvi put u životu, shvatila osjećaj zajedništva koji je klub pobuđivao. Obećala sam samoj sebi da ću, kad dođem kući, otići na neku utakmicu.

Vrijeme mi istječe. Gledam prazne kofere s grčem u želucu. Možda bih se trebala prestati zavaravati da će ikada biti bolje. Možda bih se umjesto toga trebala početi pakirati. Ipak se ne mogu natjerati da to učinim, ne mogu vjerovati da sam prešla toliki put da bih se vratila na početak. Je li svako putovanje puni krug? Odlazim u još nekoliko krojačnica i nudim svoje usluge, ali dobivam iste odgovore. Osjećam kako postajem prazna, sve ono što me pokretalo svih ovih mjeseci nestalo je, pretvaram se u okamenjenu ljušturu, kao prazna puževa kućica.

Do stana se vraćam autobusom. Stojim na nogama. Gledam ulice kroz prozor i dolazim do zaključka da živim u prekrasnom gradu. Žao mi je što sam to primijetila tek sad, na odlasku.

„Mi scusi, gdje ste kupili tu suknju?“ pita me gospođa od pedesetak godina. Odjevena je u svijetloplavu haljinu koja ističe boju njenih očiju. „Sama sam je sašila“, kažem. Gleda je zaljubljeno. „Predivna je. Stvarno imate talenta. Radite li po narudžbi?“ upita me, a ja

odgovaram s trenutkom zakašnjenja, jedva se usuđujem razumjeti njeno pitanje. Dajem joj svoj kontakt, a ona ga pažljivo zapiše. Obje izađemo na istoj stanici. Kad ode u suprotnom pravcu, dugo gledam za njom, provjeravam je li stvarna, hoće li iščeznuti kao vila iz bajke.

Kad se vratim kući, kofere spremam duboko u ormar. Pažnju mi privuče fotoalbum. Gledam slike rodnog grada, slike svojih prijatelja i obitelji. Najdraža mi je ona na kojoj me otac drži na rukama, a ja, iako jedva mogu podignuti vlastitu glavu, pružam ruke prema gore, kao da mi život o tome ovisi. Gotovo mogu dotaknuti plafon. Tek sada shvaćam zašto sam kao dijete bila potpuno sigurna da mogu letjeti. Negdje na putu izgubila sam taj osjećaj. Danas mi se vratio. Danas sam se vratila samoj sebi. Vadim slike iz zaštitne folije i stavljam ih na zid. Zovem mamu i pokazujem joj slike, ona se smiješi, a onda i ja. Pričam joj za susret sa ženom u autobusu, prikazujem to kao usputni događaj, bez osobite važnosti, ali po valu olakšanja koji čitam iz majčinog lica znam da shvaća. Te večeri, na posao prionem s još većim žarom. Po prvi put nakon dugo vremena, osjećam da će sve biti dobro.

EMA

PJEVATI NA MJESEC

Plivam u moru. Druga djeca prskaju jedan drugoga, a pritom i mene. Smiju se kad se naljutim. Morska trava golica mi stopala. Ribe me grizu za prebijejele listove.

„Nemoj ić' duboko“, govori mi otac, ali ja ga ne slušam. Obala je sve dalja. Odjednom ugledam veliku peraju. Tamna sjena kruži oko mene. Srce mi lupa, zaplivam prema obali ali nisam dovoljno brza. Pogledam prema svojoj obitelji, nitko nije svjestan da sam u opasnosti. Osim mame. Ona gleda ravno u mene i sliježe ramenima, kao da želi reći: sama si kriva. To se dogodi kad otplivaš predaleko. Pojedu te morski psi. Sjena mi je sve bliže. Razjapljene ralje sklope se oko mog bijelog trbuha. Presiječe me bol, a onda se probudim. Naglo se uspravim u krevetu. Ispod mene je ljepljiva vlažnost. Zrak miriše na hrđu. Na plahti je velika crvena mrlja.

Znam o čemu se radi, jer se isto dogodilo mojoj prijateljici Lauri prije nekoliko tjedana. Svejedno nisam očekivala da će se to i meni dogoditi tako brzo. Ne znam što napraviti. Poželim upitati mamu, ali ona je sada daleko. Nakon njenog odlaska, kod nas se doselila baka. Možda mogu nju pitati, ali njena soba je na dnu hodnika, što ako pritom probudim i oca? Čujem njegovo glasno hrkanje kroz tanke zidove. Njemu ne želim ništa objašnjavati. Odšuljam se do kupaonice i uzmem veliki ručnik. Bjelina izbriše crvenilo. Legnem na ručnik ali ne mogu zaspati, znam da je mrlja tu i da će i dalje biti tu kad se probudim. Iz kreveta gledam noćno nebo. Mjesec je kao u slikovnicama, od njega je ostala samo jedna kriška. Tiho je. Čak i moje ptice spavaju. Razmišljam o svim usnulim ljudima čiji životu teku kao i prije, iako se moj zauvijek promijenio.

„Pazi da drugi ne vide“, kaže mi baka ujutro dok mi daje paket higijenskih uložaka. Moj otac tim činom po prvi put je postao „drugi“. Malo me rastuži ta nova otuđenost, ali i razveseli spoznaja da smo baka i ja sada tim. Ne razumijem zbog čega točno moram čuvati tajnu, ali iz bakinog tona jasno je da se radi o nečemu sramotnom, kao kada bih se upiščila u krevet dok sam bila mlađa.

Dobila sam i poseban neseser za uloške. Bio je šaren i veseo, kao da su u njemu bomboni.

„Za školu“, rekla je.

Kad sam u školi zamolila nastavnicu da me pusti na WC, činilo mi se kao da svi gledaju samo

u moj neseker. Izgleda da ih ipak nisam uspjela zavarati.

Kasnije su bolovi postali gori. Potužila sam se baki, ali ona je samo odmahнула rukom.

„Proć će za par dana. Samo tribaš istrpit“, rekla je, a ja sam stiskala zube dok mi se činilo da mi utrobu razara kiselina. Koliko žena šeta ovim svijetom, stiće zube i čeka da prođe?

„Imaš sriće“, rekla mi je baka. „U moje vrime nije bilo ovih modernih uložaka. Imale smo debele gaze, onakve kakve se stave bolesnicima nakon operacije. Šetala sam do škole ka' da mi je lancun među nogama.“

„Užas“, stresla sam se.

Najveća utjeha su mi Tom i Jerry, koji nisu mačka i miš, već dva češljugara. Otac ih ima bezbroj u garaži, ali oni su samo moji. Dobila sam ih za rođendan. Uporno sam tražila psa, ali nisu mi ga htjeli kupiti, pa sam dobila ptice. Tom i Jerry nisu voljeli da ih diram, ali to mi nije smetalo. Uz njih sam bila manje usamljena.

„Ovo dvoje je nemoguće razdvojiti“, rekao je otac.

Tom je glasnije pjevao, ali Jerry je imala ljepše perje. Bilo je toplo smeđe boje, a glava joj je bila crvena. Meni je Jerry bila draža, a ocu je bio draži Tom.

„Tata, zašto je Tom glasniji?“ upitala sam oca, a on se nasmijao.

„Muški uvijek bolje pivaju“, reče mi. Porazmislila sam o tome, ali i dalje mi nije bilo jasno.

„Zašto?“ opet sam upitala.

„Jer nemaju pametnijeg posla“, dobaci baka dok prostire svježe oprano rublje, a otac se grohotom nasmije iz naslonjača.

„Zašto muški rade bilo šta u životu? Da privuku cure“, reče otac. Drago mi je što nisam muško.

Krv kapa na bjelilo kuhinjske plohe. Baka spretno reže teletinu na filete toliko tanke da su gotovo prozirni. Pitam se hoću li ja ikada biti toliko umješna u kuhinji, toliko ravnodušna prema pokolju koji je preda mnom.

„To je ženski posal“, kaže mi. „Muški u životu vide manje krvi nego mi. Mi smo se već

navikle.“ Komad teletine pljesne na tanjur. Zacrnilo mi se pred očima.

Kasnije nisam imala apetita. „Uzmi bar jedan komad, tu ti ima željeza“, naredila mi je, a otac se pravio da je ne čuje.

Mjesec je rastao i postajao sve veći i okrugliji.

Navečer se svi okupljamo ispred televizora. Gledamo *Gladijatora*. Otac uživa, ja malo manje. Gledam muškarce kako krvare na ekranu i pitam se zašto na ekranu nikad ne vidimo žensku krv, iako je češća. Možda baš zato muški vole gledati krv, jer je vide rjeđe nego mi? Kad krvare, oni su junaci, a kad rana zacijeli ostat će im ožiljak koji će svima davati do znanja da su veliki ratnici. Što je s nama?

„Ostaje li od mjesečnice ožiljak?“ upitam baku tiho. Ona suzi oči i pogledom preleti do oca, kao da provjerava je li čuo ružnu riječ koju sam, ne znajući, izgovorila. Potom zausti, ali onda se predomisli. Kad pomislim da je već zaboravila na moje pitanje, opet progovori.

„Naša rana nikad ne stigne zarast.“ To me ozlovolji. Krvarenje je bilo pri kraju, ali što mi to znači, kad će se uskoro opet pojaviti?

Završila je scena ratovanja, glavni glumac poljubi svoju ženu.

„Ruke na oči!“ zapovijedi otac, a ja ga poslušam.

Idućeg dana otac pokuca na vrata moje sobe. Znam da je on, jer baka nikad ne kuca.

„Srićo, neće ti se ovo svidit, al' prijatelj me je zamolija za uslugu. Triba bi posudit' Toma malo“, reče. Znala sam što znači kad odrasli nešto žele posuditi. Istu priču sam prošla i kad sam mu posudila novac koji mi je baka dala za rođendan. Osjetila sam kako mi se oči pune suzama. Otac odvрати pogled u nelagodi.

„Dat ću ti nekog drugog ako 'oćeš“, ponudi.

„Neću drugog, 'oću Toma!“ rekla sam. Bila sam neutješna, nikakva objašnjenja nisu pomagala.

Na kraju sam teška srca prihvatila svoju sudbinu.

Tom je nestao dok sam spavala. Jednog dana sam se probudila i više ga nije bilo. Pitala sam oca, a on je samo rekao: „Sve sam ti objasnija“, kao da je to bilo dovoljno, kao da me nije

trebao dodatno upozoriti. Možda je mislio da me nakon maminog odlaska više ništa ne može iznenaditi.

Jerry me gledala optužujućim pogledom. Nakon Tomovog izgnanstva, više nije bila ista. Manje je jela, a s vremenom je potpuno utihnula.

„Mislim da je bolesna“, rekla sam ocu, a on je slegnuo ramenima.

„Meni izgleda isto ka' i prije.“ Ali ja sam je poznavala bolje od ikoga. Vidjela sam da se u njoj nešto slomilo, nešto što je prije bilo cijelo sada se raspuklo i izlilo kao tinta na polupraznu krletku.

Te noći, puni Mjesec blistao je u njenim očima. Po prvi put otkako je ostala sama, Jerry je počela pjevati. Pjevala je glasnije nego ikad, kao da se ljuti na mjesec što je daleko. Gledala me očima punim osude. Morala sam joj pomoći.

Osvrnula sam se, kao da očekujem da ću iza sebe vidjeti oca, ali nije bilo nikoga. Polako i pažljivo, otvorila sam vrata njene krletke.

„Šta čekaš? Slobodna si!“ šaptala sam onoliko glasno koliko sam se usudila.

Ali Jerry se nije ni pomakla. Umjesto toga, utihnula je i gledala čas u jednu, čas u drugu stranu. Nije shvaćala da je slobodna. Možda nije shvaćala ni što znači sloboda. S uzdahom sam zatvorila vrata krletke.

„Nema veze“, rekla sam joj tiho. „Možda neki drugi put. Kad budeš spremna.“

Nijemo smo se gledale, svaka sa svoje strane kaveza.

ATOMI RAZLIČITIH ZVIJEZDA

Dan je imao boju fotografskog negativa i jednak potencijal da pođe po krivu. Tog jutra, u vlak za Zagreb ušla sam samo s ručnom torbom. Tata me nije došao ispratiti. Iako sam znala da radi, svejedno mi je bilo žao što nije mogao doći. To je bila naša tradicija: ostajao je na stanici dok vlak ne bi krenuo, a njegova figura koja se smanjivala u daljini davala mi je osjećaj sigurnosti. Ovog puta bila sam kao bjegunac od pravde koji se išuljao iz zatvora usred noći i zaputio u neizvjesnu budućnost.

Filip Latinovicz imao je kvaku, a ja sam imala tračnice. Cijelo moje djetinjstvo sastojalo se od odlazaka, dolazaka i zamagljenih prizora običnog života u sredini. Doručke od bakinog svježeg ispečenog kruha, duge poslijepodnevne šetnje s tatom i crtiće nakon dnevnika zasjenili su koferi, oproštaji i ponovni susreti. Sad više nisam dijete. Doduše, iako idem u četvrti razred gimnazije i uskoro ću biti punoljetna, svi se prema meni još uvijek ponašaju kao prema djetetu. Svi, osim mame, koja se prema meni ponaša kao prema sredovječnoj gospođi. Ali na to sam navikla.

Hoće li mi opet reći da sam narasla, iako sam iste visine kao i zadnje dvije godine? Hoće li s prijezirom odmjeriti moju kratku kosu, ošišanu kao da sam muško, moje traperice i moje praktične nepromoćive cipele? Hoće li mi reći da sam pljunuta otac? Ne, ona ne bi upotrijebila taj izraz. Previše je fina za to. Osjećam se kao da izdajem tatu ovim odlaskom, iako on to nikada ne bi ni pomislio, a kamoli izgovorio. Šalje mi poruku da se javim kad stignem, a ja odgovaram nasmiješenim licem. Zahvalna sam na modernim načinima komunikacije, jer je jedini osmijeh za koji sam trenutno sposobna onaj sačinjen od dvije točke i zagrade.

Baka me zove na mobitel, priča o vremenu i o nekim tuđim mrtvim djevojkama. Moja baka priča kao jazz saksofonist: počne s temom, pa se od nje odmiče na valovima improvizacije. Note prekida samo kad joj ponestane daha, a onda još brže nastavlja dalje. Ponekad se pitam ubrzava li zbog toga što se svakim dahom približava posljednjoj noti. Ne pita me gdje sam, iako znam da zna. Njen glas glazbena je kulisa bijelim šumama, kao zvuk između dvije stanice radija. Moj odgovor ne samo da nije očekivan, već je i suvišan. Događanja u mom životu uvijek su niže rangirana na njenoj ljestvici interesa od naslova crne kronike.

Odjednom, začujem djevojčicu kako plače. „Nemoj plakat', sigurno je tu negdi“, smirivao ju

je ženski glas. Drago mi je da nije sama. Kad sam ja izgubila svoju najdražu igračku u vlaku, kraj mene nije bilo nikoga da me utješi.

Bilo mi je deset godina, a tata me otpremio na vlak za Zagreb. To je bio moj prvi posjet mami nakon što je otišla. Sa sobom sam ponijela Ringa, plišanog psa koji je bio kompromis na koji sam nevoljko pristala kada mi je tata odbio kupiti pravoga. Rekao mi je da će Ringo paziti na mene, a ja sam mu poželjela reći da bi pravi pas još bolje pazio, ali nisam. U jednom trenu, njegove velike smeđe oči i bijeli rep netragom su nestali. Baš kada je vlak stigao na odredište, neka žena me zazvala. U ruci je držala Ringa. „Je li ovo tvoje?“ upitala me. Opet sam imala nekoga da me čuva i nisam bila sama.

Kada vozač najavi dolazak u Zagreb, javljam se tati, a potom i mami. Kažem joj da me čeka u dva sata u Gradskoj kavani. Odabrala sam to mjesto jer mi se činilo dovoljno službeno za susret dviju osoba koje nemaju previše toga za reći jedna drugoj. Uvijek sam birala neugledna mjesta za naše susrete. Njih sam mogla potrošiti na loše uspomene. Da mogu, s mamom bih se nalazila u banci ili čekaonici liječničke ordinacije.

Dok čekam, promatram božićne ukrase i prisjećam se prvog Božića kojeg smo tata i ja proveli sami. Te godine, na drvce smo stavili ukrase iz kućne radinosti. Izrezali smo naše najdraže likove iz stripova, zalijepili ih na karton, na vrhu probili rupu i koncem ih objesili na bor. Najdraži mi je bio Superman, jer ipak je on izvanzemaljac i može svih srediti samo ako poželi. Tata je rekao da je njemu draži Batman jer je on samo običan čovjek bez nadljudske snage i otpornosti, a svejedno nastoji napraviti pravu stvar. Nakon toga i meni je Batman postao malo draži. Kao svoju supermoć, tata je te godine otkrio da zna kuhati. Pokloni ispod bora više nisu uključivali Barbike ni ostale ružičaste igračke koje mi je mama uvijek poklanjala, a ja sam glumila da mi se sviđaju. Umjesto toga, dobila sam Legiće. Činilo mi se da ih je tata kupio ne samo za mene već i za sebe, jer je bio jednako uzbuđen kao ja dok smo ih sastavljali. Bio je to najbolji Božić ikad.

Napokon stiže, uvijek ista, uvijek daleka. Njena valovita plava kosa, ružičasto obojena usta i tirkizna haljina u meni izazivaju nevoljko divljenje. Nikad se nisam mogla mjeriti s njom, nikada nisam bila popularna, prekrasna kći koju je željela. Umjesto princeze, odrasla sam u djevojku koja je umjesto štikli radije nosila tenisice, i umjesto na balet išla na izviđače. Majčine oči sjale su kada bi ugledala plakat za novu kazališnu predstavu, a tatine kad bi ugledao moje grbavo srce od plastelina. Zato je ona danas glumica, a tata i ja smo obitelj.

Naručujem palačinke, a splitski naglasak izlijeće iz mene kao jezik snahe guje, iako nisam

naručila veliku s 'ladnim. Konobarica mi se lagano podsmjehuje ili mi se to samo čini. U Splitu mi uvijek kažu da imam pretjerano književni, a u Zagrebu splitski naglasak. Ja sam neuspješni jezični kameleon koji se nikada do kraja ne uklapa u okolinu.

Moja mama naručuje isto, pokušava stvoriti privid sličnosti koja inače ne postoji. Mrzim njena usta koja se ravnomjerno pomiču, njen nepresušni apetit za svijetom, za uspjehom, za ljudima koji bi joj pali ničice pred nogama i divili se svakom njenom pokretu.

„Sviđa mi se tvoja kosa. Izgleda zdravo, sjajno“, kaže, a ja slegnem ramenima i prođem rukom kroz svoju crnu kosu, uvijek istu, tamnu poput tatine. Možda je i ona zapazila tu sličnost, jer joj je licem prešla sjena. Trajala je samo trenutak, manje pažljivi promatrač ne bi je ni primijetio, ali iza mene su godine prakse. Zove konobara i naručuje bijelo vino. Nudi i mene. „Ema, dušo, sad si s mamom“, namiguje mi, a ja je zbog toga još više prezirem.

Poželim je protresti, baciti sve sa stola, glasno povikati, učiniti nešto što bi srušilo njenu smirenu, samozadovoljnu fasadu, ali ne radim ništa od toga. Nastavljam igrati dobro poznatu igru i pričam o svemu osim o onome što je bitno, kao da recitiram vremensku prognozu. Vrijeme za svađe je prošlo. Sada znam što mi je činiti: moram biti dobra, otvoriti usta, pa progutati laži, kao vitamine.

Smiješi se s odobravanjem dok pričamo o poslu i školi.

„Nas dvije smo jako slične“, kaže ponosno. „U stanju smo pričati satima, a da ne otkrijemo ništa o sebi.“ Stanje postaje kritično, palačinke su mi već došle u jednjak. Slegnem ramenima po tko zna koji put tog dana, izraz lica mi je anestetiziran od emocija kao u slavnih osoba s plastičnom operacijom previše. Život je smiješan i pomalo tužan ili je možda obrnuto.

Pita me za tatu i maska opet sklizne, ali umjesto da likujem, osjećam nelagodu. Kao da sam slučajno uhvatila pogled prolaznika koji se poskliznuo i pao na prepunom trgu, ne znam kome je neugodnije zbog te razmjene.

„Dobro je“, kimam glavom.

„Izrađuje li još uvijek one svoje blesave makete?“ nasmije se, a ja bjesnim, poželim joj održati govor o tatinim maketama, obraniti njegove brodove i avione i likove iz stripova, ali umjesto toga opet kimam glavom. Tata je graditelj po profesiji i karakteru, ali to je nešto što moja majka, glumica koja je svoj karakter također pretvorila u zanimanje, nikada nije mogla

shvatiti.

Ispričam se i odlazim do WC-a. Povraćam sve što sam pojela, ali u želucu mi je zapelo nešto puno teže, nešto što me pritišće već godinama i što nije moguće povratiti. Umijem se, namještam nevidljive štitnike i odlazim na drugu rundu kao da se ništa nije dogodilo. Ako su me stripovi ičemu naučili, to je da dobri momci moraju naučiti podnositi jako puno udaraca.

Pomisao je bljesnula u mom umu i odbila se o staklenu čašu u majčinim rukama: ona se nikada neće promijeniti. Ali to više nije bitno. Neću ni ja. Izgleda da ipak imamo nešto zajedničko.

Na rastanku, mama teatralno ljubi zrak pored mojih obraza. Svaki mišić u tijelu mi je napet, a udovi teški poput sidra. Ne pokušava me zagrliti, zna da ne podnosim kad me diraju neznanci. Platile smo danak krvnoj vezi, do sljedećeg puta. Vilica mi je utrnula kao da sam bila kod zubara.

U vlaku, obrazi su mi vlažni, nisu to suze, to je odčepljeni odvod kanalizacije, sva nečistoća napokon je izašla van. Kaos u mojoj glavi u suprotnosti je s mirnom, svečanom večeri. Promatram tamno nebo kroz zamagljeni prozor i razmišljam o svim ljudima koji sada gledaju u istom smjeru.

Kažu da su ljudi sačinjeni od umrlih zvijezda. Možda zato stalno gledamo nebo, čeznemo za svojim prethodnim domom kojeg smo zauvijek izgubili. Razmišljam o paralelnim svjetovima i o djevojčici koja je prije puno godina crtala po prozoru vlaka, zamagljenom od hladnoće. Tada nisam znala ništa o tome kako ti se nekada čini da su i oni najbliži tebi sačinjeni od atoma različitih zvijezda. Samo sam zaljubljeno promatrala njihov sjaj, kao i stotine tisuća drugih, a zvijezde su umirale negdje daleko i jurile do nas kroz crni i hladni svemir.

NEVINOST

Za tatin rođendan, otišla sam mu kupiti poklon u obližnju trgovinu. Bila je to jedna od onih trgovina sa sivim podnim pločicama i treperavim neonskim svjetlom. Odabrala sam balzam za brijanje u najljepšoj bočici, više zbog sebe nego što bi otac mario za estetiku. Prebrojila sam zgužvane novčanice, uštede od novca za školsku marendu, i stavila ih na traku. Na razglasu su svirali latino hitovi. Prodavačica je odsutno stavila novac u kasu, a onda me pogledala kao da me tek sad vidi. Posegnula sam za balzomom i krenula ga staviti u vrećicu. Prodavačica se namrštila.

„Imaš li ti kuna za to platit’?“ pitala me strogo.

„Sad nemam, al’ imala sam maloprije. Već ste ih uzeli“, rekla sam joj. Gledala me stisnutih očiju.

„Ma je li, molim te. Ja sam ih uzela. Sad ćemo mi to provjerit’“ rekla je. Zaključala je blagajnu i preusmjerila dvije žene s vrećicama ispod očiju na drugu blagajnu. Jedna me pogledala sa suosjećanjem, a druga gotovo zlorado, kao da joj je bilo drago što me dočekala zaslužena kazna. Nisam ništa učinila!, došlo mi je da vrištim, ali šutjela sam. Blagajnica je brojala novac, a kazaljke velikog sivog sata nećujno su gmizale.

„Učinilo mi se“, rekla je blagajnica, a podbuhlo lice joj se zacrvenilo. Nije se ispričala, ali je svejedno izbjegavala moj pogled. Izašla sam iz trgovine visoko uzdignute glave, iznad koje je blistala nevidljiva aureola. Bila sam očišćena svih grijeha, pročišćena kroz kušnju, nevina mučenica. Hodala sam dva metra iznad zemlje.

Spustila sam se tek kad sam došla kući. „Nisi tribala bacat’ pare na gluposti“, pripremio mi je tata, a onda mu se lice smekšalo u osmijeh. Znala sam da mu je drago. Zaustila sam da mu objasnim žrtvu koju sam podnijela zbog tog poklona, ali sam na kraju zaključila da bi to umanjilo mučenički aspekt cijele priče.

Postala sam ovisna o dokazivanju vlastite nevinosti. Što su teži bili prijestupi za koje su me optuživali, veće mi je bilo zadovoljstvo dokazati im da su u krivu. Isprva su to bile sitnice, kao kad bi me u školi optužili da pričam i ne pratim, a ja bih im, sva ponosna, pokazala bilježnicu ispisanu gustim rukopisom. Škola mi je bila posebno inspirativna, jer su tu ionako svi čekali kada ću pogriješiti.

„Ema, šta to ima toliko zanimljivo u tvojoj pernici da stalno u nju gledaš?“ pitala me nastavnica iz hrvatskog tijekom testa. „Nađem li šalabahter...“, prijetila je, ali kada je došla do mene i zavirila u moju pernicu, u njoj je bila samo rezervna kemijska olovka. Osjećala sam se kao da sam već dobila odličnu ocjenu.

Tako mi je bilo i kod kuće. Kad sam u srednjoj školi došla kući smrdeći na duhan, tata me odmah napao. „Ma jesi ti to počela pušiti?“ pitao me je. „Nisam, vidi, nemam ni jednu cigaretu“, govorila sam i pokazivala mu sadržaj svoje torbice. Svejedno nije bio uvjeren, iako sam govorila istinu. „Isprazni džepove“, rekao mi je, što sam i učinila, ali u njima je bilo samo dvadeset kuna, balzam za usne i gumica za kosu. „Rita puši“, rekla sam mu. „Briga me za Ritu“, glasila je presuda.

Moj otac imao je visoke kriterije za samog sebe, a još više za mene. Što god učinila, ništa nije bilo dovoljno dobro. Ako bih dobila četvorku, pitao bi me zašto nije petica. Kuhala sam ručak i čistila kuću, a on bi i tome uvijek nalazio zamjerke.

„Ništa ne radiš“, govorio je kada bih zaboravila pomesti pod ili otići u trgovinu. Kasnije mi se ispričavao. „Umoran sam, nisam tako mislija“, govorio je, a ja sam mu praštala. Istina je bila da je radio po cijele dane i štedio kako bih ja mogla ići na ekskurziju. „U radu je spas“, govorio je. „Poštenom, fizičkom radu.“ A ne ka tvoja mater, prešutio je, ali čula sam i neizgovorene riječi. Sramila sam se u majčino ime. Prešutno sam na sebe preuzela sve njene dužnosti nakon što je otišla. Da mu dokažem da sam bolja od nje. Da moja nevinost iskupi njenu krivnju.

Uskoro su mi porasli apetiti. Voljela sam nagaziti na granicu dok sam svijetu dokazivala da nisam toliko loša kakvom su me proglasili. Ponašala sam se sumnjivo u trgovinama pića, kao da ću iznijeti bocu bez plaćanja, ali onda bih se u zadnji tren vratila na blagajnu. Uživala sam kada bi me netko upitao što radim, ili kada bi me pogrešno optužili. Jer tada je moja bezgrešnost mogla još jače zasjati. Očajnički mi je trebala potvrda da sam dobra, da vrijedim, da nisam crna i trula iznutra, poput svoje majke, jer samo takve ostavljaju svoje dijete.

Ako se samo budem dovoljno trudila, sve ću popraviti, mislila sam. Ali nisam mogla na sve utjecati. Prije ekskurzije, otac me je posjeo na stolicu ispred sebe.

„Sad me dobro slušaj“, rekao je. „Nemoj izvodit' nikakve gluposti. Neću da me tvoja razrednica zove i govori da je moja kćer napravila to i to. Čuvaj svoje stvari i svoju glavu.“

Nemoj mišat pića i nemoj me osramotit“, govorio je, a ja sam kimala glavom, kao lutak koji iskače iz kutije.

„Ne brini“, rekla sam mu. Bila je to dragocjena prilika da zadobijem njegovo povjerenje i nisam je planirala propustiti.

Prvi put sam letjela avionom. Prtljaga je bila ograničena na deset kilograma, pa sam pažljivo spakirala svoje stvari, noseći samo ono najnužnije. Tekućine sam odvojila u male plastične bočice i na njih nalijepila etikete sa sadržajem. Svejedno, osiguranje je dodatno pretražilo moju kozmetičku torbicu. Mora da im je izgledalo sumnjivo, sve te pomno organizirane bočice i prahovi. „Sve je ok“, rekli su na kraju, a ja sam ih milosrdno pogledala, kao kraljica koja je pomilovala osuđenika na smrt.

Ekskurzija je prošla u magli spomenika, muzeja i alkohola. Na povratku, moj kofer bio je daleko manje organiziran nego na polasku. Bilo je i gorih od mene, doduše. Petra je toliko natrpala svoju torbu da ju je jedva mogla zakopčati. Morala je sjesti na nju da joj to uspije. „Molim te, oćeš moć stavit kod sebe moj neseser, puknit će mi patent“, zamolila me. S obzirom da je njen kofer zaista bio u tužnom stanju, a ona mi je bila prijateljica, pristala sam.

Sve je bilo u redu dok na sigurnosnim provjerama prema meni nije krenuo jedan poveći njemački ovčar. Točnije, ne prema meni, već prema mojoj torbi. Njuškao je i žvakao i mahao repom. Pored njega su se stvorila dva policajca. Otvorili su mi kufer. Njegov sadržaj prosuo se naočigled svih, uključujući moje donje rublje. Kako mi je bilo neugodno! Tješila me spoznaja da nemaju što naći. Bila sam nedužna. „Šta je ovo?“ upitao me je jedan od policajaca. U ruci je držao Petrin neseser. U njemu je bila kesica s bijelim prahom. „Dobar si ti suvenir ponila, a?“ reče on i nasmije se. Drugi je bio ozbiljan.

„Nije to moje!“ povikala sam, sva očajna.

„Za mnom, molim“, reče policajac, onaj ozbiljni. Nije mi preostalo ništa drugo nego da ga slijedim. Dok su me vodili ispred svih, kao kakvog okorjelog kriminalca, željela sam propasti u zemlju od srama. Petre nije bio nigdje na vidiku. Nitko mi nije vjerovao da droga nije moja, da nisam znala što nosim. Razrednica je bila bijesna. „Čekaj da ti zovem oca“, rekla je. „Šta ti je bilo na pameti?“ govorila je, a ja sam se sve više smanjivala. Bilo me strah, ali ni blizu toliko kao vratiti se kući i susresti se s očevim pogledom. Netko je vidio Petru kako mi daje neseser. Likovala sam. Sve se isplatilo, jer sam još jednom dokazala da sam nevina.

Kad me dočeka na aerodromu, na očevom licu vidjela sam mješavinu ljutnje i olakšanja.

„Bija si u pravu“, rekla sam ocu kad sam došla kući.

„Nikome ne možeš virovat.“ On je kimao glavom polako, gotovo svečano, i stavio mi ruku na rame.

„Sad si naučila lekciju.“

GRIJEH

Nisam bila jedna od onih kojima su, naizgled preko noći, narasle grudi i zaoblili se bokovi, kao Lauri. Moje tijelo prikradalo se polako, rastući neopazice, sve dok me jednog dana otac nije pogledao i trepnuo dvaput, kao da me vidi po prvi put.

„Narasla si“, rekao mi je, a ton mu je bio pun čuđenja, pomiješan s prijekorom. Suzbila sam poriv da se ispričam i prkosno isturila bradu.

„Kratka ti je ta suknja. Ne možeš takva vanka. I šta si to stavila na usta? Odma' to briši!“ rekao je.

„Zašto?“ upitala sam. Na njegove riječi, automatski sam dotaknula usne i tako pokvarila pažljivo nanesen crveni ruž.

„Zato jer sam ja tako reka' i gotovo! Nisi neka... neka... prijateljica noći, već moje dite!“ rekao je i pocrvenio još jače od moje nesuđene šminke. Nisam ga dalje zapitkivala. Šutke sam se otišla presvući. Cijelo vrijeme razmišljala sam o tome što znači „prijateljica noći.“ Zvučalo mi je misteriozno i uzbudljivo, kao tajna agentica koja radi samo po mraku. Zaključila sam da zapravo ne bih imala ništa protiv toga da postanem prijateljica noći.

Otac je pokucao na vrata moje sobe. Pružio mi je kožnu futrolu. U njoj je bio džepni nož.

„Šta će mi to?“ pitala sam ga zbunjeno.

„Moraš se moć' zaštitit“, rekao mi je. „Muški su opasni. Žele samo jednu stvar, ako ne paziš na sebe, iskoristit će te i odbacit. Uvik moraš bit' na oprezu.“ Nisam mogla vjerovati što čujem.

„I ti si muško“, odbrusim mu.

„Nisam ja muško, ja sam ti otac. To je drugo“, rekao je. Čelo mu je bilo orošeno znojem. Uzela sam nož, ali čim je otac izašao, gurnula sam ga na dno ladice s rubljem, dublje od grudnjaka koji su za mene bili preveliki, ali sam živjela u nadi da ću ih jednog dana moći nositi.

Tek kad sam otišla u Zagreb na studij, prvi put sam udahnula zrak punim plućima. Nosila sam što sam htjela i izlazila gdje sam htjela. Odjednom su mi svi ljudi koje sam u Splitu znala

iz viđenja postali najbolji prijatelji, zvali su me na kave na kojima smo se s nostalgijom prisjećali zajedničkih uspomena iz rodnog grada, što je išlo poprilično teško u nedostatku istih uspomena. Jedino što nas je spašavalo bile su otužne proslave povodom lokalnih svetaca i drugih blagdana. Tada smo mogli reći: „Je l' se sićaš, kad je na Svetog Duju...?“ U olakšanju bi kimali glavom, sretni što smo ipak pronašli zajednički jezik. Tata me isprva zvao svakog dana, a onda malo rjeđe. Vjerujem da mu je olakšanje donosila i činjenica da sam stan unajmila kod njegove daljnje rodice, pa se nije morao brinuti da neće saznati što se sa mnom događalo.

Petar je na fakultete gledao kao na prolaženje razina na kompjuterskim igricama. Prvo je malo studirao sociologiju, pa se prebacio na pravo, da bi na kraju dostigao razinu koju je najteže proći i završio na medicini, gdje najmanje tri godine govori da su mu ostala samo dva ispita. Petar je čvrsto vjerovao da najbolji ljudi nikada ne odrastu i da život ne treba shvaćati previše ozbiljno.

Ukratko, Petar je bio sve što moj otac nije. Zbog toga me poprilično iznenadilo to što sam na njega reagirala jednako kao i na oca: imala sam očajničku potrebu svidjeti mu se i steći njegovo odobravanje.

„Reci mi svoju najveću fantaziju“, šaptala sam mu, a on bi me gledao zbunjeno, kao da je gotovo nedolično što ga to pitam, unatoč tome što smo izlazili mjesecima.

„Pa ne znam“, rekao bi i počeo se po glavi. Mrzila sam njegovu neodređenost. Htjela sam mu ugoditi. Bio je prvi muškarac uz kojeg sam se osjećala ženstveno, ne kao dječak, već kao mala krhka vila. To mi se svidjelo i nisam ga se bila spremna odreći.

„Kakvo rublje voliš?“ bila sam uporna. On bi se nasmijao.

„Nije me briga za to, već za ono šta je ispod.“

Malo se odmaknem i pogledam ga u oči. „Ozbiljno te pitam!“ rekla sam i udarila ga po ruci.

„Pričaj sa mnom. Daj mi nešto. Boju, stil, materijal.“

„Uf, sad puno pitaš“, rekao je, ali nisam se dala pokolebati.

„Ako baš moram birat', onda crno. Obično, bez čipke i sličnih čudesa. Bez previše kopči. Da se lako skida“, reče i pogleda me onim pogledom od kojeg me obuzimala toplina u trbuhu. Moja misija je postala traženje savršenog kompleta crnog donjeg rublja. Pretraživala sam

dućane, luksuzne i one malo manje, sve dok nisam našla savršen par. Obukla sam ga prije nego što je Petar došao. „Puno lipo“, rekao je i pogledao me pun divljenja. U idućem trenu, moje rublje našlo se na podu, kao crne latice ogoljelog cvijeta. Voli me, ne voli me, razmišljala sam. Sve je tako jednostavno, kao dječja igra.

Petar je došao vidno uznemiren. „Izbacit će me na ulicu!“ zavapio je. Vlasnik stana se ženi i tjera ga da se iseli u što kraćem roku kako bi mogao preurediti prostor.

„Možeš doć' kod mene za prvu ruku.“ Izrekla sam te riječi bez previše razmišljanja, a čak i da sam ih htjela povući, nisam mogla nakon što sam vidjela njegovo ozareno lice.

„Stvarno? Spasila si me!“ govorio je i zahvaljivao mi više puta nego što je bilo ne samo potrebno, već i ugodno za čuti. Nisam ocu rekla ništa o svom novom cimeru. Znala sam da ne bi shvatio. Doduše, još malo pa će semestar biti gotov. Ako sve bude u redu, tad ću mu reći. Da se propisno upoznaju.

Voljela sam našu novu svakodnevicu. Igrala sam se domaćice. Kuhala sam i prigovarala Petru jer ostavlja čarape posvuda, ali zapravo mi nije smetalo. Sada ga imam samo za sebe, mislila sam. Sad nema gdje otići.

„A da ti uopće ne tražiš stan?“ upitala sam ga jednog dana za ručkom, tobože nevino.

„Kako to misliš? Pa ne mogu zauvik ostat' s tobom“ rekao je zbunjeno. U tvom stanu, mislio je u tvom stanu, a ne s tobom, prevodila sam sama sebi. Nije tako mislio. Kako bi i mogao, kad sam brinula o svemu što mu je trebalo? Nije imao razloga otići.

Sjedio je u kafiću sa studenticom s moje godine. Došla sam mu se javiti, a on je bio upadljivo hladan. „Ovo je Lea“, rekao je i upoznao me s djevojkom duge tamne kose koju sam znala iz viđenja. Ona se nasmiješila i pružila mi ruku. Ostavila sam je u zraku. Petar se nelagodno promeškoltio. „Lea, ovo je Ema. To mi je cimerica“, rekao je i nasmijao se, a Lea mu se pridružila.

Kasnije, kad sam došla kući, saznala sam tko je Lea. I da nije bila jedina.

„Ti si mi najvažnija“, govorio je. „Ono što mi imamo, našu kemiju, nemam ni s jednom drugom. Moraš mi oprostiti'. One su sve nebitne. Uostalom, šta će ti tip kojeg niko drugi neće?“ govorio je.

Trebala sam otići, znam. To bi mi rekle prijateljice, da sam ih pitala. Ali nisam. Bilo me

sram. Pa sam šutjela. I ostala. Sve dok sam ja ta kojoj se uvijek vraća, mogu s tim živjeti, govorila sam samoj sebi. Nisam sigurna jesam li u to zbilja vjerovala.

Probudila me uporna zvonjava mobitela. Otac je bio bliži sa svojom daljnjom rodicom nego što sam isprva mislila.

„Neću ti plaćat' stan da se nalaziš s nekom barabom!“ vikao je otac.

„Nije on nikakva baraba, mi smo u ozbiljnoj vezi!“ povikala sam natrag. „Ako ti se to ne sviđa, baš me briga!“ zalupila sam slušalicu. Petar na moje riječi sneno otvori oči, ali ne kaže ništa. Protumačim to kao znak da se ne želi miješati u sukob između mene i oca.

Kasnije tog dana kaže mi dvije najopasnije riječi na svijetu: „Moramo popričat'.“

„Ne znam kako početi'...“, govori i znoji se isto kao moj otac kada mu je nelagodno.

„Nisam tija prisluškivat', al sam čuja šta si rekla ocu. Da smo mi ka' nešto ozbiljni“, kaže i broji pukotine u nelakiranom parketu.

„Kako to misliš, 'ka ozbiljni? Živimo skupa, jedemo skupa, spavamo skupa. Perem ti robu i kuvam obid...“, nisam se zaustavljala. Nisam mogla vjerovati što mi govori.

„Nemam ja tebi šta prigovoriti'. Ne radi se uopće o tome. Dapače, da malo manje radiš, bilo bi mi lakše, eto“, kaže mi. Na čelu su mu dvije duboke bore.

„Ne mogu virovat. Ne mogu jebeno virovat“, kažem mu.

„Žaj mi je ako je došlo do nesporazuma. Jebiga, nisam spreman na ozbiljnu vezu sad. Možemo jedino bit prijatelji s povlasticama, ako 'oćeš“, kaže s tračkom nade u očima.

Želim ga ozlijediti, moram obuzdavati ruke da ga ne bih počela tući.

„Kupi se iz mog stana“, kažem i prekrižim ruke na prsima. Ne mogu ga ni pogledati.

„Ema...“, govori i poseže za mnom, ali ja sam brža. Otrgnem se iz njegovog zagrljaja kao da ima zaraznu bolest.

„Imaš dva sata. Kad se vratim, bolje bi ti bilo da te nema“, kažem. Izlijećem iz kuće odjevena samo u košulju, iako je studeni. Besciljno se vozim tramvajima, tu je barem toplo. Glupača, eto što sam. Mislila sam, ako se samo dovoljno trudim, odabrat će mene. Dokazat ću mu da

sam bolja od ostalih. Ali ipak nisam bila dovoljno dobra, moje ruke nisu bile dovoljno jake da ga natjeraju da ostane. U meni odjekuje poznato ništavilo. Naravno da nisam dovoljno dobra. Moja vlastita majka napustila me s lakoćom, a kamoli netko tko nije moja krv. Odlučujem da ću od sada biti samo s momcima koji me vole više nego ja njih. Ovo je za mene previše ekstremni sport.

Kada isteknu dva, pa i tri sata, zaputim se kući, nešto mirnija. Tu zateknem Petra, koji je upravo izašao iz tuša. Ogrnut je kućnim ogrtačem, a na nogama su mu papuče. Sve njegove stvari još uvijek su na istom mjestu.

„Dobro, šta ti izvodiš? Zašto si još tu? Lipo sam ti rekla da se gubiš!“ vičem. Pokušava me umiriti, kao divljeg konja.

„Znam da si ljuta, ali čekaj, pričat ćemo...“, govori, a ja se tresem od bijesa. Mogla bih ga zadaviti, točnu tu. Jurim u sobu i tražim nož koji mi je otac poklonio. Kad se vratim, glas mi je opasno miran. „Ako se ne pokupiš van iz mog stana ovog trena, majke mi, ne odgovaram za svoje postupke.“ Petar se nasmije, ali onda ušuti kada ugleda moj izraz lica.

„Misliš da bi me bila u stanju ubost?“ kaže. Opasno mi je blizu. Osjećam njegov miris i njegov dah na svojoj koži. Oštrica dotiče njegova gola prsa. Na bijeloj koži pojavi se kapljica krvi. Stišćem nož svom snagom, želim ga zabosti ravno u njegovo srce, u njegovo hladno, mrtvo srce. Opsujem i dopuštam da mi uzme nož. Obješenjački se nasmije. Nož pada na tlo. Malo pored njega, padamo i mi. Drži mi oba zapešća iznad glave, jednom rukom. Kaplja krvi s njegove kože seli se na moju, kao da smo oboje ustrijeljeni jednim metkom, iako znam da će meni trebati dulje da zacijelim. Uz neonsko svjetlo, na prašnjavom kauču, vodimo nešto što je jako različito od ljubavi.

Kasnije, kad se probudim, već je nestao. Više nije bilo ni njegovih stvari. Ostavio mi je samo jednu košulju, onu koju sam voljela nositi po kući. Grlim je i iskupljujem naše grijehe svojim suzama.

Tog vikenda neplanirano odem kući.

„Prekinili smo“, kažem ocu bezbojnim glasom. Pored nogu su mi rasuti koferi.

„Fala bogu“, dahne otac s olakšanjem.

VRIJEME ODLUKE

„Molim vas, morate mi pomoć!“

Žena koja mi se obraća izgleda kao da nije spavala cijelu noć. Oči su joj natečene, lice crveno, a masna kosa skupljena u rep. Odjevena je u trenirku koja na gornjem dijelu ima žućkasto-narančaste mrlje. U rukama joj je dijete koje vrišti od plača.

„Gospodo, ja nisam na tom odjelu, savjetujem vam da pitate na informacijama“, govorim joj glasom za koji se nadam da zvuči blago, ali i čvrsto. Ne pomaže. Žena se slama, a na njenom licu pojavljuju se suze koje je do maloprije uspijevala zadržati. Grabi me za kutu. „Molim vas!“ ponavlja. Nije bilo druge nego je odvesti do ordinacije. Odahnula sam kad je nestala iza zatvorenih vrata.

Takvi slučajevi nagrizzali su moju vlastitu (ne)spremnost za majčinstvo. Što ako se i ja, jednom kad budem imala dijete, pretvorim u onu ženu, prljavu i uplakanu, čiji je jedan jedini prioritet i svrha na ovom svijetu sreća i zdravlje potomka? Mogu li to prihvatiti? Nisam sigurna. Možda je najbolje da se ne istrčavam. Možda moje tijelo naprosto ne može iznijeti trudnoću. Moje mršavo, dječjačko tijelo, uglato i špicasto, daleko od ženstvenog ideala. Ponekad, dok se tuširam, promatram svoju kožu i po njoj prelazim rukama. Nastojim zamisliti da se proširi i zaobli, ali ne uspijevam. To mi se čini apsurdno, nevjerovatno, iako znam da nema prirodnije stvari. Da, lako je moguće da uopće ne mogu imati dijete. Na tu pomisao preplavi me stanovito olakšanje. Možda je odluka već donesena za mene. Zar to ne bi bilo najbolje?

U pauzi pijem kavu s Laurom. Ovo ne izgleda toliko teško, mislim dok je gledam kako stavlja Cvitu u kolica. Ovo je znatno drugačija slika majčinstva od one zastrašujuće žene koja me zaskočila ranije. Laura izgleda kao rođena za tu ulogu. Savršena majka, blaga i beskrajno strpljiva, svježe oprane kose. Oduvijek sam joj zavidjela na njenoj kosi koja joj je padala sve do polovice leđa, poput valova obasjanih suncem. Cvita spava, savršeno dijete za savršenu majku, usta su joj poput trešnje, a kosa zlaćano paperje.

„Di je Bartul?“ pitam je. „Čuva ga tata“, kaže, a ja se nasmiješim. Drago mi je što oboje djece Zorana zovu tatom, iako je samo Cvita njegova biološka kći. Laura je zaslužila malo mira, barem sada, nakon svega.

A ti, što si ti zaslužila, oglasi se tami crni glas, duboko u meni.

Dok se vraćam kući, posvuda viđam majke i bake kako guraju kolica. Pitam se gdje su muškarci. Marko ne bi bio takav, on ne bi sve prepustio meni. Ali Marko je na brodu pola vremena. Uz najbolju volju, na tebe će pasti najveći dio posla. Da barem imam majku s kojom bih mogla popričati, koja bi saslušala moje sumnje i rekla mi da ne pričam gluposti. Koja bi rekla: ne budali, sve se to da, ja ću ti pričuvati dijete kad god bude potrebno. Ali moja majka je daleko. Ne mari ni za svoje dijete, a kamoli za unuče. Kako ćeš ti biti nečija majka, kada ne znaš što to znači? Vlastita majka te napustila, podsmjehivao mi se glas. Prošli su me srsi, jer je upravo to bio moj najveći strah. Postoji toliko načina na koji se djetetova psiha može nepovratno uništiti, i to bez prevelikog truda i namjere. Djeca prezaposlenih roditelja koji nemaju za njih vremena, odgojne metode iz nekog drugog vremena, rečenice izrečene u afektu nakon dugog napornog dana. Riječi se urezuju u djecu i oblikuju ih u nešto drugo od onoga što su trebali postati, stvaraju skulpture podložne rasipanju na najlakši dodir. Ja to dobro znam.

Prije nego što stignem kući, svratim u kvartovski dućan kupiti nekoliko sitnica koje mi nedostaju za večeru. Dok čekam red na blagajni, odjekne vrisak od kojeg mi se sledi krv u žilama.

„Neeeeću jogurt, ‘oću slajuuu!“ vrištao je dječak kojem su mogle biti najviše četiri godine. Bacio se na tlo i lupao nogama i rukama. S užasom sam promatrala kako tim istim rukama trlja oči, a malo potom ih i stavlja u usta. Medicinski radnik u meni poželi pritrčati mu s gelom za dezinfekciju, ali se ipak prisilim da ostanem na mjestu. Svi se prave da ne vide i ne čuju. Majka djeteta je umorna, vuče ga za ruku i prijeti. Pitam se zašto ga nije nekome ostavila dok ide u nabavu namirnica, a onda mi sine da možda nema kome. Možda je i njoj muž pomorac. Na kraju kaže, poražena: „Ako se odma’ dignesh i prestaneš cmoljit, kupit ću ti prokleti sladoled. Pa neka ti svi zubi ispadnu prije puberteta, baš me briga.“ Dječak smjesta ustane. Ostali kupci izgledaju kao da im je laknulo. Djetetovi vriskovi još dugo odzvanjaju u mojoj glavi.

Da Marko i ja odlučimo imati dijete, ono bi neizbježno unijelo kaos u naš svijet. Ne želeći, postalo bi centar našeg svemira, oko kojeg se trebamo okretati ili propasti. Nisam sigurna jesam li osoba koja može izdržati takvo nešto. Previše sam sebična. Volim dugo spavati vikendima, putovati s Markom kada mogu, volim izaći iz kuće i ne razmišljati kome ću ostaviti dijete na čuvanje. Svako dijete svom roditelju treba biti prioritet. A što kad ga još nema?

U liftu čitam novine. Osim novih slučajeva crne kronike, drugih novosti nema. Država i dalje propada, polako ali sigurno.

Želiš li stvarno imati dijete u ovoj državi, u ovom svijetu? Da ga truju pričama o ratu koji je prestao prije trideset godina, da ga uče da pogne glavu i uklopi se, pod cijenu izopćenosti iz društva? Da ga nauče da je jedino bitno „snaći se“ u životu, bez obzira na posljedice? U redu, čak i da odgojem Marko i ja uspijemo neutralizirati taj utjecaj, što s onim još bitnijim, gorućim pitanjima klime i opstanka planeta? Je li sebično roditi dijete u svijetu koji je pred potpunim kolapsom? Što ako ga, za trideset godina, budem gledala gladnog, žednog, u svijetu koji se raspada? Je li bolje poštedjeti ga takvog života? Koliko sretnih godina mogu opravdati buduću neizbježnu patnju?

Marko je kod kuće. Obožavam ove dane kad je tu, kada me ne dočeka mrtvilo praznog stana. Vadim namirnice za večeru koju ćemo zajedno spremati.

„Triba si to vidit, mali je skroz poludija. Sve zato šta mu se nije tilo kupit sladoled.“

„Kad mi budemo imali dite, morat ćemo ga naučit da to ne radi“, kaže on, smije se i odmahuje glavom. Pravim se da nisam prestravljena onim što čujem. Ne „ako“, već „kad“.

„Jesam li šta krivo reka?“ pita kad vidi moj izraz lica.

„Ma nisi, šta ti je. Samo sam malo umorna“, kažem i tjeram se na osmijeh, univerzalni znak da ne želim nastaviti razgovor o toj temi. Znam da ćemo uskoro morati donijeti odluku. Odgađala sam je koliko god sam mogla, ali vrijeme mi ističe.

Istina je da nisam sigurna jesam li spremna biti nečija majka. Ako nisi sad spremna, nećeš bit nikad, opet se javio glas u mojoj glavi. Duboko udahnem i nastojim svesti svoj život na proste faktore, pristupiti mu kirurški precizno. Računica mi ne ide u korist. Nemam nikakav realni razlog zašto ne bih imala dijete. U braku sam, završila sam fakultet, radim, doduše još ne za stalno, ali Markova plaća je više nego dovoljna za sve naše potrebe. Sretni smo. Odakle onda ovaj strahoviti otpor u meni?

Možda baš zbog toga što smo sretni.

Navečer odlazim ocu u posjet. On, koji je izgledao isto od mog rođenja do mojih kasnih dvadesetih godina, u posljednje vrijeme kao da je ubrzano počeo stariti. Pitam ga kako provodi dane, a on sliježe ramenima. „Po staračku, šta ću“, govori mi. „Kad nećeš da mi dovedeš štagod za čuvat“, namigne mi, a ja prevrnem očima. Znam da bi bio odličan djed,

onaj koji izrađuje igračke od drva i vodi unuka u duge šetnje u prirodi. Dao bi mu male alate i učio ga graditi dvorac u pijesku. Zajedno bi izrađivali božićne ukrase i razne druge sitnice, baš kao što smo nas dvoje radili dok sam bila mala. Mogu li ocu oduzeti priliku da postane djed, a Marku da postane otac?

Prije spavanja, obznanim svoju odluku Marku, koji me radosno grli. Uzbuden je, a meni je drago zbog njega. Idućeg dana bacam kontracepcijske pilule u smeće. Neka svemir odluči.

Test pokaže plus već idućeg mjeseca. Dok ga gledam, osjećam se prazna i sama, iako znam da tek sad više nikada neću biti sama.

RASKRIŽJE

„Ostani na cesti“, mrmļjam sebi u bradu. Držim volan grčevitim stiskom, kao da je uže koje me drži iznad provalije. Bilo bi tako lako, skrenuti lijevo ili desno, odvesti se ravno u zid ili sletjeti u more. Tragična nesreća, ljudi bi govorili. Stavili bi u novine našu sliku, možda onu od prije nekoliko dana, s Dujinog prvog rođendana. Sve bi bilo gotovo.

Duje zaplače. Shvatim da sam nehotice ubrzala pa se prisilim da usporim. „Odveli smo tatu na brod“, nastojim da mi glas bude vedar. „Sad smo sami, ti i ja.“ Pogledam u retrovizor. Dujina sjedalica okrenuta je na suprotnu stranu pa mu ne mogu vidjeti lice. Plač se pojača.

Parkiram ispred kuće, a ruke mi se tresu dok vadim Duju iz sjedalice. Napokon je zaspao. Svakog dana, borim se s mučnim osjećajem da život koji vodim nije moj vlastiti. Gledam svog usnulog sina i zamišļjam kako bi sve bilo jednostavno kad se jednoga dana njegova prsa više ne bi podizala tako ujednačeno kao sad, kada bi bila mirna kao površina mora, da isplivam na slobodu i udahnem punim plućima. Kako bi bilo divno da može jednostavno nestati. Ili on ili ja. Odmah se zgrozim nad vlastitim mislima. Kakva sam ja to majka? Trudim se, zbilja se trudim. Kupujem didaktičke igračke i organske kašice, a pored uzglavlja mi je hrpa knjiga o odgoju djece. Ali ni u jednoj ne piše kako vratiti vrijeme.

Krenem pripremati doručak. Duji zobenu kašu s jogurtom, sebi kavu, crnu. To je moj eliksir života, a jedini dodatak koji trebam je tišina. U svakom gutļaju kave progutam po jednu nadu da će se moj život ikada promijeniti. U takvim trenucima, razmišļjam o njemu. Petru. Ne plaćem za njim svaki dan. Samo ponekad, kad ispeglam svu odjeću i složim sve posude, nahranim dijete, i ostanem sama sa svojom tišinom. Onda uživam u svom najvećem tajnom zadovoljstvu: tuzi. Otpakiram je kao finu crnu čokoladu i premećem po jeziku, a slatka gorčina se topi i sļijeva niz moje grlo.

Pogled mi pada na cvijeće koje mi je Marko kupio prije koji dan. „Nešto za bebu i nešto za mamu“, rekao je. Još uvijek protrnem svaki put kada me netko nazove „mama“. Ja imam svoje ime. Ja sam Ema Tokić. Ali više me nitko tako ne zove. Sada sam u očima svijeta Dujina Mama. Imam i brojna druga lica. Ja sam supruga. Kućanica. Medicinska sestra, iako trenutno ne radim. Žene u meni ponekad su dobre prijateljice, brinu se jedna za drugu i rade za opću dobrobit. Nekad se posvađaju pa jedna drugoj oduzmu pravo glasa. Ja sam najvažnija, vrište, ponekad istovremeno. Dok se one prepiru, ja živim zaleđena osmijeha, kao

da ih ne čujem. Zahvaljujući Marku, imamo sve što nam treba, i više od toga. Ali ne smiješ mu reći sve. Da zna koliko ti je duša prljava, kakve misli imaš, sigurno bi te ostavio. Zato šutim. Pa ipak, nekad se pitam vidi li kroz moju krinku. Učini mi se da je maska spala, kada sam osobito umorna, kada Duje iscrpi sve moje zalihe snage. Tada se nemam snage pretvarati. Da, možda nešto naslućuje. Ali ne kaže ništa.

Dujinim rođenjem sve se promijenilo. Satima sam gledala svoje tijelo u ogledalu, tijelo koje je nekada bilo poput dječakog. U trudnoći se zaoblilo, raslo u svim smjerovima i time nepobitno dokazalo svoju žensku prirodu, koliko god sam nekad u nju sumnjala. Napokon će se sve isplatiti, napokon će nešto dati viši smisao našim životima i odagnati sve dvojbe, mislila sam. Ali kada je Duje prokrčio svoj put u svijet, sav krvav i vrišteći iz petnih žila, nisam osjetila bezuvjetnu majčinsku ljubav o kojoj su svi pričali. Osjetila sam samo zahvalnost što su bolovi napokon prestali i što sam obavila svoju dužnost, kao i suosjećanje za ovo izmučeno, sitno stvorenje sa snažnim glasom. Tada sam prvi put čula još jedan glas koji je postao moj stalni pratitelj. Tiho je šaptao: gotovo je, obavila si svoje, sada možeš i umrijeti. Zadovoljno sam sklopila oči u očekivanju brze, filmske smrti, ali ona nije dolazila, a Duje je i dalje vrištao. Toliko čvrsto se držao za život, svoj život, moj život, da mi nije ostavio izbor. Trebalo je živjeti.

Dan nakon Markovog odlaska upisala sam Duju u jaslice. „On je još tako malen“, govorio je Marko. Zavidjela sam mu na mogućnosti da naprosto ode, da se druži s ljudima, da prespava Dujin plač, da se tušira koliko god dugo želi. Ja nisam imala taj luksuz. Uostalom, Duje je navršio godinu dana. Vrijeme je da potražim nekakav posao. Nedostaje mi posao. Nedostaju mi ljudi, i osjećaj da mogu samo izaći, proći kroz vrata i ne razmišljati. U trgovinu, na poštu, kod prijateljice. Bilo gdje. Posao je prvi korak. To nije pravi razlog zbog kojeg ovo radiš, začujem poznati glas u vlastitom umu. Samo želiš pobjeći. Kakva si ti to majka? Prije Duje, moj dom bio je moje utočište. Sada se ono pretvorilo u ratište. Svaki dan vodim utrku s vremenom. Hoću li se stići istuširati prije nego što se Duje opet probudi? Hoću li uspjeti progutati doručak prije nego što on bude zahtijevao ponovno hranjenje i mijenjanje? Život se sve više ubrzavao, a meni su otkazivale kočnice.

Duje je plakao satima bez prestanka, crvena lica u očajnom grču, a ja sam plakala s njim. Nekada, dok je vrištao, samo bih ga ostavila i otišla u hodnik. Možda bi mu bilo bolje bez mene. Možda bi netko drugi znao što učiniti. Ali nisam otišla. Vratila sam se i uzela ga u naručje. „Jadno moje dijete“, ljuljala sam ga. „Imaš stvarno blesavu mamu.“ Duje se nasmijao, a ja sam mu uzvratila kroz suze. Uvijek bi me razoružao njegov osmijeh. Dok sam

ga gledala, razmišljala sam o svojoj majci i pitala se kako je moguće da netko ostavi vlastito dijete. Ja moram biti bolja od nje, odlučim. Ali teško je istovremeno biti majka svome djetetu i samoj sebi.

Ostavljam Duju u jaslicama i vratim se u praznu kuću. Tišina mi zvuči pogrešno. Prijeteće. To si htjela cijelo vrijeme, rekao je glas. Biti sama. Ali odakle onda ovaj nemir, kada je Duje u nečijim tuđim rukama?

Uhvatim svoj odraz u ogledalu. Izbežumljena, u staroj Markovoj trenirki, koja je na sebi sadrži cijeli spektar bebinih izlučevina. Jedva suspregnem grimasu gađenja. Vidi u što si se pretvorila, a zašto? Više nikada nećeš biti vitka i poželjna. Je li bilo vrijedno toga? Glas me nije ostavljao na miru.

Upalim kompjuter i bezvoljno listam po društvenim mrežama. Odavno nisam imala ovoliko vremena za sebe. Gledam svoju profilnu sliku – zadnji put sam ju promijenila prije dvije godine. Naišla sam na fotografiju od prije nekoliko godina, kad sam s Laurom, Ritom i Tenom bila na Santoriniju. Bile smo mlade, vitke i preplanule. Kad si zadnji put bila ovoliko sretna? Stavim tu sliku za sliku profila. Krenu lajkovi. To više nisi ti, rekao je glasić u mojoj glavi. Da znaju kako sad izgledaš, nitko te ne bi ni pogledao.

Imam brojne notifikacije, ali i jednu poruku. Srce mi stane kad vidim od koga je. „Ej, kako si? Odavno se nismo čuli“, piše. Petar. Moja ljubav s faksa. Jedini moj veći neprijatelj od sebe same. Riječi koje je napisao zvuče bezazleno, ali ja znam koja je prava poruka. Ništa u vezi nas nije nevino.

Ja sam bila njegova konstanta u moru drugih žena. S njima je išao po kafićima i restoranima, a ja sam bila „cimerica“. Znala sam sve o njima, a one o meni nisu znale ništa. Ostajala sam vječno druga, čak i kada prvo mjesto nije bilo popunjeno.

Traži da se nađemo. Kad bih ga samo mogla vidjeti, možda bi mi se razjasnila ova magla u glavi. Možda bih tada znala da nisam pogriješila kad sam odlučila ostaviti ga u prošlosti i započeti novi život s Markom. Na koncu pristanem, ne znajući na što pristajem. Ionako ne vjerujem da ću zaista otići.

Ovih dana, u Petru najviše volim to što je moj stalni razlog za plakanje. Moja štaka kada suze zapinju, moj emocionalni laksativ. Plakati za starim ljubavima je društveno prihvatljivo. Plakati kada imaš naizgled savršen život, muža, dijete, je sramotno. Nalazim morbidno olakšanje u činjenici da barem zbog nečega uvijek imam pravo plakati.

Čujem poznate zvukove. Duje se probudio. Njegov krevet okružen je igračkama. Najdraži mu je prugasti tigar koji sada leži na podu. Podignem ga i vratim u kolijevku, a tigar zareži na mene. Brani ga, od mene. Od svega što bih mu mogla učiniti. Ustuknem kao da sam se opekla. Uzmem Duju u naručje i ljuljam ga brzim pokretima, očiju prikovanih za kolijevku. Tigar se opet umiri.

Dogovorili smo se da ćemo se naći na starom mjestu, koje je dovoljno daleko od moje kuće da ne potakne ogovaranja. Uostalom, idem samo popiti kavu. Samo ti to sebi govori, začuje glas. Zašto si onda satima birala što ćeš obući? Duje vrišti. „Ušuti!“ zaderem se. Nisam sigurna kome se obraćam. Duje me zbunjeno gleda. „Ne ti, dušo“, osmijehnem mu se.

Nastojim staviti naušnice drhtavim rukama. Ne uspijevam, pa opusjem i bacam ih natrag u kutiju. „Mama je samo malo nervozna.“

Ostavljam Duju u jaslicama. Ne mogu mu pogledati u oči dok odljepljujem grčevite ručice sa svoje majice. „Mama će se brzo vratiti“, govorim mu, a vlastiti glas mi zvuči lažno i šuplje. Izađem prije nego što se stignem predomisliti, iako mi se želudac stisnuo u čvor.

Jednu ulicu prije mjesta sastanka, zazvoni mi mobitel.

Sigurno je Petar. Ipak me ne želi vidjeti.

„Samo smo se na tren okrenuli“, govori glas s druge strane linije. „Nismo znali da može sam izaći iz ogradice.“

Kiša koja pada na sivi asfalt nikada mi se nije činila toliko jasna. Cijeli svijet poprimi oštrije rubove. Krv kako mi zuji u ušima.

„Stižem odmah“, kažem ja, Dujina mama.

KRIVNJA

Ovo mi je kazna, mislila sam. Kazna što sam se čula s Petrom. Kazna što isprva nisam željela postati majka, kazna za sve propuste koje sam napravila otkako je rođen. Više nije bilo natrag.

„Baš nije imao sreće“, rekla je pedijatrica, žena toplih smeđih očiju i majčinskog smješka. Na njenom stolu nalazila se uokvirena fotografija četvero djece.

„Djeca te dobi obično su otporna na sve“, rekla je, „Kao da su od gume.“ A meni nije preostalo ništa nego se složiti s njom. Nije imao sreće.

Putem do kuće zamišljam koliko bi Dujin život bio ljepši da se rodio u obitelji svoje liječnice.

Kad ga stavim u kolijevku, diže ručice i buni se. Nije naviknuo spavati u ovo doba. Upravo je počeo sam stajati i učiti hodati, a sada je opet sputan i osuđen na mirovanje. Sada ga barem mogu ostaviti na jednom mjestu i ne brinuti se hoće li izaći.

Kada napokon zaspe, iscrpljen od vlastite ljutnje, koristim priliku da nazovem Marka. Dok plovi po Sredozemlju, ispričam mu što se dogodilo što sam obazrivije mogla. Bijesan je.

„Ne mogu virovat da se to može dogodit’. Ja ne znam u šta su gledale. Nije to kumpir, to je dite“, govori i ne prestaje, a ja kimam glavom i prešućujem svoju krivnju.

„Najbolje bi bilo da ga makneš od tu. Ko nam jamči da se idući put neće dogodit’ još nešto gore?“ govori, a meni se automatski spušta tjelesna temperatura.

„Ma šta bi bilo, nemoj sad pretjerivat’...“, nastojim ga smiriti, ali bez uspjeha.

„Ja pretjerujem? Šta ako gurne vlažni prstić u utičnicu? Ako, ne znam, povuče na sebe ormar? Ne bi to sebi moga nikad oprostiti“, kaže mi, a ja shvaćam da je bitka unaprijed izgubljena.

„Ni ja“, kažem.

Idućeg dana ispisujem Duju iz jaslica. „Događa se“, kažem kratko na dugo i zamorno ispričavanje teta u vrtiću. Duje je tužan dok ga odvodim, pruža ruke prema teti koja se za njega najčešće brinula. Srce mi se smanji za još jedan broj.

„Dobar dan, zovem vas sa zavoda za zapošljavanje...“, kaže ženski glas. Nudi mi posao, koji sam prisiljena odbiti prije nego što sam čula pojedinosti. „Stvarno mi je žao“, kažem ženi s druge strane linije i zbilja to mislim. Osjećam se kao zatočenica. Gledam Dujinu malu nogu u gipsu, koji će skinuti za dva tjedna. A kad ću ja moći skinuti svoj?

Te noći sam ih prvi put sanjala. Policajce, naoružane do zuba. Nešto su tražili, ali nisam znala što. Okružili su neku kuću. Dok su se približavali, shvatila sam da je to moja kuća. Razvalili su mi ulazna vrata udarcem noge i u mene uperili pištolj.

Ostavi dijete i idi, govorili su. A ja sam potrčala. Trčala sam daleko, noge su mi odjednom bile lagane, gravitacija se isključila, pored mene su prolazili gradovi, polja i nestale civilizacije. Tek kada sam došla do obale mora, osvrnula sam se u užasu. Jer tada sam se sjetila da je Duje ostao daleko, prepušten na milost i nemilost neznana.

Nakon toga, bojala sam se sklopiti oči.

Idućeg jutra, dok sam se umivala, dogodilo se nešto neobično. U ogledalu, moje lice polako se pretvorilo u lice moje majke. Umjesto moje isturene brade, sad je tu bila njena zaobljena, umjesto mog zašiljenog nosa pojavio se njen pravilni. Pogledala sam samu sebe u oči i vidjela nekog drugog. Lice moje majke pretvorilo se u baku, dobilo bore i vječno namrgođen izraz. Poručuje mi da stisnem zube i istrpim, kao da radim išta drugo.

Laura me došla posjetiti. „Zašto su sva ogledala u kući prekrivena?“ pitala me. „Al’ se bojiš kilograma nakon poroda? Ti bar nikad s tim nisi imala problema. Ka’ cura si“, nasmijala se i odmjerila me, a ja sam prešutjela da se tako i osjećam, moje tijelo shvaća moju nespremnost na obline koje neizbježno dolaze s trudnoćom i spremno ih se rješava u najkraćem roku. Promrmljala sam nešto o tome kako mi smeta sunce, a ona mi je namignula, kao da želi reći da je moja tajna sigurna s njom. Nitko nikada neće saznati kako se osjećam. Ni Marko, ni moj otac, ni moje prijateljice. Ne, čak ni njima ne mogu to reći. Ne zbog toga što bi me osuđivale – znam da ne bi. One bi mi željele pomoći, a ja za njihovu pomoć nisam imala snage. Samo mi fali da moram još i njih tješiti. Ne, bolje je ovako.

Pričale smo o svakodnevicu, o ljudima koje poznajemo, o vijestima. Taj razgovor od mene je zahtijevao užasan napor. S olakšanjem sam dočekala njen odlazak. Isprala sam ga grižnjom savjesti, kao da je gorka rakija nakon jela.

Dani su se stopili u jedan beskonačni trenutak. Presvlačenje, kuhanje, hranjenje, pranje. Nisam znala gdje Duje prestaje, a ja počinjem. Nisam znala ni ima li me još, negdje u kutu,

gotovo neprimjetna, zakopana ispod hrpe prljavog rublja koja nikako da se smanji. Dan ili noć, nije mi više bilo važno. Svaka rutina koju sam postavila s Dujom otišla je kroz prozor nakon njegove ozljede. Sada je opet želio jesti svakih dva sata i dulje od toga nije spavao. Postalo mi ga je sve teže podizati iz kolijevke. Nisam znala je li to zbog toga što je narastao ili zbog toga što sam ja oslabila. Vjerojatno oboje. Dio mene živio je život, borio se sa svakodnevicom, a drugi dio ga je promatrao iz velike daljine i pitao se dokle. Duje je napokon skinuo gips. Sad će sve biti dobro, mislila sam. Polako ću podignuti glavu iznad vode i opet početi disati. Ali tada su se pojavili oni. Isprva sam mislila da opet sanjam, ali bila sam budna. Čim su me opazili, sakrili su se iza stabala, ali ja sam znala da su još tu, policajci iz mojih snova. Odmah sam podignula Duju i stala ga grozničavo tresti. Pobunio se i zaplakao. „Ššš, nemoj plakat, mama je tu. Sve će bit' dobro. Neću dozvolit' da mi te itko oduzme“, tepala sam mu.

„Čujete li?“ proderala sam se u smjeru prozora. Nadala sam se da će policajci to shvatiti kao upozorenje. Prozrela sam ih. Nisam znala tko ih je na mene nahuškao, ali znala sam zašto su tu. Da mi uzmu Duju. Da me kazne, jer nisam bila dobra majka.

Počela sam spavati još manje nego inače. Prisiljavala bih se da ostanem budna, jer tko zna što bi se moglo dogoditi ako zaspim? Policajci bi mogli provaliti u kuću i odnijeti Duju. Nisam mogla to riskirati.

Nikome više ne vjerujem. Svi su protiv mene, znam to. Dok pričam s Markom, glumim da je sve u redu.

„Izgledaš umorno“, kaže mi. Odmahnem rukom. „Duje se još nije vratija na svoj raspored. Dobro smo mi, ne brini“, kažem. To ga malo umiri. Pitam se je li on pozvao policajce da me motre. Protivio se jaslicama od početka, a ja sam inzistirala. Možda je odlučio uzeti stvari u svoje ruke. Sigurno mi više ne vjeruje. Donekle ga i razumijem. Samo mi je žao što je daleko, predaleko da mu sve objasnim kako treba.

Probudi me zvuk helikoptera. Što ako su to opet vojnici? Što ako su sada doveli pojačanje? Sigurno se spremaju za napad. Moram pobjeći, spasiti ga, spasiti svoje dijete. Dok ga stavljam u autosjedalicu, ruke mi se tresu. „Mama te puno voli“, kažem mu. On me zbunjeno gleda. Čak i ako ne razumije moje riječi, znam da razumije moje lice, koje se pretvorilo u strah.

Ne znam gdje ću, odlazim kod oca. Vozim zaobilaznim putem, da bih se otresla svih koji me

možda slijede. Čovjek nikad ne može biti dovoljno oprezan. Kad me vidi, uplašenu i crvenih očiju, otac stisne usne u čvrstu crtu.

„Ima li mista za nas dvoje?“ kažem slabašno.

„Šta je bilo?“ pita me, a ja mu sve objašnjavam. Dok me sluša, oči mu postaju sve tužnije.

„Marko te ne tuče, nije ženskar, ne kocka. Tebi i malome je sve omogućija. Ne znam odakle ti te fantazije u glavi, ali šta se prije toga okaniš to bolje“, govori mi, a meni srce polako gubi boju, kao da ga ispirem, od crvene postaje blijedoružičasto, a onda na kraju i sivo. Usahlo. Nitko me ne razumije.

„Najbolje bi ti bilo da malo staneš i dobro razmisliš prije nego šta doneseš neku odluku koju ćeš požalit'. Odmori se, vidit ćeš da će ti se razbistrit' glava. Ja ću pričuvat' malog“, kaže, uzme Duju i počne mu zaljubljeno tepati. Duje oduševljeno odgovara djedu. Popuštam i odlazim na kat.

Bjesomučno šetam po sobi, kao zvijer u kavezu. Približim se prozoru. Dan je sunčan i vedar, jedan od onih rijetkih savršenih dana, kada se može učiniti bilo što. Na susjednim terasama suši se bijela roba. Baka mi je uvijek govorila da je bura najbolje vrijeme za pranje rublja. „Po njoj se čisti i kuća i duša“, govorila bi kada bi zapuhalo. Gledam svježe oprano rublje i plahte, trepere na vjetru kao bijele zastave. U daljini vidim more. Zavodljivo svjetluca, mami me da mu se približim. Moja noćna mora uvijek je završavala s pogledom na more.

Jedini način da Duje bude siguran je da bude daleko od mene. Sve ima smisla. Ako umrem u snu, umirem li i u stvarnom životu? U pozadini začujem Dujin plač. Do mene dopire iz velike daljine, kao da je u nekom drugom svemiru. Više se ne bojim. Penjem se na ogradu. Lagana sam kao ptica, moje tijelo opet je dječaćko, tanko, lepršavo. Zatvaram oči i ispružim ruke. U mislima mi bljesne slika moje ptice, one koja nije htjela poletjeti iako su vrata krletke bila otvorena. Nije shvaćala da je slobodna. Kao što to o meni nisu shvaćali oni koji su me pokušavali zaštititi. Marko, moj otac, moje prijateljice. Više me ništa ne sputava, vrata su širom otvorena. Sada će svi vidjeti da i ja mogu letjeti.

RITA

KAMELEONKA

Kad mi je bilo devet godina, odlučila sam postati katolkinja. Moji roditelji ateisti bili su zbunjeni tim naglim otkrićem vjere, sve dok nisu shvatili da je razlog mog obraćenja zgodan mladi svećenik koji drži vjeronauk za prvopričesnike. Mislim da im je malo laknulo kad su me pročitali.

Fra Stipe nije bio iste sreće. Stalno sam ga čekala iza predavanja s najrazličitijim pitanjima o životu i vjeri.

„Fra Stipe, je l' istina da se vjeroučitelji ne smiju ženit'?" pitala sam ga jednom. On je podignuo obrve. Divne, savršene obrve koje su uokvirile njegovo pravilno lice.

„Svećenici se ne smiju ženit', a vjeroučitelji mogu“, reče.

„A koji ste vi?“ upitam bez daha.

„Ja sam svećenik“, odgovori blago.

„Ah.“ U jednu riječ stalo je sve moje razočaranje. Navečer sam plakala sve dok nisam zaspala.

U drugom razredu srednje zaljubila sam se preko ušiju u visokog i šutljivog maturanta. Nije postojao način da mu se približim, ali sam saznala da ide na tečaj njemačkog jezika.

„Upisat ću njemački!“ rekla sam svojimama doma. S obzirom da je to djelovalo kao razuman ulog u moju budućnost, nisu mi mogli prigovarati.

Išla sam na tečaj godinu dana i postala stručnjak u rupici koja mu se pojavljivala u obrazima kad bi se nasmijao, za razliku od njemačkog, na kojem se nisam makla dalje od ajnc-cvaj-draj.

Ljeto nakon mature radila sam u kafiću na plaži. Tu sam upoznala Pedra. Kafić, koji se nakon zalaska pretvarao u klub, bio je pun kao svake subote, a ja sam se jedva probijala noseći pladanj s koktelima. U jednom trenu, zapela sam na krhotinu na podu i cijeli pladanj sasula na njegovu šarenu košulju. „Sorry!“ ispričavala sam mu se u panici, a on se smijao. „You're bleeding“, rekao mi je na mekanom, južnoameričkom engleskom i pokazao na moje krvavo stopalo. Bez imalo razmišljanja, podignuo me je i odnio na kauč. Pepeljuga je

pogriješila, nije bila stvar u cipeli već u staklu.

Nakon ljeta, prijavila sam se za volontiranje u Brazilu. Zimu sam provela na krivoj polutci, što je značilo da sam nekoliko mjeseci živjela u vječnom ljetu. Preko dana sam radila u hostelu, a večeri sam provodila s Pedrom. Radili smo empanade, odlazili u klubove i putovali. Pocrnjela sam i počela nositi okrugle naušnice i cipele na platformu, tako da sam izdaleka skoro mogla proći pod Brazilku. Pričali smo satima, sve dok nam nije ponestalo tema, što se dogodilo ranije nego što sam se nadala. Rekao je da ide vani s prijateljima, a idućeg jutra je umjesto pozdrava rekao „oprosti“.

„Jednostavno smo prerazličiti“, rekao je. Prešutjela sam da ga to ranije nije smetalo. Naši problemi počeli su onog trena kad sam mu postala slična.

Vratila sam se kući, odlučna u namjeri da ovog puta nađem nekog lokalca. Roko je bio prijatelj prijatelja. Volio je brodove, pecanje i bijelo vino. Satima smo ležali na njegovom brodu zavezanom na molu i pričali o životu. Mislila sam da sam proniknula u tajnu svemira, naučila sam voljeti bijelo vino iz tetrapaka i dalmatinske hitove.

Jednom su na nas nabasali neki njegovi prijatelji.

„Ko je mala?“ pitali su ga. Nasmijao se i oborio pogled.

„Prijateljica“, rekao je.

Kasno sam shvatila zbog čega je imao toliko ženskih prijatelja. Roko je bio kao vječno usidreni brod, pun potencijala, ali nespreman otisnuti se od obale.

Očajnički mi je trebala nekakva struktura u životu. Zaposlila sam se u trgovini i upisala u teretanu, skupa s Emom i Laurom. Po prvi put od srednje škole, dan mi je bio isplaniran od jutra do večeri. U teretani sam upoznala Juru. Pomogao mi je staviti utege, ispostavilo se, i u doslovnom i u metaforičkom smislu. Pozvao me kući i umjesto vina mi napravio smoothie od wheya i šumskog voća. Ocrtavala sam trokut njegovih leđa i mišića na njegovim prsima koji bi se napeli na zapovijed. Ali to mi nije bilo dovoljno.

„Zašto uvijek moraš bit' u vezi? Zašto sve mora imat svoje ime?“ uzvraćao je protupitanjem na moje stalno zapitkivanje. Dala sam sve od sebe da postanem osoba koju će željeti zadržati, da se zaljubi barem u slutnju samog sebe u meni, ali ni to nije bilo dovoljno. Željela sam da me njegova snaga drži na tlu, da definiram samu sebe i nas, ali uporno je odljepljivao moj grčevit stisak.

„Ja stvarno ne znam zašto ti sad plačeš“, rekao je, a ja sam znala da mu ne mogu objasniti, plakala sam zbog svijeta, zbog prošlosti i budućnosti. Vidjela sam sve odjednom, a on nije vidio ni ono što je ispred njega.

„Ja tebi nisam niti drag ka' osoba. Nekad mi se čini da si tu samo jer sam ti zgodan“, rekao mi je na kraju, kad više nismo birali udarce.

„Ne, bila sam s tobom unatoč tome“, odgovorila sam i otišla.

Postojala je samo jedna osoba koja me je uvijek bila spremna saslušati. Gdje god bile, Tena i ja čule smo se svaki dan. Zvale smo to našim „virtualnim kavama“. Svaka bi skuhalo po šalicu kave i ispijale bi je zajedno, dok smo se gledale na ekranu.

„Pusti druge, šta ti želiš?“ pitala me Tena, moj glas razuma.

„Ne znam“, slegnem ramenima.

„U tome i je problem. Ne možeš se cili život samo prilagođavat' drugima.“

Bila je u pravu, ali lako je njoj govoriti. Ne zna kako je probuditi se i biti prazna. Otkako se odselila, Tena je živjela za svoj posao. Znala je što želi i bila je dovoljno hrabra da to i postigne. Divila sam joj se. Nije bila tip osobe koja će putovati samo da bi putovala, tražiti sebe po aerodromima i u rukama neznanih. Ili je možda samo imala tu sreću da je sebe našla odmah pri prvom pokušaju. Ja, s druge strane, što više putujem, čini mi se da sam sve dalje od cilja. Tražim ljude koji znaju tko su i što žele, da ne moram sama smišljati odgovor na to pitanje. Razumijem sve osim same sebe i dobivam nagradu za najbolju sporednu ulogu u vlastitom životu.

„Samo budi ono što jesi“, kaže mi Tena. Što to uopće znači? Kako znam tko sam? Znači li to da prihvaćam sva svoja ograničenja i ne radim na tome da ih popravim, samo zbog toga jer sam „ja takva“? Je li to odustajanje od same sebe? Kimnem i otpijem gutljaj kave. „To je lakše reć' nego napraviti“, kažem.

„Miruj malo, šta ti ode fali?“ kaže mi mama kad su me opet zasvrbjela stopala. Kad sam joj prvi put rekla da želim putovati, pogledala me kao da su mi odjednom izrasle dvije glave. Shvaćala sam zašto, ali svejedno me živciralo što joj je trebalo toliko dugo da se na to privikne.

„Fali mi zraka“, kažem joj.

Moj grad je voda stajaćica, ako ostanem tu duže pretvorit ću se u žabu, kreketat ću o svim stvarima koje nisu dobre a da se ne pomaknem iz svoje bare. Moram se trgnuti, dok me živo blato ne povuče u polaganu, mučnu smrt.

Magnus je u moj grad došao poslom. Tijelo mu je bilo prekriveno tetovažama, a smijao se šire i iskrenije nego itko koga sam do tada upoznala. Htjela sam da me povede u zemlju gdje se ljudi još uvijek smiju, negdje gdje svakodnevica nije toliko učmala i puna gorčine kao ovdje. Ispostavilo se da je u Norveškoj bilo puno ljudi koji su sličili na njega, imali njegovu crvenkasto-plavu bradu i oči koje su istovremeno bile tople i hladne. Osjećala sam se kao mali princ koji je došao na planet ispunjen ružama poput njegove. On je barem jednu pripitomio, ali moja se ljepše smijala.

Magnus i ja radili smo po cijele dane, pa smo kod kuće jeli vrlo rijetko. To je bio jedan od razloga zašto nikada nismo kupili prave, keramičke tanjure. Imali smo samo plastične. Prave tanjure imali su ljudi koji su znali gdje im je dom. Imali su mjesto za te tanjure, koje se nije mijenjalo svako nekoliko tjedana ili mjeseci, imali su tanjure za juhu, glavno jelo i salatu, kuhali su jela koja zahtijevaju dugo krčkanje na tihoj vatri, imali su vremena stati, sjesti i pojesti u miru s nekim tko ih voli, i koga oni vole. Pravi odrasli ljudi pažljivo su birali tanjure, ovisno o njihovoj najdražoj boji, o uređenju njihovog doma, o svim tim stvarima o kojima ja nisam imala nikakvo mišljenje. Kako da znam koja mi je omiljena boja? S čime da ih usklađujem? Sve to zahtijevalo je previše razmišljanja, pa smo radije uzimali plastične i bacali ih nakon upotrebe. Tako nam je bilo lakše. Imali smo i plastične biljke. One nisu mogle umrijeti. Da sam komad posuđa, umjesto porculanskih tanjura bila bih tava s neprijanjajućim premazom – za mene se ništa ne lijepi, nikakvi nazivi ili kategorije, moja najrazvijenija funkcija je samoočuvanje, unatoč svemu.

„Mogla bi se i ti istetovirati“, rekao mi je jednog dana.

Odmahnula sam glavom.

„Nema šanse. Znam sebe, sve bi mi prebrzo dosadilo.“

„Možda nešto malo, kao cvijet ili leptir“, ponudi.

„Ali to ne znači ništa“, pobunila sam se. On se nasmije.

„Zašto sve mora imati neko značenje? Može ti se samo svidati uzorak“, kaže.

Nekad mi se čini da me uopće ne poznaje.

Božić me uvijek deprimira, možda zato što forsira pretjeranu sreću, onu koja pleše iz očiju, kad je najviše čemu većina može stremići privremena sreća koja se kondenzira ispod bora i raspline nakon božićne večere.

Gledamo *Divan život* izvaljeni na kauču. Pored nas je boca vina. Živcira me što nam se George Bailey servira kao životni uzor, George koji je žrtvovao dijelove svoje osobnosti da bi postao važan kotačić u mašineriji svog grada, kao da je sve što možemo u životu žrtvovati sebe na pravi način, tako da od nas i drugi imaju koristi. Kao da naše želje nisu bitne. Kao da je moguće iščupati svoju dušu, ostaviti je da se smrzne na snijegu, i nastaviti živjeti život bez nje, kao da se ništa nije dogodilo.

„Danas ne bi mogli napraviti takav film“, kažem mu. U meni nadire vrtlog riječi, oda individualizmu i slijeđenju svojih snova. Trenutak prije nego što progovorim on me zagrlji i kaže:

„Nema do klasika. Baš ti ugriju dušu.“

Tada shvaćam da je uzaludno. Otvaram usta kao riba na suhom pa ih opet zatvaram.

Nakon njega, naučila sam koliko tuge je moguće naći u nečijem osmijehu.

Vraćam se kući, a povratci se sve više čine kao odlasci. Mama me nastoji zadržati sarmama punjenima sejtanom, a prijatelji osjećajem da me netko opet razumije. Postoje stvari koje se mogu opsovati, ali i prešutjeti samo na materinjem jeziku.

Upisujem tečaj praktične psihologije u nadi da ću moći odgonetnuti kaos u svojoj glavi. Cijelog života premišljala sam se između dva ekstrema: bila sam ili pametnija ili gluplja od svih ostalih. Bilo je vrijeme da se pogledam u ogledalo. Nadala sam se samo da pritom neću pobjeći glavom bez obzira.

Adam je isprva sjedio u redu iza, a nakon nekoliko predavanja skupio je hrabrost da sjedne pored mene. Do tad me je već poznavao više nego ja njega. Od toga sam se osjećala neobično ranjivom. Kad je saznao koji mi je najdraži film, pogledao ga je te iste večeri i iznio detaljne interpretacije.

„Nekad nisam bio siguran u čijem smo pamćenju, Joel ili Clemetine“, rekao je.

„Kako misliš?“ namrštila sam se.

„Pa, nakon što veza završi, dvoje ljudi imaju različito sjećanje na to što se dogodilo. Sjećanje mijenja cijelu vezu“, objasni.

„Nisam o tome razmišljala. Ali valjda si u pravu“, kažem.

Nasmije se.

„Ne brini, ne događa mi se to često“, rekao je.

Viđali smo se svaki dan, na predavanjima i izvan njih, a kad nismo bili zajedno, satima smo pričali na telefon. Nitko nije strpljivije slušao moju šutnju i moje udisaje, kao da mu je spoznaja o mojem postojanju dovoljna.

„Ti si jedina osoba koja me razumije“, govorili smo jedno drugome i zbilja smo to mislili.

„Uvijek sam htio imati nekoga poput tebe“, kaže Adam dok ležimo na plaži. Njegove riječi zaokupljaju moju pažnju i nadjačavaju kliktanje galebova i uzvike piciginaša.

Uspravim se na laktove. „Kako to misliš, nekoga poput mene? Jesam li ja samo jedan primjerak vrste koju bi razmotrija za ulogu svoje cure?“

„Daj, nisam tako mislio.“ I on se uspravi. „Mislio sam, nekoga tko će trajati. Nekog za ozbiljno.“

Prođu me trnci.

„I ja“, kažem.

„Zamisli nas za nekih pedeset godina“, kaže. „Bit ćemo kao oni starci koji još uvijek šetaju zajedno, iako jedva hodaju. Držat ćemo se za ruke i prisjećati trenutaka kao ovaj.“

„Unuci će nam dolazit' u posjet svake nedilje“, kažem.

Kimne glavom.

„Imat ćemo i psa. Nekog obiteljskog, zlatnog retrivera ili slično.“

„Jedino ako ćeš ga ti šetat“, kažem.

„Hoću, ako mi kukovi to dopuste“, nasmije se.

Piciginaš, koji se bacio na leđa i svejedno promašio balun, sočno opsuje. Poželim mu reći da

se ne brine. Barem je dao sve od sebe.

„Ka’ da si vezi sa samom sobom“, rekla mi je Tena na idućoj virtualnoj kavi.

„Ne daj bože“, rekla sam. „Ne sviđam se samoj sebi toliko. Uostalom, učili smo da je ideja da se suprotnosti privlače samo mit. Ljudi koji imaju više toga zajedničkoga imaju veću šansu za uspjeh.“

Tena je preokrenula očima. „Baš seksi.“

Adam i ja se nismo svađali. Isprva sam to smatrala znakom da je naša veza zapisana u zvijezdama, a onda me crv sumnje počeo sve više nagrizati. To nije moglo biti zdravo. Tumačila sam mu samu sebe, u nadi da će mi razjasniti ono što ni sama ne razumijem, ali nudio mi je samo ogledalo. Započinjala sam svađe oko sitnica, ali nije se upecao niti na jedan od mojih mamaca. Kako netko može biti toliko smiren, toliko siguran u sebe, u nas? Što sam više nastojala doprijeti u njegove misli, on je postajao sličniji meni. Počeo je učiti iste jezike kao ja, trčati istu stazu kao ja i gledati iste filmove. Polako mi je ponestajalo zraka.

„Šta ti je?“ zapitkivao me, a ja sam odgovarala: „Ništa.“ Ne pokušavaj me shvatiti dok i ja to pokušavam, htjela sam mu reći. Imaj malo obzira, drži se svoje smjene. Ne trudi se kao što se ja trudim, jer onda moj trud neće imati smisla.

„Nekad imam osjećaj kao da si kilometrima daleko“, rekao je, a ja bih poželjela da jesam. Da me vrate na to savijezđe na kojem su me našli, jer ovdje nitko ne priča mojim jezikom.

Ubrzo to više nisam mogla podnijeti. Neke završetke lako je svesti na proste faktore, reći, recimo, prevario me, ili imali smo različite ciljeve u životu, ili htio se odseliti na drugi kraj svijeta, a ja ostati kući. Kod nas to nije bio slučaj. Nije postojao konkretan, opipljiv razlog zbog kojeg smo se Adam i ja počeli sve rjeđe vidati. Po završetku tečaja, bili smo puni spoznaja o svim metodama komunikacije i o brojnim patologijama ljudske psihe, ali i dalje nismo bili u stanju razumjeti jedno drugo, kao ni sami sebe. Nisam sigurna tko je koga prvi počeo ignorirati. Nakon određenog broja pročitanih poruka bez odgovora, bilo je svejedno. Možda mu je dosadilo da ga stalno napadam, pokušavam probiti kožu do krvi i vidjeti kako se crveni. Da izbjegne napade, povlačio se sve dalje i dalje, sve dok iza njega nije ostala samo sjena.

Naša veza je bila kao predstava. Dok scenu gledam izdaleka, čini se tako stvarna. Kad nakon

završetka predstave odem iza bine, vidim sve ono što nije namijenjeno očima javnosti: gole zidove, spojnice, plastične držače. Sve je ovo predstava. Bježala sam pa zapela o samu sebe, negdje na putu između ogoljelih žica. Uspravila sam se, prepala i nastavila dalje, još bržim korakom.

Otišla sam u Japan. Dok stojim na velikoj željezničkoj stanici, u najrazličitijoj od svih zemalja u kojima sam do tada bila, obuzima me neobjašnjivi osjećaj da sam napokon stigla kući. Na razglasu odjekuje umjetni pjev ptica. To sam ja, razglasna kutija koja oponaša stvarnost, ali svako malo netko zastane i primijeti: hej, ovdje nešto nije kako treba. Baš kao američki turist koji se zbunjeno okreće oko sebe i pokušava shvatiti gdje se nalaze sve te silne ptice.

Stojim usred stanice, okružena svim tim ljudima i na pamet mi padne pomisao: ništa od ovoga nije stvarno. Svi ti ljudi misle da znaju gdje idu, misle da je od apsolutne važnosti da odu upravo tu gdje su nakanili i to što prije. Gledaju oko sebe i misle da je to što vide stvarnost. A nije. To je samo njihov okrhnuti pogled u svijet, filtriran kroz njihove misli, karakter i iskustva. Nema ništa subjektivnije od načina iščitavanja realnosti. Svi smo jedno, sastavljeno od beskonačno udaljenih čestica. Nekada udarimo jedni o druge, zakovitlamo jedni drugima život, samo da ostavimo još veću prazninu nakon odlaska. Posežem rukama za nečim davno izgubljenim, ni sama ne znam za čime, ni u kojem smjeru je otišlo, samo znam da fali svakim danom sve više, pretvorila sam se u nedostajanje, ispružene ruke stoje u zraku kao pitanje koje nije dobilo odgovor. Možda je to jedini način da živimo, da ne preispitujemo ono što vidimo, jer bismo inače proveli cijeli život razmišljajući, a ne živeći.

Kad se moja rodica udavala, nisam mogla vjerovati njenom sigurnom osmijehu, samouvjerenom držanju, hrabrosti kojom se usudila ispreplesti svoj život s drugom osobom. I to s nekim potpuno različitim od nje!

„O čemu razmišljaš?“ začula sam muški glas. Okrenula sam se i vidjela visokog čovjeka širokih ramena i izrazito uspravnog držanja. U crnom odijelu podsjećao me na glumce iz starih hollywoodskih filmova. Moglo mu je biti između četrdeset i pedeset godina. U ruci mu je bila čaša konjaka.

„Dajem im deset godina“, kažem i pokažem na mladence.

„Dobit će djecu, ona će se udebljati, on će sve dulje raditi, a njoj će to ići na živce. Prije ili kasnije, upoznat će neku mlađu koja će biti dovoljno luda da se spetlja s njim.“

On se nasmije i prihvati igru.

„Ja bi rekao pet. Ona mi se čini kao romantični tip. Nakon pet godina, shvatit će da je nestalo nečega za što je ona mislila da se zove ljubav, i neće je prestati tražiti do kraja života.“

„Ona nije nimalo romantična“, kažem. On podigne čašu i nazdravi u smjeru mladenaca.

„Onda možda i imaju šanse.“

Rekao je da se zove Ivan i da je razveden. „Početnička greška“, rekao je. „Tad sam bio klinac. Nisam ništa znao o tome kako svijet funkcionira.“

„A sad znaš?“ upitala sam ga.

„Ne, ali sad se barem više ne trudim to dokučiti.“

Nešto u vezi njega strahovito mi je išlo na živce. Njegova opuštenost, stav da je cijeli život zabava, distancirana nježnost i optimistični pesimizam.

„Jesi li tu sama?“ upitao me. Razmislila sam na trenutak.

„Sama sam, ali ne i usamljena. Postoji razlika.“

„Za samoću u društvu“, nazdravio je.

Kad je prvi put bio kod mene, pogled mu je privukla velika iscrtana mapa svijeta.

„Stvarno si posjetila sve te zemlje?“ upitao je zadivljeno.

„Da“, ponosno kimam glavom.

„Od čega si ti to bježala?“ upitao je i nesvjesno pogodio živac.

„Nisam bježala ni od čega, već prema nečemu.“ Blebećem o svojoj opčinjenosti drugim kulturama i ljudima, a glas mi je sve tanji pod njegovim oštrim pogledom.

„Nemoguće je bježati prema nečemu, a da se istovremeno ne bježi od nečeg drugog“, kaže on.

„Možda sam se nadala da će mi tako biti lakše shvatit' samu sebe“, kažem tiho, a on blago kimne.

Ivana je bilo nemoguće oponašati. Nisam znala za što bih se uhvatila, s koje strane bi mu

prišla, njemu, koji je sačinjen od slobode. Prihvaćao je život takvim kakav jest, i dobro i loše, bez previše emocija.

„Ako prosječan čovjek osjeća od 0 do 100, ja sam stalno na 70. Možda se mogu spustiti na 60 ili podignuti na 80, ali to je više-manje moj raspon“, rekao je. Isprva sam mu to strašno zamjerala, jer moj unutarnji barometar bio je poput prikaza otkucaja srca, stalno u ekstremima, nikad na sredini.

„To znači da me ne voliš dovoljno, da te nije briga!“ govorila sam mu, a on je puštao da me prođe. Začudo, funkcioniralo je.

„Riječi ne znače ništa“, rekao je. „Mogu ti satima izjavljivati ljubav, ali ta ladica koju sam ti jučer popravio i dalje bi ostala rasklimana. Zar moj način nije bolji?“

Nisam uspjela smisliti niti jedan protuargument.

Ni on mene nije nastojao shvatiti na način na koji su to pokušali oni prije njega. Kad sam vidjela da Ivan ne promatra svaki moj korak i ne čeka da napravim pogrešku, nije mi preostalo ništa drugo nego prestati biti kameleonka i dozvoliti samoj sebi da poprimim vlastite boje. Polako sam ih dodavala: zelena, za moja lutajuća stopala, koja se ipak žele vratiti uvijek na isto mjesto. Ružičasta, za vjeru u druge ljude, unatoč tome što me je svijet pokušavao natjerati da promijenim mišljenje. Plava, za moja razmišljanja o vlastitoj ulozi u vrtlogu svijeta, potreba da zagrebem ispod površine i uronim u dubinu. I žuta, za divlju želju da budem ono što jesam, bez isprika i prilagođavanja, da shvatim tko sam pa se objavim svijetu, i budem potpuno ravnodušna prema ishodu. Pokazala sam mu sve svoje boje, jednu po jednu, a on je gledao kako sjaje. Nije ih pokušavao prigušiti. Oslobodila sam se straha za koji nisam ni znala da sam ga imala, straha da će netko pogledati moju голу dušu na svom dlanu, kao uhvaćenog kukca, i s gađenjem okrenuti pogled dok se bespomoćno koprca. Sada je bilo sigurno.

Ivan i ja zajedno smo odabrali tanjure. One prave, keramičke. Umjesto umjetnog cvijeća, kupio mi je lonac za cvijeće i sadnicu. Bio je to prljav posao, napravila sam nered na balkonu, posvuda je bilo zemlje, ali isplatilo se. Cvijet je pustio korijenje.

„Vidi, miriše!“ rekla sam, ushićena kao dijete. Pomirisao ga je onako kako inače miriše vino.

„Kao pravi“, nasmijao se.

Vikende je provodio u planinama, a ubrzo sam mu se i ja pridružila. Spakirali smo vreću za

spavanje, prijenosno kuhalo i suhu hranu. Navukla sam cipele za dugo hodanje. I krenula. On ide prvi, a ja ga slijedim. Do vrha nas vode crveni kružići. Znoj mi se cijedi niz leđa, ali ne odustajem.

„Kako možeš bit siguran da je to pravi put?“ pitam ga.

Čini mi se da hodamo cijelu vječnost.

„Ne možeš. Moraš virovat“, kaže i nasmije se. „Ovo ionako radimo samo zato šta je zabavno. Nemoj razmišljat o tome koliko je još ostalo do vrha. Razmišljaj o mirisu šume, o cvrkutu ptica, o obliku stabala. Nema smisla ić negdi samo da bi tamo stigli.“ Bilo mi je kao da mi je izbio dah iz pluća.

Zastala sam i ogledala se. Sunce mi prži u leđa. Oslanjam se na njegovu toplinu. Svjetlost se igra skrivača u dubljim krošnjama. Bazga miriše kao čaj koji mi je mama kuhala kad sam bila bolesna. Cvrčci se glasaju umjesto nijemih stabala, kao njihovi najglasniji zastupnici. Pčela sleti na moju šarenu majicu. Prepadnem se, a onda shvatim da je uopće ne zanimam. Od mene neće dobiti med pa nastavlja dalje. Pčelama je lako, čak i radilicama. One ne zdvajaju o smislu života, njima je sve jasno. One naprosto jesu. Šteta što mozak ne dolazi s prekidačem, da ga povremeno možemo isključiti, samo postojati i diviti se prirodi.

„Šta je bilo?“ pita me Ivan.

„Predivno je“, kažem. U očima mu bljesne razumijevanje.

„Malo ljudi to vidi“, kaže. Spušta se prema meni. Oči su mu zelenije nego inače na ovom svjetlu, na ovom mjestu. Kao da je i sam izniknuo u šumi. Kad mi se približi, naslonim glavu na njegova prsa. Tražim riječi, ali niti jedna mi se ne čini dovoljno dobra. Zagrli me, a moj nemir prelazi u mir.

„Drago mi je šta sam te upoznala“, kažem, odlučujem se za riječi s najviše istine.

„Šta god se dogodi sutra, ili za misec, ili za godinu, uvijek će mi biti drago šta sam danas tu s tobom.“ Ivan uzdahne. Razumio je. Nježno se odmakne od mene i pogleda prema gore.

„Bolje da krenemo“, kaže. „Da se stignemo vratiti prije mraka.“

PREŠUTJETI SVEMIR

Otkrila sam da je moguće istovremeno biti svjestan svega i ne biti svjestan ama baš ničega.

Primjerice, svjesna sam svog jezika koji mlohavo leži u suhim ustima, kao mrtvi puž spržen na suncu. Ne znam kad sam zadnji put progovorila, ni popila čašu vode. Kad otvorim usta i pokušam zijevnuti, čeljust mi prijeteći škljocne. Stresem se i sklupčam još čvršće u položaj fetusa. Jedino teže od velike deke koja me prekriva je moja vlastita glava. Moje tijelo ne kao da je uraslo u krevet, već kao da je iz kreveta niknulo, kao skulptura koja uzaludno pokušava pobjeći iz kamena. Ne znam što da radim s tim udovima koji se mogu pomicati u različitim smjerovima, svako kretanje čini se ne samo neprirodno, već i suvišno. Vanjski svijet daleki je koncept, u ovakvim trenucima nisam sigurna postoji li uopće. Zašto bih se i pomaknula, ostat ću tu do kraja života, zaspati i pretvoriti se u kostur s veoma dugom kosom, kao u filmovima. Ali teško je zaspati kad se ne možeš prestati ljuljati.

Teško je zaspati i kada mobitel ne prestaje zvoniti. Posebno kad znaš tko je i zašto te zove.

Ja sam jebena kukavica. Zar stvarno neću otići? Ne, moram, dugujem joj to. Ona je mrtva, neće znati razliku. Uostalom, oprostila bi ti. Ona razumije.

Ali ne i njih dvije. Posebno ne Laura.

Jednom davno, nas četiri smo bile najbolje prijateljice. Sada je jedna od nas mrtva, a druge dvije jedva razgovaraju sa mnom. Kako se to dogodilo?

Čas posla. Kao onda kada sam ostavila prljavo suđe da se nagomila u sudoperu. Namjeravala sam ga oprati, zbilja jesam, ali dani su mi klizili kroz prste. Na kraju se na suđu skupila plijesan, a ja plijesan ne mogu dotaknuti, nije to obično gađenje kao kod drugih, meni se čini da plijesan počne gmizati po mojih rukama i uvlačiti mi se u pore. Na kraju priznajem poraz i zovem službu za čišćenje. Kažem im da suđe jednostavno bace u smeće. „Ali može se oprat, šteta je bacat“, rekla mi je zdepasta sredovječna žena, koja je za mene u tom trenu izgledala kao superžena, oličenje sposobnosti da se suoči sa svim životnim izazovima.

„Svejedno vi bacite“, rekla sam joj, znala sam da ću od sada, kad god pogledam to suđe na njemu vidjeti bijelo-zelenu plijesan. Superžena je slegnula ramenima, ipak ja plaćam. Kladim se da je pomislila: baš me briga za ovu razmaženu, preosjetljivu curu, njeni su tanjuri, neka baca novac ako baš hoće. Istina je bila da nisam imala druge tanjure. Uzeo ih je Ivan, skupa

sa svojim glupim planinarskim štapom. Cipele za dugo hodanje nisu stigle istrošiti potplat.

Ja sam kraljica ostavljanja stvari da same po sebi, uz minimalnu intervenciju s moje strane, ali uz obilje zanemarivanja, polako odu kvragu. Kako suđe, tako i ljubavne veze i prijateljstva.

Nejavljanje na telefon kada mi je mozak bio previše hiperaktivan da bih se mogla koncentrirati, to je bilo ostavljanje suđa preko noći u sudoperu. Saznanje da Laura ima rak, a da mi to nije rekla jer se nisam javljala na telefon, bili su počeci plijesni. Emina smrt, iz vedra neba. Bacanje suđa u smeće.

Što je više vremena prolazilo, bilo je sve više stvari koje bih morala reći na početku, da ne ispadne da ih ignoriram.

Primjerice, kad se Laura tek razboljela, mogla sam joj reći: „Ža’ mi je šta si se razbolila. Ako ti mogu ikako pomoć, reci.“ Ali dani su prolazili a ja sam šutjela, šutnja se kotrljala po mojoj svakodnevici, prljavom stanu i vremenu koje mi je klizilo niz prste, sve dok mi nije počelo pritiskati prsa, toliko da mi je bilo sve teže ustati iz kreveta. Nisam se mogla natjerati da podignem slušalicu. Sve informacije sam dobivala preko Tene, kad je još bila voljna biti posrednik među nama. Baš kada sam skupila hrabrost i planirala je nazvati, Tena mi je javila da je Laura ozdravila. Bila sam ushićena, naravno, ali tu su za mene počeli problemi. Više nisam mogla nazvati i reći: „Ža’ mi je šta si se razbolila.“ Sad sam morala reći: „Ža’ mi je šta si se razbolila i drago mi je šta si ozdravila.“ A to bi stvarno bila blesava rečenica.

Isto je bilo i s Emom. Otkako je rodila, vidjela sam je tri puta, od čega jednom na krštenju.

Postalo je sve teže popamtiti obljetnice koje sam preskočila. „Čestitam Duji (polu)rođendan, tebi godišnjicu braka, rođendan...“ Popis se sve više duljio, a ja sam postajala sve veća kukavica. Da nisam... ali ne smijem misliti o tome, ne smijem zaglaviti na starom, dobro poznatom putu, „što bi bilo kad bi bilo“. Da sam manje razmišljala o sebi, a više o drugima, možda bih uočila nepodudarnosti u Eminom raspoloženju, možda bih uočila da su joj usne razvučene u osmijeh mrvicu preširok da bude uvjerljiv, možda bih mogla uzeti Duju na čuvanje, možda...

Možda onda kad su me Tena i Laura obavijestile da je danas sprovod, ne bih osjećala kao da me zovu na ispraćaj stranca.

Nikad prije nisam bila na sprovodu. Oba djeda i jedna baka umrli su dok sam bila mala, a

kad je bio sprovod druge bake, mama je bila dovoljno mudra da me toga poštedi. Svejedno, nakon što su mi rekli da je „baka zaspala“, danima nisam mogla zaspati, jer sam bila uvjerena da se i ja, poput bake, možda više nikada neću probuditi.

Ja sam kao filter za vodu, ali za ljudske emocije. Jedini problem je što nemam sistem za čišćenje od svih tih gustih, učmalih tama koje ljudi nose sa sobom i prenose na mene, kao sipino crnilo. Nema rezerve, limunska kiselina tu ne pomaže. Samo skupljaj u sebi pa dok izdržiš. A kad se pokvariš, pa, ne valja o tome uopće razmišljati.

„Nemoj bit' tako negativna“, rekla bi mi mama.

„Patentiraj to, to ti je vrhunski lijek za sve probleme. Samo odluči ne bit' takav i izliječen si. Možda da pokušaš to reć' i onima koji imaju, recimo, čir na želucu. Možda i njima pomogne“, rekla sam joj.

Uzdahnula je onako mučenički kako mogu samo mame koje smatraju da njihova djeca trate svoj životni potencijal.

Znam, mama. Nije baš da sam birala ovu svoju ludu glavu. Ali ne mogu iz nje.

Nisam htjela otići natrag u roditeljsku kuću. Tamo bih neizbježno vidjela nekoga od stare ekipe, a za to nisam bila spremna. Zato sam privremeno unajmila ovaj stančić, rupu od dvadeset kvadrata, gdje mogu na miru vidati ili ignorirati svoje rane, čekati da ili ja odustanem od svijeta, ili on od mene. Ne želim umrijeti. Ne bih to nikad napravila svojim. Ono što želim je da se svijet samo na tren zaustavi ili makar jako uspori, tako da stignem pozavršavati sve ono što sam jednom započela, a nikada nisam završila, da se stignem javiti svim ljudima kojima sam namjeravala, da obavim sve one zamorne, svakodnevne stvari s kojima ostali nisu imali nikakvih problema, a meni su se na trenutke činili nepremostivima.

Slikanje je bila jedina konstanta u mom životu. Neki bi rekli da je to dar, a ja smatram da je to nadomjestak za moja slaba pluća. Ne mogu dovoljno glasno vrištati, koliko mogu agresivno mrčiti papir. Zato šutim, kad već ne mogu vikom lomiti prozore. Ljudima se sviđaju moji radovi. Možda zbog istog razloga zbog kojeg vole gledati automobilske nesreće, svađe na ulici i ostale prikaze tuđe patnje.

Možda trebam opet otputovati. Kad putujem, sve je lako. Ne moram razmišljati. Tu nema prošlosti, samo potencijal budućnosti. Ali nekad, negdje treba raspakirati kofere. Da barem tako mogu raspakirati i vlastiti mozak. Sve raspršene misli izvaditi na krevet, oprati,

ispeglati i vratiti natrag, uredno posložene u odgovarajuće pretince. Ali moj mozak jednako je funkcionalan kao moja vještina pakiranja na ekskurziji u osnovnoj školi, kada sam mobitel, novčanik i vodu spremila u bunker autobusa, a pidžamu i prljavo rublje ponijela sa sobom u ručnoj torbi.

„I meni se nekad ne da nešto napraviti’ pa stisnem zube i to odradim!“ vikala je Laura kada sam dva dana prije odlaska na Santorini otkrila da mi je osobna istekla. Nisam znala kako da joj objasnim, možda zato što nisam znala kako to objasniti ni samoj sebi.

„To šta tebe nekad zaboli glava, ne znači da neko drugi ne dobije migrene“, rekla sam joj na kraju i predala molbu za ubrzani postupak obnavljanja iskaznice.

Zasićena sam, kao čaj s previše limuna. Previše se taloga nakupilo u meni. Kad sam bila dijete, nisam prestajala plakati, ali sad mi ni suze ne mogu donijeti olakšanje. Zapele su negdje u mom grlu. Umjesto tekućine, pretvorile su se u čvrste blokove leda, i ne znam kako ih opet pokrenuti.

Samo stoje tu i muče me. Osjećam se stara tisuću godina i teška tonu. Kada bih barem mogla zamijeniti dio sebe nečim laganim. Poput perja ili oblaka. Kada bih se barem mogla malo razrijediti. Ali vlastita težina neumoljivo me vuče prema dnu.

Recimo da ipak odlučim otići. Što bi Laura rekla kad bi me vidjela? Vjerojatno bi me napala, izvrijeđala, pitala zašto se nisam nikome javila toliko dugo. Ili još gore, možda bi se pravila da me ne vidi, kao da se nikada nismo ni poznavale. Ne bih to mogla podnijeti. Ne na ovakav dan, kad mi je vlastita koža pretijesna. Uvlačim se dublje ispod pokrivača.

„Korisnik trenutno nije dostupan“, govori moj mobilni operater.

Mobitel isprva neprestano zvoni, a onda prestane. Obavije me tišina.

Svi mi kružimo oko svojih tišina, umatamo se u njih kao u najmekše pokrivače i dajemo im imena od milja. Nespremnost. Sram. Strah.

Prava istina je da tišine na kraju nisu ništa drugo nego laži.

Prestane li svemir postojati ako ga prešutimo?

PRAVE BOJE

Danas teško nalazim prave boje. Negdje na pola puta između misli i ruke koja drži kist nastao je moj osobni kaleidoskop. Odbijanje svjetla me zbunjuje, ali ne mogu ga rastaviti na proste faktore i prenijeti na platno koje inače lako upija sve moje tame. Ne i danas. Ne kad znam da ću uskoro vidjeti njega.

„Jesi li slobodna sutra nekad? Pije mi se kava s tobom“, glasila je poruka. Po svemu obična poruka, mogao ju je poslati jedan prijatelj drugome ili momak djevojci koju redovito viđa. Da njegova žena vidi tu poruku, možda u njoj ne bi vidjela izravni prijestup. Ipak je on jednom bio slavni glumac s brojnim prijateljima i još brojnijim prijateljicama. Vjerujem da se njihov broj smanjio nakon nesreće.

Posljednji put smo se vidjeli prije pet godina, malo nakon mog četrdesetog rođendana. Kad mi je osvanuo na kućnom pragu te noći, bila sam uvjerena da će mi čestitati rođendan, ali on je samo rekao: „Ubija sam čovika.“ Sklonila sam se s vrata bez riječi a on je uletio unutra, sjeo na kauč i zabio glavu među dlanove. „Nisam ga vidija, kunem se da ga nisam vidija“, rekao je. Stavila sam mu ruku na rame. „Šta ćeš sad?“ pitam ga. Pogleda me, krvavih očiju. „Puno me pitaš, Rita. ‘Ko će me zaposlit’ nakon ovoga?“ Pitala sam se za čim plače, za ugašenim životom ili propalim prilikama. Zagrlila sam ga, a on je podignuo glavu, i opet sam upala u zečju rupu našeg zajedništva. „Mozak mi se razbistrija“, rekao je kasnije, dok smo zajedno ležali. Ja nisam bila te sreće.

„Predat ću se, nema mi druge“, rekao je, a ja sam šutjela. Bolje da se ne odam, da mu ne dam do znanja do koje mjere sam spremna ići zbog njega. Da me tada pitao hoću li mu pomoći sakriti tijelo, to bih učinila bez oklijevanja.

„Prestala sam pušiti“, kažem, samo da nešto kažem. On ne odgovara.

„Sad si mi ti najnezdravija navika.“

„Čut ćemo se“, rekli smo jedno drugome. Kasnije sam u novinama vidjela da je čovjek ipak preživio. On je priznao punu krivnju, djelovao je skrušeno i šarmantno. Gotovo ih je uvjerio, ali nitko ga nije poznavao poput mene. On je biljka mesožderka koja čeka da se sklopi oko leptira. Ali leptir još nije leptir, već neugledna gusjenica, a biljka je prekrasna, tako prekrasna, ima jarke boje koje prekrivaju njene otrovne pipke. Gusjenica je privučena prije

nego što shvati da je išta pogrešno, to je najsretniji trenutak u njenom životu, a onda se zamka sklopi, gotovo je, nema više izlaza. Svejedno, dok umire, gusjenica bi i dalje sve opet prošla, žrtvovala svoj život da spozna tu ljepotu, samo za jedan trenutak potpune sreće. Možda nije htio da ga podsjećam na nesreću, govorila sam samoj sebi. Možda je htio sve zaboraviti. Nisam ga zvala, on je taj koji se uvijek javlja prvi. Svaki put kad smo se rastajali, mislila sam da ćemo se opet vidjeti za nekoliko dana, a ne nekoliko godina. Poslao bi mi poruku ili osvanuo ispod mog prozora, kao lutalica koja je došla tamo gdje zna da ga uvijek hrane. Uz našu prošlost, što znači još jedna tajna na vagi svih laži koje smo izrekli svijetu, jedno o drugome?

Kist u mojoj ruci kreće se sve brže. Uzdahnem i odložim ga, još ću i sliku upropastiti zbog jedne poruke. Ali što je slika, u usporedbi sa životom? Bilo je to hrabro od njega, javiti se kao da se ništa nije dogodilo, ali oduvijek je bio hrabar bez pokrića, ili sam mu možda ja dala pokriće svojim radovima. Sigurno je čuo za izložbu. Svi u našem malom gradu o tome govore. Svjetski poznata slikarica opet održava izložbu u rodnom kraju, glasio je jedan od novinskih naslova. Čak i nakon svih tih godina, prije svake izložbe u ovom gradu osjećam mučninu. „Baš lijepe slike“, govorit će oni, davati im značenje i smještati ih u kontekst, a pojma neće imati da je značenje zapravo jednostavno. Tako vidim svijet posljednjih dvadeset godina – kroz prizmu njegovih odlazaka i ponovnih pojavljivanja, u mislima mi ostane tek pogled ili osmijeh, kao kod Cerigradske mačke.

Gledam oko sebe, okružena sam svojim – njegovim – slikama. Apstrakcije s elementima ljudske anatomije, govorili su, spajanje konkretnog s apstraktnim. Apstrakcija prikazuje najbitnije aspekte neke pojave jer u svojoj jednostavnosti zanemaruje sve što je nebitno i nemilosrdno se rješava viška. Reducirala sam ga u pokušaju da ga objasnim sama sebi. Nitko ga nije uspio sastaviti od dijelova, naša tajna još je sigurna. Svejedno poželim pobjeći kad vidim strance kako proučavaju moje radove. Tada se osjećam više golom nego ikad.

Upoznali smo se na umjetničkoj akademiji, mom drugom pokušaju u akademskom obrazovanju. Upravo sam prekinula dugu vezu i usporedo s time, umjesto frizure odlučila promijeniti zanimanje. Trebala mi je potpuna promjena. Ali na ovo ipak nisam računala.

Moj svijet pogođen je asteroidom, u glavi mi bljeskaju crvena svjetla, a robotski glas govori: „Ovo je kraj života kakvog znaš.“ Ništa od toga ne pomaže. Mene, studenticu likovne akademije, lako je zadivio mladi, talentirani profesor glume. U to doba doživjela sam svoju prvu veliku krizu.

Cijeli život bila sam „ona koja je znala crtati“, svi su se divili mojoj vještini, a sada, na akademiji, činilo mi se kao da su svi bolji od mene i da je moja vještina, u najboljem slučaju, prosječna.

Sve je počelo onda kada je profesor prošao pored moje slike, pažljivo je pogledao i rekao: „Kolegice, ovo ste korektno odradili. Ali fali vam ekspresije, emocije, onog nečeg.“ Nisam se mogla osjećati više poniženom ni da mi je natrijao nos u platno. „Korektno!“ rekao je, tu najveću uvredu jednom umjetniku u nastajanju, niti jedan slikar ne želi da ga se nazove korektnim, onim koji je u granicama prolaznosti, koji je odradio zadatak, kao u osnovnoj školi. Radije bih da me izvrijeđao, rekao: ovo je strašno, šokantno, skandalozno! Puno bi mi lakše bilo prihvatiti kontroverznost nego običnost. Otrčala sam u WC i isplakala suze bijesa. Nakon toga, danima nisam ustajala iz kreveta, a prehrana mi se sastojala od vina i cigareta. Plakala sam jer mi se vlastiti život činio bljutav, sve je izgledalo dosadno i predvidljivo: majka, otac, kuća u centru grada. Slavni slikari o kojima sam učila vodili su nevjerojatno teške i tragične živote. Za razliku od njih, sva moja drama dolazila je isključivo iz vlastite glave. Osjećala sam se kao prevarantica.

„Šta radiš u subotu?“ pitao me. „Čujem da je oni novi japanski restoran odličan. Mrzim jest' sam.“ To je bilo najbliže pozivu što je bio u stanju izustiti, a ja sam pristala, ne znajući ni sama na što. Dočekao me u svečanom odijelu. Zasramila sam se svoje običnosti, crne hlače i košulja odjednom su mi se činili nedostojni ove prigode.

„Stvarno mi je žao, ali morat ćete malo pričekat', imamo veliku gužvu večeras“, rekla je konobarica. Svi stolovi su bili puni, a mi se nismo sjetili unaprijed rezervirati mjesta.

„Sve je u redu, pričekat ćemo“, nasmiješila sam joj se, nije mi smetalo čekanje, dok god sam uz njega želudac mi je ionako bio pun, ne leptirića već nekih većih stvorenja, u meni plivaju kitovi i morski lavovi.

„Ne, nije u redu“, rekao je on odrješito. „Mislim da je došlo do nesporazuma. Ja ne čekam u redovima. Zar ne znate tko sam ja?“ rekao je.

Konobarica se zarumenila i ispričala. „Provjerit ću sa šefom možemo li vas kako ugurati ranije“, rekla je i nestala u kuhinju.

„Zašto si takav? Nije ona kriva“, rekla sam blago. Lice mu se opustilo. Zabljesnuo me osmijehom, onim kojem nikada nisam bila u stanju odoljeti.

„Oprosti, malo sam nervozan. Samo želim da sve bude savršeno“, rekao je. I ja sam u to povjerovala.

Večer je bila savršena, kao i idućih nekoliko tjedana. Odlazili smo u restorane koji su inače bili izvan mog studentskog budžeta, ljubili se u kinima i parkovima kao djeca i vodili duge, filozofske razgovore dok smo ležali na plaži. Bio je sve ono što sam do tada bezuspješno tražila.

„Šta ti želiš od života?“ pitao me. Bila sam zbunjena. Nisam imala točno određeni cilj prema kojem sam stremila. Da, htjela sam slikati dobre slike. Ali nisam razmišljala: do te i te godine moja slika mora biti u tom i tom muzeju. „Možda je tako i bolje“, rekao mi je i odgovorio na moju šutnju.

„Onda se nikada ne osjećaš ka' da nisi uspila.“

Danima me nagovarao da pođem s njim na premijeru filma njegovog prijatelja. „Ali ne znam nikoga tamo!“ pobunila sam se. „Znaš mene“, rekao je. Na kraju sam pristala.

„Šta ću obući?“ upitala sam ga. U lijevoj ruci mi je bila crna haljina, u desnoj crvena. Pokazao je na desnu. „Želim da sve oči budu na tebi“, rekao je.

Kad smo došli na premijeru, pozdravljao je sve ljude kao da su najbolji prijatelji, iako ja nisam znala nikoga od njih, niti ih je ikada ranije spominjao. Nije se potrudio upoznati me s njima. Ostala sam sama pored vrata, dok je on plesao prostorijom i rukovao se. Iako sam bila u žarkocrvenoj haljini, nikada se nisam osjećala toliko nevidljiva.

„Pretjeruješ“, rekao mi je kasnije. To je bio prvi put da smo se ozbiljno posvađali. Osjećala sam se kao da gubim razum. Uzela sam kist u ruke i slikala sve dok platno nije upilo moju tamu, a ja se počela osjećati bolje.

Pomirili smo se bez riječi. Samo dodirima. To nam je bila omiljena vrsta komunikacije.

„Moja princeza na zrnju graška“, rekao je i pomilovao mi bedro. „Sve ti smeta.“

„Istina, al' trenutno mi ipak najviše ti smetaš“, kažem.

„Čast mi je“, rekao je i salutirao, a ja sam se čvršće ugnijezdila pored njega.

„Rasporit ću ti kožu i uvući ti se među rebra. Dok dišeš, širit ću se i skupljati u tebi“, govorila sam.

„Jesi li svjesna da me svaki put, dok me ljubiš, istovremeno i guraš od sebe?“ zadirkivao me.

„Budalo“, rekla sam, ali kasnije sam razmišljala o mudrosti tijela, i kako je možda moja podsvijest znala nešto što je moj svjesni um još uvijek odbijao prihvatiti.

Sve duže čekam na njegove pozive. Što duže čekam, to više slikam. Na televiziji prikazuju apokaliptične vijesti. Moj najveći strah nije kraj svijeta, već kraj nas. Ali i mi polako nestajemo. Ako cijeli svijet propadne, neće biti bitno koliko dugo ću čekati za mrvice njegove pažnje. Nalazim začudnu utjehu u skorašnjoj propasti svemira.

Profesori sve više hvale moje slike. „Počinjete shvaćati bit“, rekli su mi. To nije moglo biti dalje od istine. Što sam je manje shvaćala, to sam je više imala potrebu izraziti. Što sam više slikala, to mi je išlo bolje. U srži umjetnosti leži nerazumijevanje samog sebe i očajnička potraga za značenjem koje je nadohvat ruke, pa ipak, neprestano izmiče. Dobivao je sve važnije uloge. Što je bio bliži svijetu, meni je bio sve dalji.

Telefon je napokon zazvonio. „Bilo bi ti bolje bez mene“, rekao je. „Ja sam sebičan i nemam vremena za tebe. Mislim da ne znam kako nekoga stvarno volit. Bilo bi mi ža’ da upropastiš svoj život dok čekaš nešto šta se nikada neće dogoditi.“ Tup – tup – tup. Srce mi bubnja u ušima. Dah se sudara s telefonskom slušalicom. „Veza se prekida“, rekla sam mu. Satima sam sjedila u istom položaju. Što ovo znači? Je li zbilja gotovo? Imala sam osjećaj kao da ga uopće ne poznajem, ali kako nekoga voljeti, a istovremeno ga poznavati?

Trebala sam znati bolje, ali bila sam očajna. Njegova zamjena bila je uredna i mirišljava poput sobe u finom hotelu. Obrijan, izglaćan, pravilan. Nije išlo jednostavno. Nisam znala kako voljeti nekoga, a da se s njim ne svađam. Takav odnos činio mi se dosadan, anemičan, suvišan. Šaljem mu poruke kao uvjetovani refleks, stavljanje ruke na usta pri zijevanju, ili povlačenje vode u WC-u. Dobar dan, doviđenja, dobro jutro ljubavi, laku noć ljubavi. Vibracija mobitela odzvanja kao udarac u nevidljivu metalnu kacigu na mojoj glavi.

Ne znam kako je saznao da imam drugog, ali jednog dana na mom poštanskom sandučiću osvanula je ruža. Baš kao na početku. Nakon nekoliko dana dočekao me ispred ulaznih vrata.

„Bio sam u prolazu“, rekao je, tobože nehajno. Osjećala sam njegov parfem, citrusni i drvenast. „Oprosti, moram ić“, rekla sam i produžila u zgradu. Nisam ga smjela pogledati, nisam smjela zastati. Ali kad sam ušla u kuću, ipak sam pogledala kroz prozor. Ionako sam već pretplatila svako svoje osvrtnje. Što bi bio još jedan poraz? Još je bio tu. Mahnuo mi je i

osmjehnuo mi se, a onda je otišao. Sutradan mi je poslao poruku, a onda se sve strmoglavilo u dobro poznatu provaliju. Puno smo pričali, jer smo jedino to i smjeli. Govorio mi je o tome kako je proveo dan, o svojim ulogama i audicijama, a ja sam njemu pričala o slikanju. Tješila sam samu sebe da ne radim ništa loše, ali svakim danom postajala sam sve svjesnija male udaljenosti od moje do njegove ruke i kako bi je lako bilo prijeći.

Za jednog od naših razgovora, njegove usne opet su se našle na mojima, kao da su oduvijek tu i pripadale. Samonametnuto mučenje je završilo, a nova veza propala je prije nego što je imala priliku i početi kako treba. Od dvojice sam se brzo vratila na nulu. Nisam se usuđivala to misliti, ali kao da mu je to bio i cilj cijelo vrijeme. „Želim te uništiti za sve druge“, rekao je. Čim se uvjerio da sam mu opet dostupna, ohladio se. Trudio se samo oko stvari u koje nije bio siguran i nije mogao podnijeti konkurenciju. Morali smo se opet udaljiti, razrijediti kontakt protokom vremena, jer je bilo nepodnošljivo, tolika bliskost, tolika surovost. Da smo ostali zajedno, oboje bi bili uništeni.

O njemu sam idući put čula na televiziji. Glumio je u poznatoj seriji. Gledala sam kako ljubi glumicu na ekranu, kako mu oči sjaje jednako kao kad je ljubio mene, i pitala se je li zaista tako dobar glumac. Nastavila sam slikati. Slikala sam njegove ruke, njegove oči, njegov nestajući osmijeh. Ljudi su ispitivali. A ja sam šutjela.

Dugo sam se mislila hoću li ići na promociju knjige našeg zajedničkog prijatelja, ali na kraju sam ipak otišla. Tražila sam ga pogledom, ne znajući ni sama želim li ga naći. Prišla mi je nepoznata žena. Visoka, plava, dotjerana. Pogledala me i rekla: „Baš si se lipo našminkala. Ja se nikad ne znam tako dobro sredit, a i ne da mi se prolaziti svu tu muku. Sva srića da me ljudi vole takvu kakva jesam!“ rekla je i nasmijala se. Otišla je prije nego što sam dobila priliku odgovoriti. Nikada nisam upoznala osobu koja me je uspjela toliko poniziti komplimentom. Kasnije sam ih vidjela zajedno. Njihovi široki osmijesi i iskešeni zubi podsjećali su me na par hijena. Tada sam znala da će je oženiti. Kako ne bi? Bili su isti.

Njegova žena donijela mu je status u društvu. U mom stanu bio je dan prije i dan poslije vjenčanja. Gledala sam u njegov sjajni prsten kao da je zmija otrovnica. Kakve to ima veze, govorio je, ona mu ništa ne znači, to je napravio zbog medija, društva, ovog, onog, svi su bili krivi osim njega. Znala sam da mu godi imati slavnu suprugu. Prvo je došao dječak, a onda nakon dvije godine i djevojčica. Smiješili su se s naslovnica časopisa, svih četvero prekrasni, blistavih osmijeha. Prava uzorna obitelj. Na papiru. Zar maske koje odaberemo nisu najbolji odraz nas samih? Kao onda kad smo se moje prijateljice i ja maskirale kao djeca. Ali ne smijem misliti na to. Ne smijem misliti na godine koje su prošle. Nisam mogla vjerovati da će

ikada doći do toga, da ćemo jednostavno prestati razgovarati. Ovih dana, nedostaju mi više nego inače. Toliko toga bih im htjela reći. Ali više me nitko ništa ne pita.

Opet mi se javio kad su moje slike postale slavne. Bilo mu je teško odoljeti prikazu vlastitog lika. Javljao mi se nekad češće, nekad rjeđe. Svaki put kad je otišao, mislila sam da se nikad neće vratiti. Svaki put kad je bio sa mnom, mislila sam da nikad neće otići. Tako su prošla dva desetljeća u kojima je jedno od nas imalo obitelj, a drugo naslikalo puno slika.

Čitala sam o japanskoj tehnici kintsugi, što znači „popraviti zlatom“. Japanci se suprotstavljaju porivu da lom zataškaju kao nešto sramotno i prave se da do njega nikada nije ni došlo, naprotiv. Slavljenjem pukotina slave povijest razbijenog predmeta. Nekad mislim da zbog toga slikam. Umjesto da glumim cjelovitost, slomljeno u meni popunjavam bojom. Zavidim onima kojima je umjetnost nerazumljiva – knjige, glazba, slike. To znači da su cjeloviti. Da nikada nisu morali njome popunjavati krhotine u sebi. Ponekad nisam sigurna postoje li uopće takvi. Možda je to naprosto cijena koju moramo platiti da bismo razumjeli umjetnost. Ja sam svoj odabir odavno napravila.

Što da ga nikad nisam upoznala? Bi li našla nekog drugog naočitog mladića da me učini točno onoliko nesretnom da i dalje mogu stvarati, ali ne onoliko nesretnom da poželim okončati svoj život? Bi li se udala za nekog tko ne bi trebao pljesak drugih ljudi da se osjeća živim, i onda, u mirovini, slikala brodiće i galebove?

Gledam slike zbog kojih sam se odrekla svega. Što će biti s njima nakon što umrem? Hoće li neki biograf iskopati njegovo ime i objaviti knjigu, hoće li cijeli moj život postati samo svjedočenje njemu? Je li to pravedno? Umjetnost ne oponaša život, ona ga krade i zarobljava, pokazuje obrnutu sliku i tjera te da preispituješ što je istina, a što laž, kao da između te dvije stvari uvijek postoji jasna granica. Nije da nisam imala priliku sve okončati. Krenuti iznova. Ali bilo me strah. Strah da, kad se oslobodim svoje boli, neću imati što slikati.

„Ja sam tvoja muza“, govorio mi je na početku. „Istrpi dok možeš“, govorio mi je kasnije.

Začujem zvono na vratima i poskočim. Vrijeme susreta je stiglo i uhvatilo me nespremnu, iako sam o njemu razmišljala cijeli dan. Otvaram vrata i pozdravljam ga, kao da smo se zadnji put vidjeli jučer, a ne prije pet godina. Ne znam bi li mu dala ruku ili ga zagrlila, pa na kraju ne učinim ništa od toga.

„Nisi se nimalo prominila“, kaže mi.

„Lažeš“, odvrćam. Čini mi se da se nikada nisam više promijenila nego u zadnjih pet godina. On se isto promijenio, iako se ponašao kao da toga nije svjestan. Nastojim se sjetiti riječi koje još nismo potrošili. Dešifriram nove bore oko poznatih usana i pitam se jesu li od smijeha ili mrštenja.

Oči mu bježe po mom dnevnom boravku. „Još slikaš?“ pita me kao da ne zna, kao da mi je to samo hobi, kao da bi on to mogao sto puta bolje od mene, samo kad bi htio. „Da“, kimnem glavom. „Još glumiš?“ upitala sam ga. Malo zastane prije nego što odgovori. „Ne onoliko koliko prije.“

„Žena i ja se razvodimo“, kaže. Ubrzo shvaćam da je uzajamnost te rečenice laž, ona je ta koja traži razvod.

„Nakon nesreće, posla je bilo sve manje“, kaže i slegne ramenima, još uvijek ponosit, kao da hoće reći da ga nisu dostojni, dozvolili su da jedna sitnica baci sjenu na njegov talent, što je to, pregaziti čovjeka, događa se i najboljima.

„Ža' mi je“, kažem, a to i mislim. Žalim što je stvorio život koji je bio toliko lako lomljiv.

„Ima to i svojih prednosti. Sad se više ne moramo skrivat“, kaže i približi mi se. Ja se odmaknem.

„O čemu pričaš, šta te sad spopalo?“ kažem, sigurno i on shvaća koliko je situacija apsurdna.

„Uvik smo imali nešto posebno“, kaže. Stavlja mi ruku na koljeno, želi me pridobiti na isti način kao i prije pet godina, ali sad me je teže kupiti. Kako ne shvaća da ga mogu voljeti jedino dok odlazi? Moje tijelo reagira na novi način. Sat otkucava. Još uvijek je zgodan i dostojanstven, ali glad u meni je jenjala. Izgleda mi smiješno, pa gotovo je starac, drži se za iluziju jedine koja ga je veličala preko svake mjere, očekuje da će se ugledati u mojim zjenicama dvostruko veći nego što ga ostali vide. Zamišljam nas kao ljubavnike u staračkom domu. Uhvati me još jači smijeh. Gleda me kao da me vidi po prvi put.

„Ti dani su iza nas“, govorim mu blago. Mršti se, nije očekivao da će ikada to čuti iz mojih usta, još manje da će mi povjerovati.

„Ljubavi...“, počne, a ja plačem od smijeha i odmahujem glavom, riječ mi zvuči slinavo i neprimjereno, kao nešto što bi rekao tinejdžer. „Oprosti“, jedva uhvatim dah. „Al stvarno je smišno, kad bolje pogledaš. Ne mogu virovat šta sam sve jednom bila u stanju pretrpiti zbog tebe. Moje muze!“ zagrcnem se.

„Bez mene bi bila niko i ništa“, kaže mi. Te riječi gotovo mi pljune u lice. Fakir je prestao svirati, zmija je prestala plesati i sjetila se da može ujedati. Iznenadi me ovaj otrov. Polako trepnem.

„Imam posla. Ako je to sve, znaš di su vrata“, kažem mu mirno. Gleda me u nevjerici, a onda izjuri i zalupi vrata za sobom.

Nakon njegovog odlaska iznenađujuće je tiho. Ne smeta mi tišina, ugodna je i smirujuća. Crnilo se razrijedilo. Život nije prestao. Više mi se neće javljati, to je sigurno. Po prvi put ozlijedila sam ga tamo gdje boli. Možda će doći neka mlađa koja će preuzeti moju ulogu i dati mu divljenje bez kojeg ne može disati. Možda i neće. Kako bilo, ne zavidim joj. Ja sam od naše veze dobila više nego što većina žena dobije od svojih ljubavnika. Dobila sam zlato u svojim pukotinama.

Vraćam se slici. Gledam rupu na sredini, zjapi i tjera me da zaronim u nju, u samu sebe. Grabim boju kistom i završavam prizor.

Mi i stari centar grada. Onakve kakve smo bile, igrajući kukala i laštika, i onakve kakve smo htjele biti onih prvih zajedničkih maskara: Ema, kao gusarica na staroj rivi. Tena, kao ciganka u šarenoj odjeći koja prosi na Peristilu. Laura, kao princeza u kuli na vrhu kamenog stubišta. I ja, kao istraživačica s dalekozorom i mrežom za leptire.

Udaljim se i gledam sliku. Licem mi se razlije osmijeh. To je to, znači. Kako je ikada moglo biti upitno, slika je mogla izgledati samo ovako i nikako drugačije.

Napokon sam našla prave boje.

Sara Tvrđić

Rođena 1992. u Splitu. Profesorica engleskog i talijanskog jezika, spisateljica, urednica i prevoditeljica. Prozu i poeziju objavljivala je u časopisima, zbornicima i na portalima u zemlji i inozemstvu. Dosad je objavila pet knjiga i dobila nekoliko književnih nagrada: nagradu Zlatko Tomičić i nagradu Ulaznica za prozu (2019), nagradu Trećeg Trga za rukopis *U potrazi za jugom* (2020), nagradu Mak Dizdar za knjigu poezije *Kamen, školjka, papir* (2021). Za knjigu priča *Više ne znam tko si* dobila je nagradu Ranko Marinković te nagradu Edo Budiša zahvaljujući kojoj je mjesec dana provela na rezidenciji u Pazinu (2023). Živi i radi u Splitu.

Osnovala je udrugu Pisci za pisce i objavila *Priručnicu – od ideje do priče*, u kojoj je sažela svoje iskustvo kao spisateljice, urednice i mentorice pisanja (2023).

Objavila: *U potrazi za jugom* (priče, 2020), *Kamen, školjka, papir* (poezija, 2021), *Više ne znam tko si* (priče, 2022), *Priče iz Drugozemske* (bajke, 2022), *Priručnica : od ideje do priče* (zajedno s Ružicom Gašperov i Lucom Kozina; priručnik, 2023), *Rita i čudovište* (dječji roman, 2025).

Biblioteka Mali rakun

knjiga 99

Sara Tvrdić

U POTRAZI ZA JUGOM

drugo izdanje

© 2026 Sara Tvrdić

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2026

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Glavni urednik

Krešimir Pintarić

Urednik

Tihomir Dunderović

Fotografija

Elizaveta Dushechkina / Pexels.com

Objavljeno

23. kolovoza 2026.

ISBN 978-953-374-472-8 (HTML)

ISBN 978-953-374-473-5 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-374-474-2 (PDF)

Prvo izdanje

Treći Trg i Srebrno drvo, Beograd, 2020.

Knjiga je objavljena uz finansijsku podršku Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Mišljenja izražena u ovoj knjizi odražavaju isključivo mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajališta ustanova koje pružaju finansijsku podršku.